

Pravik NAUČNÁ *2937/85*
Č Í T A N K A .

Pre
t r e t i u t r i e d u

katolíckych počiatočných škôl.

Sostavil

GABRIEL ZAYMUS,

spravujúci profesor na kr. katol. učít. prípravni baňsko-bystrickej.

Vydal Spolok Sv. Adalberta (Vojtecha).

10-1-100/100
100
Cen. ... kr.

V SKALICI, 1872.

Tlačou Fr. X. Škarniela Synov.

Pochválen Pán Ježiš Kristus!

Slovenské pedagogická knižnica

Revízia
1969

Prvá Čiastka.

Čítanie rozličné.

I. ŠKOLA.

1. S Pánom Bohom, v mene Jeho!

S Pánom Bohom, v mene Jeho

prácu svoju počínam,

lebo zdaru želaného

tak jedine dojíst mám.

Potrebné mi k tomu sily

môže dať len Pán Boh milý,

slabosť svoju dobre znám:

sám zo seba nič dobrého

nemohol bych vykonať —

S Pánom Bohom, v mene Jeho

všetko môžem prekonať;

s Ním keď začnem, k Jeho chvále,

pokračujem vytrvale

a šťastne aj dokonám:

preto času ja každého

s Pánom Bohom, v mene Jeho

práci svoju počínam.

2. Učebňa.

Učebňa čili školská izba, má podlahu, štyri steny a po-
valu. Podlaha a povala ležia *vodorovne*, podlaha *podo* mnou,

povala *nado* mnou. Steny stoja *kolmo*; jedna je *predo* mnou, druhá *za* mnou, tretia mi je *na pravo*, štvrtá *na ľavo*; sú ony teda *okolo* mňa. Podlaha, steny a povala obklučujú *priestor* učebne, a tvoria tak jej *hranice*. Podlaha, steny a obyčajne aj povala sú *ploché*, a tvoria tak *plochy*. Každá z týchto plôch je *štvorhranná* čili tvorí *štvorhran*. Kde sa dva takéto štvorhrany schádzajú, tam je *kút* čili *uhol*. Koľko je teda v našej učebni uhlov? — a jako leží ktorý? — Kde sa tri také uhly schodia, tam je *roh*. Učebňa má teda osem takých rohov. Ukážte jich!

Podlaha vyložená je obyčajne doskami. Steny sú budované z kamenia, z tehál, vápna, piesku a z hlíny. Povalu tvoria niekde drevené *hrady*, niekde ale je z kamenia *sklepená*. Steny, a niekde aj povala, bielia sa vápennou vodou.

Vo stenách sú obloky a dvere. Oblokmí prichádza svetlo do učebne. Dvermi vchádzame doútra a vychádzame von.

V učebni nachodia sa rozličné *veci*, ktoré dajú sa z miesta na miesto prenášať, jako: stôl, stolec, stolice, obrazy, tabule atď.; to sú *pohyblivé* čili *movité* veci, a volajú sa *náradím*. Aj my sa tu teraz nachádzame: my sme ale *osoby*. Prečo?

3. NA ČO SME VO ŠKOLE?

My školáci mali, — do školy nás dali, aby sa z nás stali niekdy — ľudia dokonáli.

Vo škole sa všemu učíme dobrému, zvykáme sa pilnými byť, vyhybovať zlému.

Tu Boha svojého, Otca predobrého, poznávame, vebíme z veľkých skutkov Jeho.

Boh nám dal schopnosti, aby sme k radosti svých rodičov prospievali v umení a čnosti.

Bár sme ešte malí, dojdeme pochvaly, budeme-li, jak sa sluší, v povinnostiach dbalí.

Takými byť chceme, lebo dobre vieme, že len tak si pre budúcnosť šťastie hotujeme.

4. Nerovné cesty.

Jednoho pekného rána, w tretí deň po Michale, stál som w dedine na križnej ceste. Na pravo wiedla cestička cez malý mostík do školy, na ľavo ale hadil sa chodník na líku. Tu očul som dvoch chlapcov takto sa šhovárať.

„Dobré ráno, Karol!“

Dobré ráno, Kubík!

„Kam ideš, Karol?“

Do školy.

„Čiste-že čo! Wo škole není dobre; tam človek musí sedieť a učiť sa: tam won na líke, tam je pekne! Poď ta so mnou, budeme sa tam po čuti hrať!“

Poď večer, Kubík, teraz nie! teraz musím sa ísť učiť, s Bohom!

„Čo-ž ma po tebe! nuž choď si teda do tej školy, ja sa idem radnej hrať na slobodnom.“

* * *

Dvaciat rokov neskôr stál som w tejže dedine, na tom istom mieste. Bol sspatný zimný deň. Zaskýti hladý, biedne oblečený chlap zaklopal na dwere školy, a učiteľ, statný to a rezký muž, jich otvoril. Tu počul som jich takto sa šhovárať:

„Dobré ráno, pán urodzený!“

Dobré ráno, dobrý človek!

„Ach, Pane, smilujte sa nado mnou!“

Čo-že by ste radi?

„Robotu, Pane! Nemám čo jesť a kde sa skryť. Budem wám školu wmyetať, budem wám pece kúriť, a iné také práce wkonávať, — Ier ma, prosím, prijmite!“

A či neznáte lepších prác?

„Nič, pán urodzený!“

A prečo nie?

„Lebo som sa nič neučil!“

Tako-že sa woláte?

„Rubom.“

No poďte doňútra, Šalube; tam won je teraz sspatne, tu wo škole ie dobre.

Š vstupili doútra a dvere sa zase zatvorily.

Žobrák ten nemedel w tej chvíli ešte, kto bol, ten privetivý učitel. My to wieme! —? —

5. Hlúpy Kubo. X

„Náčo by som sa ja učil,
hlavu, darmo v knihách mučil!
mne to všetko netreba;
mój otec, má zeme, voly;
ja si môžem žiť pò vóli;
do smrti mám dost chleba.“

Tak si, vo svojej hlúposti,
privyknutý k lenivosti.
Kubik neraz mudroval.
Blázon! nepomyslel na to,
že by časom i za zlató
vďačne rozum kupoval.

Otec zomrel, chlap statočný;
miesto neho dvacaťročný
Kubo prejal hospodu.
Tu hned samý neporiadok,
kolesá idú na zadok,
škoda letí na škodu.

Hlupák si len hlúpo viedol,
preto so psotou a biedou
dost skoro mal hostinu;
Bo kde múdra chýbá rada,
tam gazdovstvo vždy viac padá,
a vynde na mizinu.

6. Porekadlá.

1. Lepšie nečo znať, nežli mnoho mať. —
2. Bez muky není nauky. —
3. Čemu sa Janik nenaučil, tomu sa Jano nenaučil. —
4. Zlato bez rozumu; blato. —
5. Kto ne-
skoro chodí, sám sebe škodí.

7. PAPIER.

Listy v knižkách a v písankách sú z *papieru*. Papier zhotovuje sa v *papierni* z rozličných handér, ktoré *handrári* po domoch sbierajú a *papiernikovi* odpredávajú. Handry režu sa na drobné kúsky, potom sa vyprašujú, v kotle vyvárajú, a válcem, ostrými nožami opatreným, melia na mliečnatú kašu. Kašu túto potom naberajú z kádi, a dávajú na furmy, t. j. robia z nej vrstvy jednu nad druhou, kladúc medzi každú štvorhranný kus vlnenej látky. Vrstvy ty dávajú sa do lisu (prešu), kde sa dobre postláčajú; nato sa rozoberú, vysušia, glejovou vodou napustia, očistia, vyhladia, a tak sú z nich pekné hárky bieleho papieru. — Má-li sa zhotoviť papier barvistý, to sa pridávajú do spomenutej kaše patričné barvy. — V mnohých papierňach sú také *stroje* čili *mašiny*, ktoré paraženie, a tam vychádza z naliatej kaše takmer za okamženie hotový papier.

Papier je rozličného druhu. Na písanie máme papier *písací*, ktorý je obyčajne biely. Ku kresleniu potrebuje sa papier *kresliaci*, tiež biely, ale hrubší. I *tlačový* papier v tlačiarňach je zväčša biely, není ale glejovaný, a preto nemožno na ňom čeridlom čili atramentom písať, tak jako na písacom alebo kresliacom. Medzi listy v písankách kladievame zvláštny papier, aby sa to, čo sme napísali, pri zatvorení nezotrelo: to je papier *pijavý*, lebo on neuschlé ešte čeridlo do seba vpija. Pre listy, dopisy jesto osobitný, fajnový papier *listový*. A čo-že je *nótoový* papier? — čo *obáľkový*?

Hárky papieru sú rozličnej velikosti. — *Hárok* delí sa na dva *polhárky*, polhárok na dve *štvorcky*, štvorka na dve *osmorky*, osmorka na dve *šesnástorky*. 24 hárky písacieho papieru tvoria jednu *knihu*; tlačového papieru ide 25 hárkov na jednu knihu. 20 kníh papieru činí jeden *rýs* a 10 rýsov jeden *balík*. —

Za starodávna nemali ešte ľudia takého papieru, jako my teraz. Oni písavali len na bukových doskách, alebo na listoch a kôrach stromových, menovite na zlúpaných a potom

poslepovaných kôrach cudzozemnej rastliny menom „papyros,“ odkiaľ aj terajší názov: „papier.“

Hádanka. Žobráka ja napred šatím, potom v stupách podobu tratím, naposledy mnoho platím.

8. Papier, černidlo a pero.

„Mne za cenu svoju ďakuj,“ takto papier vraví,
a černidlo: „Ba ja tebe vždy dodávam slávy.“
„Aj ja som tu,“ povie pero; „len že to znať máme,
že ver jeden bez druhého nič nevykonáme.“

9. Pokroč vo škole.

Dotázka: Nuž, hynku, kolkátý že si vo škole?

Odpoveď: Keď eštie o jednoho vyššie vyndem, budem predposledním.

10. Hnilé a čerstvé jablká.

Tatínko — pýtalo sa raz jedno dieťa, prídúc domov zo školy — čo-že sú to tí zlí tovaryši? Pán učiteľ nám dnes povedal, aby sme sa chránili predovšetkým zlých tovaryšov.

Pravdu vám povedal pán učiteľ, dieťa moje, — odvetil otec —, aby ste sa všemožne chránili zlých tovaryšov. Lebo zlí tovaryši, to sú takí ľudia, čo sú sami pokazení a ešte aj iných ku zlému svádzajú. A jesú bohužiaľ! už aj dietky také, ktoré nepomýšľajú na to, čo milý Pán Boh náš zakázal, a ktoré sa nehanbia, keď nečo hanebného páchajú, leš ešte aj ku druhým deťom vravia: „To a to není hriech,“ — bárs je to celkom hanebné a ošklivé pred Bohom i pred ľuďmi. A keď potom dobré dieťa s takými, najme potajme, obcuje, to sa tiež od nich pokazí.

Nuž ale, drahý otče, — rieklo zase nevinné dieťa — ja myslím: dobré dietky majú práve so zlými obcovat, aby sa tyto od nich napravily a polepšily.

V tom vstúpil cudzí človek do domu. Otec musel preč, prv nežli dietatu odpovedať mohol.

Večer dal postaviť otec na stôl za misu jablk hnílych; potom podal dieťaťu niekoľko čerstvých a povedal: Polož tyto jablká medzi ty hnílé, aby tyto od nich krajšími a čerstvými sa staly.

To neide, tatínko, — odpovedalo dieťa —; práve naopak: tyto čerstvé pokazily by sa mi od tých hnílych.

Práve tak, dieťa moje, — doložil na to otec — pokazily by sa dobré deti od zlých, miesto žeby sa zlé od dobrých napravily.

Povedz mi, s kým obcuješ, a ja ti poviem, jaký (jaká) si? — Netýkaj sa smoly, zamažeš sa od nej. — Vedľa suchého dreva i zelené (mokré) zhorí.

II. V JASEŇI.

11. Jaseň.

*Lístie stromov vädne, lastovka preč musí,
rolník ore, divé preletujú husi,
hrozno zraje, z kádi teče šťava vínna,
jablko sa smeje: jaseň sa počína.*

12. Oberanie ovocia.

Plné sú nám už stodoly;
nuže podme aj komory
teraz si už naplni!
Berte rebry, koše dajte,
do zahrád sa poberajte,
dnes veselo máme žiť!

Hľadte, jak sa červeňajú,
jak sa na nás usmieľajú
ty zrnisté jablká!
Hor sa, chlapeci, oberajme,
lež na seba pozor dajme,
bo jabloň je vysoká.

Aj ty slivky sú už zrelé,
 aj na ne už tá sa smele,
 všetky musia dolu ísť!
 Potom keď jich obereme,
 sladký lekvár ješť budeme,
 aj suché jich neraz hrýžť.

Bračekovci! aj v jaseňi,
 komú sa len žiť nelení,
 môže dobré časy mať, —
 keď si stromov do zahrady
 ovocných zná pekne rady
 jak sa svedčí dochovať.

13. Dobrá deľba.

Ujček Naum zaklopal na okno susedného domu, a keď mu otvorili, kývnul prívetive hlavou a riekol: „Pozdrav Pán Boh, sestra! pozdrav Pán Boh, dietky! Priniesol som vám tu hľa lahôdku z môjho sadu: pozrite, jaké to veľké a pekne slivy! Škoda len, že jich mám iba štyry! Nuž ktože z vás vezme sa na to, rozdeliť jich medzi vami všetkými tak, aby vyšlo narovno?“

Bolo jich ale všetkých päť: dva chlapci, dve dievčiny a mať. Dietky myslely a myslely, jako by to len rozdeliť štyry slivy medzi päť osôb, aby bolo rovno. Napokon chytila sa malá Julka rozumu, a riešila úlohu tú takto:

„Ja budem deliť po tri,“ riekla ona; „dvaja bratia a jedna sliva: to sú tri; ja so sestrou a jedna sliva: to sú takže tri, a dve slivy a maminka: to sú zase tri. Tak to bude celkom rovno a spravodlivo podeleno.“

„Výborne!“ riekol na to ujček Naum, i oddal slivy ku tej deľbe. Všetci boli spokojní; ale zvlášte spokojnou bola matka — či pre ty dve alebo pre ty štyry? — to mi vy povedzte!

14. Zlé svedomie.

*Jeden chasník, ktorý všetko mal, čo treba, —
 tak že sa mu nikdy nežiadalo chleba,*

preca čo mu dali, na tom dosť nemával,
 potajme, keď mohol, všeličo berával.
 Tak tiež raz v jaseňi, tento pachtoš malý,
 keď mesiačik svietil, a už všetci spali, —
 potichu hor vstane, a hľadá okolo,
 či by v izbe nečo pód zuby nebolo.
 Ale tu nič nieto. Rozmyslí si teda,
 že navštíví teraz blízkeho súseda;
 to tohto záhrada ovocia dosť mala,
 ani pri nej varta žiadna nebývala.
 I vynde si vonkú, popozereá všade,
 a šuch cez plot — naraz zastal na záhrade.
 Bolo tam ovocia! mal-že nač pozerať!
 i hneď začne z jednej jablone oberať.

V tom vietor záveje, konáre zprašťaľy,
 a jemu od laku dúbkom plasy stály;
 pozre ná bok — beda! strašidlo tam stálo!
 ktoré jako obor veľké vyzeralo.
 Srdce sa mu trase, tvár mu celá bledne,
 div že sa od hrúzy už ta neprepadne!
 Zrazu sa vychytí, sťa jelení divoký,
 a letí, uteká zázračnými skoky.

Nuž či ozaj dáka mátoha tam stála,
 ktorá tak hrozného strachu mu nahnala? —
 Žiadna! kremä tóna zo stromu veľkého
 zdala sa strašidlom byť svedomiu jeho. —

**Oj to zlé svedomie, čo to nepôsobí,
 jaké hrozné strachy tým zlodejom robí!**

15. Plod ovocných stromov.

Jablko je guľaté a má dve jamky; v jednej z nich drží sa stopka. Na vrchu má kožku, ktorá sa nožom zlupuje, a je zelená, žltá alebo červená. Pod kožkou je dužnina čili mäso, ktoré požívame; je ono chuti sladkastej alebo kyslastej. Uprostred mäsa je schránka na jadrá, rozdelená na päť priprávk, a v každej sedia dve jadrá.

Hruška není tak guľatá jako jablko, lež viac podlhovată, a má len jednu jamku; u stopky je vypuklá. Mäso jej je sladké a štiavnatejšie. Jadrá má práve tak, jako jablko.

Jablká a hrušky jedia sa buď čerstvé alebo sušené, varené, zavárané; krom toho, v mnohých krajoch, dorábajú z jablk, tak jako aj z hrušiek, víno, ktoré sa jablčnicou alebo hruškovicou volá.

Jablko a hruška, preto že majú jadrá, menujú sa **jadrovitým ovocím**.

Slivka je guľatá alebo podlhovatá. Kožka na nej je tenká; mäso je veľmi mäkké, štiavnaté a sladké; vnútri v mäse je tvrdá kôstka a v nej horkasté jadro. — Slivka preto, že má v sebe kôstku, volá sa **kôstkovitým ovocím**; tak aj **višňa, čerešňa, breskyňa, marhula**.

Celkom odchodné od týchto plodov sú **orechy**. U tých nejie sa mäso, ktorého ani nemajú, lež jadro, ktoré vo škrupine leží. Pred dozretím je škrupina táto zaobalená do zelenej šupiny, ktorá neskôr očernie a rozpadne sa. Jadrá z orechov nie len rozlične požívame, lež z nich aj olej prešujeme. — Orech, preto že má škrupinu, volá sa **škrupinovitým ovocím**. Tak aj **kaštan**.

16. Chlapec a jabloň.

Chlapec: Povedz, stromku, kossatý, na jabĺčka bohatý,
jako-že ti splatiť mám za to, žeš tak sštedrý k nám.

Jabloň: Widz, čo čini otec tvoj, čiň i ty tak, synku mój!
Wetru abych odolal, k ochrane mi kôlik dal;
Z jara zem mi okopáva, z kôry lissaj ofškrabáva;
Suché wetwe odrezuje, sškodné hűjenty zničuje:
za to mu roš po roce dáwam sladké owocie.

17. Zrnko obilné.

Ovocie už dozrelo, a stromy počínajú už žlknúť. Tu vychádza roľník na pole. Zore si povozenú rolku, a seje do nej prihotovené zrnko. To sa tam uloží, sta v mäkkej postielke. Roľník ho bránou zasype, aby vrabci k nemu nemohli.

O krátky čas pohne sa v ňom zárodok a rozštepí zrnko. Zárodok ten má svoju blanku, čo ho oviňuje a pred zamrznú-

tím chráni: to je jeho odev; za potravu ale slúži mu biele mlieko, ktoré sa kol neho z múčky zrnečnej utvára, a ktoré on do seba vsisáva.

Zpočiatku spí zrnko za niekoľko dní v temnosti zeme. Jaknáhle ale zárodok mliečnu potravu svoju ztrovil, preborí obvinku svoju, roztahuje a vystiera sa, sta dieta, keď sa ráno prebudí; i vyžene zo seba dva končeky. Jeden zpusť sa dolu do zeme, a bere si z tade, jako korienček, potravu. Druhý konček žiada si svetla božieho a túbežného spevu vtáčkov; a vyšine sa von zo zeme, jako klíček, a otvára radostne útlunké ústičká svoje. Tu ho krmí čerstvučké povetrie a slnečné lúče napájajú ho vlažnou rosičkou. Preto on aj rezko roste, a vyraste onedlho v dĺžku tvojho malička, ba zazelená sa s bratmi svojimi, jako lúka z jari.

Nie dlho ale stojí klíček v hrdosti svojej. Nastane zrazu smutný čas. Milé slniečko schová sa za chmáry, vtáčkovia umlknú, letia preč pred zimou, a studený vietor zmieta útlým klíčkom. I trase sa ubohá rostlinka; nevie, kam by sa schovala. Rolník by ju rád chránil teplým pokryvadlom, lež nemá tak veľkého pre všetky, a vietor by ho i tak preč odniesol. Čo ale nemôže rolník, to môže milý Pán Boh, ten prikryje ju starostlivo.

Z oblakov totiž počnú padat biele páperky, a zakryjú stajenné perie útlé zbožičko. Pod tým mu je teplo, necíti ono zimných vetrov, a spí si sladko.

Zrazu sa ale zase prebudí. Najprv totiž nastane vlažný vietor. Ten už tak nehučí, lež len šepce; ale zrnko ho preca čuje a pretiera si oči. Potom rozsvieti sa slniečko, a zosiela teplé svoje lúče tak dlho na zem, až sa snehové pokryvadlo poznenáhla rozohreje a zmizne; v povetrí ale poletujú zase škovránkovia a spievajú si veselo. Zrnku nemožno už ďalej spať: umyje sa, rozzelení sa, a roste štíhlo a rovno, jako by chcelo výšku jedle dosiahnuť. Rolník prichodí naň sa poďivať, a praví: „O jak krásne si, milé zbožičko!“

Utešené obilie zmáha sa deň čo deň; slniečko varí mu v stebielci sladkú a zášivnú štavu, až vyžene klások. Tu pri-

chádzajú dietky na pole, trhajú si pekný sinokvet; posadia sa na zelenú medzičku, a viju vence pre maminku a sestry. Klások ale nepolámu, lebo vedia, že by to bol hriech.

Pomálya počne steblo žlknúť, a klas už nestojí rovno, lež kloní sa opatrne, hľadá k zemi, z ktorej vyšiel, jako čoby jej ďakoval za mnohé ty zrnká, ktoré teraz v sebe skrýva.

Konečne príde roľník s pahólky a dievečkami. I zablyсне srp alebo zacvendží kosa; klások príde do hrsti, s hrstou do snopu, so snopom do kríža, s krížom do stodoly, a ztade na holohumnicu, kde sa obetuje hospodárovi svojmu za bedlivú opateru jeho.

18. Šalomon a rozsieváč.

Na poli raz kráľ Šalomon
vystavil si kráľovský trón;
i videl zrazu rozsieváča,
jako po roli sejúc kráča,
až sa mu v potu čelo máča.

„Čože to robíš, cloveče?“
kráľ takto k nemu prereče.

„Zem tá sa žatvou nevypláca,
darmo sa zrno tu utráca:
prestaň! darobná tvoja práca.“

Prestal siať roľník semeno,
rozpačne zpusťil rameno:
čo kráľ to vraví, rozvažuje . . .
lež hneď zas zrno rozhadzuje,
kráľovi takto odvetuje:

„Toto je všetka moja zem,
vzdelám si ju a zasejem;
nač mi je ďalšie počtovanie?
mne patrí zrna rozsievanie,
Boh sám rozdáva požehnanie.“

19. V i n i č .

Vinič čili vínnny kmen je ker, ktorý v teplejších krajoch roste. Koreň jeho vyháňa viacej tenkých pníkov čili prútov,

ktoré aj *révami* sa volajú. Z týchto rév vyrostajú *úponky*, ktorými révy po latách na stene, po stromoch, alebo, jako vo *vinicach* čili *vinohradoch*, po kolíkoch do hora sa pnú a rozkladajú. — Listy má ker tento veľké, srdcovité, na krajoch zúbkované. — Na jar vidno na révach malé, zelenkavé voňavé kvety v podobe strapcov. Keď jednotlivé tyto kvety lupeny svoje poodhadzujú, objavia sa na kvetných stopkách drobné bobuľky s tvrdými zrnkami vnútri: sú to *hrozná*, ktoré čo dial sa zväčšujú, sladšími stávajú a mäknú, až na jaseň úplne dozrejú.

Tu nastanú veselé *oberačky* čili *vinobrania*. Z pooberaného hrozna prešujú *vincúri* čili *vinári* sladký *mušt*, ktorý do sudov ponalievaný v pivnici kysne, až sa na *víno* obráti. Počas kysnutia toho je nebezpečno do pivnice chodiť; lebo poverie, čo sa tam vtedy vyvíňa, môže človeka snadno zadusiť. Jako hrozno, tak je aj víno z neho buď belaso-čierne alebo červené alebo nazelenkavé. — Pozostaté po prešovaní kožky, stopky a zrnká hroznové, tak zvané *mláto* (terkel), upotrebujú sa k dorábaniu octu alebo vínnej pálenky. Aj zo zlých a nezralých hrozién robí sa ocot. V nektorých krajinách sušia hrozná, a ty predávajú sa potom vo sklepoch pod menom: *hrozenká* alebo *cibéby*.

Vinič je ker, teda jaká to rastlina? — Jako sa rozoznáva ker od stromu? — Prečo patrí obilie ku trávam?

20. Hádka.

Na slnku to zreje, ruka to láme, noha to šliape a ústa to požívajú.

21. Líška a hrozno.

Vypína sa líška — hor za strapcom hrozna.

Keď však pozná,

že sa jej ver privysoko chveje:

„Nechcem“, povie, „kyselé je!“

22. Preletavé vtáctvo.

Skoro všetci tí malí speváci, čo nám na jar a v lete poľia, lesy a zahrady lúbežným spevom svojim oživovali a nás

obveseľovali, tiahnu preč od nás, keď príde jaseň, keď lístie na stromoch žlkne, očervenieva a poznenáhla opadáva. Nektóri z nich tiahnu samotní, druhí párne a podajedni vo veľkých húfoch.

Nemôžu oni vydržať tuhú našu zimu; jich pernatý odevček je prilahký: museli by tu pomrznúť. A krom toho, jako-že by mohli z popôd sňahu a ľadu dostávať zrnká, húsenky a červíčkov, ktorými sa živia?

Keď teda počnú fúkať chladnejšie vetry od severnej strany, tiahnu naši milí vtáčkovia ta preč na juh do teplejších krajín, kde jim milý Pán Boh zase štedrý stôl chystá; letia oni ponad hory a doly, ponad potoky a rieky, ba aj ponad široké more, ďaleko, ďaleko od nás.

Prv ale nežli nás opustia, obletujú známe príbytky, polia, zahrady, jako by sa s nimi lúčili, až sa mladí i starí spolu shromaždia, a — huš! odletia preč!

Lastovičky a konôpky, sláviči a červienky, blysky a pinky, prepelice a škovránci, bociani a iní ešte vtáci — všetko sa to ubiera preč od nás do krajín zámorských. Nektóri, jako bociani a lastovičky, konajú dlhé cesty jedným dúškom; slabšieho letu vtáci sedajú často dolu a oddychujú. Mnoho jich ovšem zahyne na ceste, ale z väčšej čiastky dosahujú šťastlive cieľa svojho.

Keď ale jarnie slniečko u nás znovu hriať počína, tu vracajú sa oni zase nazpak. Lastovička vyhľadá si staré svoje hniezdo pod strechou, a slávik svoju krovínu, kde pred rokom kľokotával, a všetci prespevujú zase veselé piesenky svoje.

Chceš vedieť, kto jich to tak naučil? kto jim povedal, kedy majú preč, a kedy zase nazpak tiahnuť? kto jich vodí, že s takou istotou vedia najísť tú dedinu, ten dom, ba i to hniezdo, kde pred rokom liahli? — Nuž či by ti nebolo známo, kto je to Ten, čo na žiadneho z tvorov svojich nezabúda, bez jehož vôle ani vrabec zo strechy nepadne? — Ten, Ten jich to tak vodí po tej ďalekej ceste, a privádza jich nazpät do jich domoviny. On jim určuje čas k púťovaniu. Nuže, pomni na Neho, keď vtákov tých odletovať a nazpak tiahnuť vídaš!

23. Lúčenie vtákov.

Nuž čo to tam na streche tak rapotá? —
 Na rozlučnú to, tam bociaň klapotá;
 „No s Bohom, sedliačku, no s Bohom sa maj,
 aj ty dedinôčka a lúčnatý kraj!
 Opatruj ia Pán Boh, chalúpko milá,
 ktorás mne aj rodinke byt žičila;
 až teplejšie vetriky zas privanú,
 radostnú nám Pán Boh zas dá shliadanú!

Z potôčka sa napije slavík ešte raz,
 a: „S Bohom, vy nivy!“ tak vylieva hlas;
 „vy sýtily ste mňa a hasily smäd,
 ja na vďak som piesenky nôtíl vám rád.
 Včul vy ste už umdlené, spať sa vám chce,
 kým jaro vás zobudí skriesujúce;
 nám vtáčkom nemožno tu cez ten čas byť —
 tak s Bohom, kým prideme k vám zase žií!“

Do okna sa lastovka nazre ešte raz:
 „Oj dieťočky, s Bohom, už preč musím zas:
 Vy dovolily ste mi hniezdo tu mať,
 a rady ste zieraly na moju mlad,
 a rady ste švitor mój naslúchaly,
 a nikdy ma neznepokojovali.
 Kiež preto aj vám, v dobách dobrých i zlých,
 ochraňuje Boh rodičov milených!“

24. Obrowská kapustná hlava.

Dva učni, Jozef kotlářsky a Karol krajčírsky, šli raz popri jednom kapustnísku.

Jozef: Nože len pozri, jaké to tu veľké kapustné hlavy!

Karol: No veru! sú mi to za veľké hlavy! Čo som ja raz videl kapustnú hlavu, keď som bol vo švete na učbe, tá ti len bola veľká, väčšia nežli tamto tá jara.

Jozef: No to už veru mátoho znamená. Medzitým, ja som pomáhal raz robiť jeden fotol, ten bol tak veľký, jako tam ten kostol.

Karol: Nuž ale, človeče boží, načo-že bol komu tak ozrutný fotol?

Jozef: Chceli w ňom variť tvoju veľkú kapustnú hlavu.

Barol (zahaňbený): No už vidim, kam to siahalo. Veď ty vždy pravdu vravíš, a teraz hovoríš si tak len preto, aby si smiešnou urobil moju chvástavú lož. No veru tak mi treba! bolo mi neluhat!

Kapusta patrí k zelinám. Prečo?

Porekadlá a prôpovede: 1. Lož má krátke nohy, ďaleko neujde. — 2. Kto včera luhal, tomu aj zajtrá neveria. — 3. Kto sa luhať učí, všetku vieru stráti, a u všetkých dobrých ľudí za klamára platí.

25. Poľovačka.

Môj strýc je lovec, má pušku, poľovnú kapsu a psov: dvoch chrtov, dvoch oharov (kopovov) a jednu vyžlu. Nedávno vzal on pušku a riekol ku mne: „Či bys nešiel so mnou na lov? Musím ta ísť na líšky, aby mi nekántrily mladých zajačkov.“

Ja som bol tomu rád, i pošli sme von. So sebou vzali sme si dvoch oharov a jednu vyžlu. Ohari dali sa hneď zverinu vetriť, a skryli sa v hore. My sme len čuli, jako brechali, sfaby na komando (velenie): hau-hau! hau-hau!

„Posaďme sa za túto krovinu“, povie mi strýko; „moji umní ohari vyhonia zver priamo na nás.“

Sadli sme si teda a čakáme. Psi brešú kdesi veľmi ďaleko. Ja som myslel, že sa už ani nevráta. Tu však čujeme brechot vždy bližšie a bližšie, a hop-hop! z chrástia vyskočil malý zajaček a za ním hodná ryšavá líška. Strýc vystrelil — líška sa prevalila; zajaček ale sa naľakal, učupil sa, prihnul uši k chrbátu a ani za svet z miesta! Chytili sme ho tak, živého, a doniesli domov. Ja ho ešte i teraz krmím datelinou a kapustou, kým hodný vyroste.

26. Lovecká.

S puškou, s kapsou, so psy
cez grúň, dolnu
poľovník si kráča
v ranniu hodinu.
Hali haló, hali haló!

Jak v oblakov ríši
orol kraľuje,
tak si v horách, v poliach
lovec panuje.
Hali haló, hali haló!

Čo len skáče, lieta
zveri divokej,
Všetko sa to korí
puške lovcovej.
Hali haló, hali haló!

27. Žaloby zajaca.

Rozžialil sa, rozplakal sa sivý zajaček, pód chrástikom sediaci; plače a povráva si:

Niet na svete biednejšieho tvora, nežli som ja, ubohý zajaček! Bo kto-že si na mňa zuby nebrúsi? Nie len lovec a pes jeho mi úklady stroja; i líšky číhajú zo svojich dúpät za mnou; krivonosý jastrab, búlooká sova a iní draví vtáci rúta sa z povetria na mňa; ba aj mačka a vrana prikrádajú sa k mojim milým mládatám. Odovšial hrozí mi záhuba, a brániť sa nemám čím. Lazit na stromy, jako veverica, neviem: vyrývať si diery, jako brat môj králik, neumiem. Zúbky moje, to je pravda, znamenite hryzú: nejedna kapústka, nejeden stromček by to dosvedčil; lež kúsať a tak brániť sa, to nemám smelosti. O nešťastná bojzlivosť moja! Čujem-li šuchot nejaký, to mi dlhé moje uši ihneď dúbkom stanú; úzkostne načúvam, kto je čo je; a nemôžem-li sá nekam do kroviny alebo do brázdky učupit, utekám radnej, čo mi len nohy stačia. I to je síce pravda, že ma v behu nie tak ľahko kto dohoní, vyjmúc ľahkonohého chrta; ba umiem aj krížom krážom behať, chcejúc tak klamať prenasledovateľov svojich; — príde-li mi ale dolu vrchom bežať, to sa mám neraz cez hlavu prekotiť, lebo prednie nohy mi nedorôstly. No môžeme my ubohí zajaci akoľvek behať, skrývať sa a stopy svoje pantať, napokon zastihne nás len preca tá nemilosrdná smrť. Vyndeme-li si večerom z hory a chceme-li hlad svoj na chutnej kapústke tššiť, číhá už na nás ten lúpežný lovec v šeru za nejakým chrástom, a nežli sa nazdáme, praskne puška jeho, a už nám je smrtiaci brok v tele. Tu príde na to veľká vyžla, schvatne nás nemilosrdne, a zanese k ukrutnému pánovi svojmu,

A keby smrť naša bola aspoň počestná, keby nás aspoň statočne pochovali, jako psov a koňov! Lež nám je usúdeno

do kuchyne vandrovať. Tu nám zvrže krvavá ruka kucharkina kožku a vypchá ju, aby ju potom odpredala. Hlavu, nohy a vnútornosti rozvarí nám v štiplavom korení, a ostatok, to najlepšie z nás, rozkmaše špičkovnicami, a dá potom upieť. A keď už ľudia mäso z nás pojedli, pohodia kosti naše psom svojím. Oj žalostný, prežalostný je veru život zajaca!

Zajac je ssavec. Prečo? — Zajac má rezáky (zuby), ktorými sta dlátkami tvrdé veci hľodá; preto je on hľodavec.

28. Hádky.

1. Smrti sa nelakám, olovo polykám, a zas ho vyvrhujem, s praskotom vyhadzujem; na koho dopadne, beda mu: ten padne.
2. Jaký kohútik nekykyrika?

29. Srna.

Srna je jedno z najpeknejších lesných zvierat našich. Jej štíhle, drieché telo, veľké, ligotné oči, do hora vypnutý krk, a vysoké tenké nohy dávajú jej peknú tvárnosť. Samec čili srnec nosí na čele krátke, konáristé parohy, ktoré každoročne odhadzuje a zas nové dostáva. I samec i samica pokrytí sú krátkou srstou, ktorá je v lete červeno-barnavá, v zime ale rudošedá; malé srnčatá, milušké to zvieratká, majú sprvoti biele škvrny po sebe.

Srna vie i veľmi ľahko skákať, i veľmi chytré behať; žiaden poľovník ju nedohoní, a to tým menej, lebo ona beh svoj klamlive už sem už tam zvracia. Ináč je ona tichučké zviera. Zdržuje sa najradnej v lese, a žije sa tu trávou, kôrou zo stromkov, machom atď.; často ale zažiada sa jej zeleného osenia, kapústky, repy, bujnej datelinky, áno aj kôry ovocných stromkov, — i vynde si von na susedné polia a lúčiny. To roľníka ovšem nemálo mrzí, i nežiada si nič túžebnejšie, jako, aby takému jej hospodáreniu koniec sa urobil. Poľovník ale nedá sa tým myliť. Čaká on, pokým v pozdnej jaseňi nedostatok živnosti na roľach srny do lesov nazpät zažene. Tu potom nastanú lovy: štekot psov, rachot pušiek a krik náhon-

čích prerážajú lesy, a nejedna srnka padne tu v obeť usmrcujúceho olovu.

A čože máme potom z nej? — Z útlunkého jej mäsa máme chutnú a vzácnu divočinku; z jej kožehotovia sa rukavičky a mäkké pohovky, na ktorých si radi odpočívajú ľudia, čo v chorobe dlhý čas ležať musia; parohy spracúva tokár na nožové rúčky, dýmkové rúrky a iné šumné prístrojky; a srst slúži k vypchávaniu stolcov.

30. Jeleň.

Venduš bol ešte nemluvnátom, keď mu dobrého otca, pánskeho to horára, vo tmavom lese neznámy pytlák, t. j. zlodej zveriny, zastrelil. Matka vychovala si synka, otca pozbaveného, jako len najlepšie mohla; a po dvaciatich rokoch, keď sa stal z neho statný poľník, obdržal službu otcovskú.

Jedného dňa poľoval Venduš vo spoločnosti viacej lovcov v lese. Tu uzrel zrazu veľkého jeleňa, vystrelí naň, lež pochybil ho; z húštiny ale počul bedákajúci hlas: „Ježiš, Maria! ja som trafený!“ Venduš pospiešil ta, a hľa! — starý jakýsi muž svíjal sa tam, úpejúc a chrchlajúc, vo svojej krvi. Celá spoločnosť lovecká shromaždila sa okolo umierajúceho. Venduš ale kľaknul si k nemu, objal ho, prosil ho s hlasitým nárekom o odpuštenie, silne dosvedčujúc, že ho nepozoroval.

Avšak umierajúci muž pravil: „Ty ma nemáš čo odprosovať. Čo dosiaľ žiaden človek nevedel, to teraz vyjavím. Ja som to ten pytlák, čo ti otca zastrelil. Práve tuto, pod týmto starým dubom on krvácal, a teraz musel si i ty, syn jeho, vraždu tú na mne, nevedome a nechtiaci, na tom istom mieste pomstviť!

„O, Boh je spravodlivý!“ vzdychal ešte, keď skonával Hružá prenikala všetkých okolostojacích, a jeden z nich zvolal

**Boh není náhlivý,
ale pamätlivý.**

III. DOMA.

31. Rannia pieseň.

*Hasnú už zore, jasné slnce vzhodí:
zvelebuj, duch môj, nebeského Pána!
nová sa vo mne sila zase rodí;
nového dal mi Pán Boh dožiť rána.*

*Sláva Ti, Večný, že v nočnej temnosti
bdela nado mnou mocná ruka Tvoja!
Ráč prijať vrúcne city povdačnosti,
ktoré vysiela k Tebe duša moja!*

*Lež aj celý (á) sa Tebe obetujem,
bo dieta Tvoje s Tebou len žiť môže;
Tvojej nový deň sláve zasväcujem;
ó riad ta všetky kroky moje, Bože!*

32. Služky a kohút.

Jedna usilovná gazdina mala dve služby, ktoré museli každé ráno vstávať, kadenáhle sa briezdiť začínalo. Gazdina sama budievala ich, ja kmile kohút po prvý raz zahŕňoval.

Služkám ťažilo sa takčasne vstávať; i mysliac, že tomu je len kohút na príčine, chytily ho potajme a usmrtily. „No teraz nám už len bude hej!“ povedaly si medzi sebou; „kohút je ten tam, gazdina bude zaspávať a my po-
spíme si weždy do chuti.“

Kež prerátaly sa. Gazdina, ktorá w starobe svojej nemohla dobre spať, nečujúc viac kohúta a bojac sa opozdiť, budievala potom služby esťe prv, nežli kohút zahŕňoval.

Z blata do kaluže.

Rannia žiara um otvára. — Jutrenka učenia milenka. — Kto za včasu vstáva, Boh ho požehnáva.

33. Kuchyňa.

Kuchyňa je vnútorná čiastka domu. V kuchyni je *ohnisko*, na ktorom udržuje sa oheň, a nad ním je *komín*, ktorý odvádza preč dým. Vo mnohých kuchyniach je miesto ohniska piecka, ktorá je na vrchu železnými tabľami prikrytá, a dlhou plechovou rúrou s komínom spojená: tá sa volá *sporiskom*, lebo keď je dobre spravená, usporuje sa pri nej dreva. Na komíne a na rúrach nasadá sa mnoho sadze; preto musia sa ony čas po čase čistiť, vymetať, aby dým voľno preč odchádzať mohol. To robí kominár.

V kuchyni sa varí, peče, smaží, škvarí, praží. Tak sa tam hotujú pre nás jedlá i nápoje. Na to má kuchárka alebo kuchár rozličné *náradia* a *nádoby kuchynské*, jako: hrnce, kotlíky, randlíky, pekáče, cedáky, plechy, misky, nože, varečky, kliešte, kutáč atď.

Kuchyňu a kuchynské náčinie drží si poriadna kuchárka vždy čistotne.

34. Hádky.

1. *Horí, páli, ale aj topí, a veľiké kopy na ledačo kazí; surovinu varí, vodu hore parí, a voda ho hasí, keď sa naň vytasí. Čo je to?*

2. *Som z dreva, alebo zo slamy, a preca ma nemôže nikdy oheň ztráviť.?*

3. *Chytáme ho, takáme za ucho, a preca ho to nebolí.?*

4. *Štyry rohy, žiadne nohy; chodí to, stojí to.?*

35. Príslovia a porekadlá.

1. **Lepší doma krajec ohleba, než v cudzine krava celá.** — 2. **Nech každý pred**

svojím domom zametá. — 3. On je z dobrého domu. — 4. Ukázal mu dvere. — 5. Vianoce sú už predo dvermi. — 6. Hovor mu, to je toľko, jako kebys hrach na stenu hádzal. — 7. Nekoho pod strechu vziať.

36. Hankine radosti.

Milo mi je, v teplom jarňom čase
bavit oko na májovej kráse,
keď si moja ruka fialky, lalije
do venčeka vije:
v teplom jarňom čase milo mi je!

Ľahko mi je, keď si ja zaspievam,
mladé city do hlasov prelievam;
oj tu srdce vo mne hneď voľnejšie bije,
hneď živejšie žije:
na krydlach piesenky ľahko mi je!

Sladko mi je, keď čo len na chvíľku
pri sebe mám dobrú moju Milku;
tu keď sme tak spolu duša rozkoš pije,
líce radosť kryje:
s Milkou sa zabávať sladko mi je!

Ale keď som v mamkinom náručí,
keď tak pekne, tak múdre ma učí,
Pána Boha báť sa:
tu len milo, ľahko, tu len sladko mi je —
jako v nebi samom — dobre mi je!

37. Vďačné deti.

Anna Stankova včasne ovdovela, a tak opatrovanie a vychovávanie jej dvoch malých sirôt pripadlo výlučne na jej ubohé plecia. Pokým jej sil a zdravia stačilo, pilne a s radosťou pracovala a činila všetko možné pre blaho dietok svojich; prímnoké ale telesné práce a duševné starosti zlomily konečne jej silu, a

k tomu ešte zastihlo ju po šinutie, ktoré ju ku práci celkom nespôsobnou učinilo.

Ubohá vdova pokojne znášala i túto strašnú nehodu. Jediné na to si s boľastou sťažúvala, že po nedeliach nemohla bývať prítomnou pri službách Božích, na ktoré prv veždy tak rada chodievala. Pre toto ona často nariekala, a keď sa jej dietky na príčinu žiaľu toho dopytúvaly, odpovedala: „O drahé dietky moje! jak šťastnou bych sa cítila i v biednom tomto položení mojom, kebych mohla chodiť do chrámu Božieho; ale kostol je ďaleko a ja nevládzem kráčať ani len po izbe.“

Dobrym deťom prišlo ubohej matky veľmi ľúto, a Petor, starší chlapec, znajúc dobre okresávať, strúhať a vŕtať, prichytil sa k robeniu malého vozíka, ktorý do soboty aj vyhotovil. O jak veľkú radosť cítila biedna matka, keď ju v nasledujúcu nedeľu ráno dietky do vozíka položily a samy zaviezly pred kostolné dvere, aby mohla počuť velebný spev kňaza a ľudu pri sv. omši, a odosielať s ostatnými vrúcne modlitby pred trón Všemohúceho.

Príklad tento vďačných detí zahanbil nejedného neuctivého syna, a priviedol na lepšiu cestu nejedného, čo do tých čias kostol zanedbával. Od tej doby hľadela celá dedina s hrdosťou a s úctou na tých dvoch chlapcov, a ubohá vdova nachádzala vo svojich spoluobyvateľoch tak dobrých ľudí, že viac žiadnej núdze a biedy trpeť nemusela.

38. Nábožné dieťa.

Na lipovom vrchu kostol sa vypína; pred kostolom mladý chlapec ruky spína. — Čie si milé dieťa? čo ťa v srdci bolí? čo za rodič takto plakať ti dovolí? — To je mladý Staško; otec mu choravie, a niet už pomoci, niet pre jeho zdravie. Lieky zemské jemu bôle neutíša: preto Staško o liek šiel prosiť Ježiša.

„Zlutuj sa mi, Bože! nad otcom nemocným, vyrvi ho z nemoci svojím slovom mocným. Vždy Ti budem za to chválu vzdávať, Pane! Ostatne nech sa Ti svätá vôľa stane!“

Takto sa pomodliac, Staško dolu beží; nádejne pozerá tam, kde otec leží.

* * *

Otec slabý drieme, blaží ho sen sladký; ten spánok predĺži jemu život krátky. Jako sa prebudí, zdravie sa mu smeje; splnil Boh synove prosby a nádeje.

* * *

Na lipovom vrchu kostol sa vypína, pred kostolom mladý chlapček ruky spína. „Príjmi vdaky, Pane! za Tvoju dobrotu, bez Tvojej pomoci padol bych v žobrotu. Ja útlý môj život posväcujem Tebe, Tvojej ho venujem sláve a velebe.“

39. Podobizeň.

Pred veľa rokmi zomrel v jednom veľkom meste istý kupec, zanechajúc po sebe značný majetok. Že mal jediného syna, a že ten v cudzine cestoval, to bolo známo; ale nikto z mesta neznal syna toho osobne.

Po nejakom čase došli do mesta traja mladíci, a každý z nich tvrdil, že on je jediným tým synom, a tak zákonitým dedičom.

Tu dal priniesť súdca verne trafenú podobizeň otcovu a pravil: „Kto z vás troch trafi do znaku, ktorý tu na prsách podobizne urobím, toho bude dedičstvo.“

Prvý strelil a trafil veľmi blízko, druhý ešte bližšie; tretí ale, jako cieľil, začal sa triasť, zbladol, a slzy ho zalialy, i zpusťiac luk (kušu) a šíp na zem, riekol: „Nie! mne nemožno strieľať, ja celé to dedičstvo radnej ztratím.“

Tu riekol k nemu súdca: Šlachetný mladíku, ty si ten opravdivý syn a pravý dedič; tamtí dvaja, čo tak dobre streliť vedeli, vydávajú sa klamne za neho.

Oj nemožno, žeby opravdivý syn srdce otca svojho čo aj len na podobizni šípom chce prebodnúť.“

40. PRÓPOVEDE.

1. Vôľu tú Pána stále konajte:

Otea a matku v úcte vždy majte!

**2. Dietky, ktoré verne vezdy rodičov si ctia,
bojné šťastie, požehnanie z neba obdržia.**

3. Zo svätého Písma:

a) Kto sa Boha bojí, ten ctí rodičov,
a jako pánom slúžiť bude tým, ktorí ho
zplodili.

b) Dietky, poslušné buďte rodičom
svojim, lebo to sa ľúbi Pánu!

41. Hlas siroty ku dietkam.

*Oj dietky, dietky! na ktoré sa zblízka
tvár rodičov milá usmieva veselo;
ktoré otec, matka ku srdcu pritíska, —
popohládka líce, pobožkáva čelo:
oj dietky, dietky, jako vám je dobre, —
kým biedna sirota vzdychá, plače, šobre!*

*Dobre vám je dobre! bo čože vám chybí?
Jako v raji, v dome rodičov žijete;
jako vták v povetrí a vo vode ryby,
nemáte starostí, ni v zime, ni v lete;
dá otec, dá matka všetko, čo vám treba, —
kým biedna sirota sotvaj má kus chleba!*

*Oj šťastné dieta! k Bohu sa modlievaj,
aby ti tu dlho nechal otca, matku!
Nezarmúť jích nikdy, nikdy nerozhnevaj;
lež verne poslúchaj, a cti do ostatku:*

*tak jich požehnanie na tebe spočívaj,
tak aj požehnanie Božie ťa neminie!*

42. Nečistotná Katka.

Katka sa rada cifrowala a mnoho si zakladala na svoje pekné sŕstky. Nie dlho ale mávala jich ona čisté a pekné. Chytré jich posťahovala, nie súc opatrná pri jedení, pití a hraní! Uj tvár a ruky mávala zriedka čisto umyté.

Sednoho dňa pozvaná bola Katka ku svojej tetke na jej menoviny. Poobliekala si ty najkrajšie sŕstky, ktoré ale boli plné špinu a šafkov. Príjduť k tetke, našla tam niekoľko iných dievčat, tá tiež pozvaných. Dievčence tyto nemaly tak pekných sŕstok, jako Katka, a táto bola na to nemálo pyšná, čo ľahkým aj znať dala.

Tu riekla tetka ku Katke: „Ty máš ovsšem peknejšie sŕstky na sebe, nežli tyto družky tvoje; ale ony ťa mi precaljšie ľubia, nežli ty. Na tebe je vssetko jakési špinavé; ani len tvár a ruky nemáš čisto umyté. Na týchto druhých dievčatách je vssetko tak čisté, pekné. **Čistota je len precaljšia ozdoba.**“

Slová tyto zformútily Katku nemálo. Haňbila ťa a pustila ťa do plaču. A to osožilo. Od tej doby bývala Katka vždy čisto umytá, i sŕstky a vssetko na sebe mávala potom vždy čisté a w poriadku. Keď ju tetka po nejakom čase zas uwidela, powedala jej: „Widíš, Katka moja; teraz ťa mi už ináč ľubiš, nežli predtým. Glad ťa len aj naďalej vždy čistoty: tak ťa bude každý rád widet.“

43. Rozcuchaný.

Parochňu máš jako ježek,
špinavý si, rozcuchaný;
chod nám z očí, dokial nie si
umytý a učesaný.

44. Mlieko a voda.

PODOBNOSTI. Mlieko i voda sú veci čili predmety nežijotné, *prírodné* a nie *umelé* (strojené). Mlieko i voda dajú sa liať a tečú: sú ony *tekutiny*. Oboje hasí smäd. Oboje udržuje sa v chladne, a kazí sa v teplote alebo vo špinavej nádobe. Oboje nachodí sa v tele zvierat. I vodu i mlieko potrebujeme k vareniu, pečeniu atď.

ROZDIELY. V mlieku je žír čili tuk, vo vode ho niet. Voda je priezračná, mlieko mutné. Voda nemá barvy, mlieko je biele. Mlieko je záživnejšie nežli voda. Dieťa môže sa živiť samým mliekom, nie ale samou vodou. V mlieku je voda, ale vo vode není mlieka. Čistá voda nemá ani chuti ani zápachu, tak jako mlieko. Mlieko sa skyslieva a sadá, voda nie. Mlieko jesto len u ssavcov, voda nachodí sa v každom telese. Vodu na pitie (pitnú) dostávame zo studníc, studní a riek; mlieko dávajú nám trávožravé zvieratá. Zkazená voda, jak sa nenapraví, nehodí sa za nápoj; skyslevšie sa mlieko dáva smetanu a syr.

45. Nebezpečná obyčaj.

Julka, dvanásťročná dievča, mala ten zvyk, že keď šla, ihly do úst berávala. Raz mala tiež tak ihlu práve v ústach, — tu jej zrazu vietor oblokom zaburácal: Julka sa zlakla a v tom — prehltila ihlu. S hrúzou hľadeli tu na ňu rodičia a ona na nich; privolovaný hneď lekár robil všetko možné, aby dievčiniu od hroziacej smrti oslobodil. Lež všetko darmo; ihla vnikla jej tak nešťastne doútra, že ešte ten deň následkom zánetu zomrela!

Ihlu do úst neber, bo chytré prezretá
nejednu už ženskú zniesla preč zo sveta.

46. V e s t a.

Vesta čili náprsník je šata. Pozostáva zo dvoch predníkov, z chrbáta a z goliera. Na predníkoch sú dolu vrecká, a pozdĺž dierky a gombičky alebo šnórky. Zhotovená môže byť zo súkna, z hodbábu alebo z inakšej šitnej látky. Vesty zhotovúva krajčír. Vesta oblieka sa na driek, a slúži k ochrane pred počasím, a k pokrytiu i ozdobe tela.

47. PRÔPOVEĎ.

**Skvelé šaty, lesk bohatstva
pred Bohom sú jako pena;
v dobrom srdci, v umelosti
človeka je pravá cena.**

48. Jaká práca, taká pláca.

Keď každému matka z rána prácu vykázala, aj Petrovi do poludnia niti svíjať dala. Ale Petrík, počím druhí pilne pracovali, šmik von dvermi, medzi chlapcov, čo sa sankovali.

V takej práci nepremýšľal on o dlhej chvíli; ani nevie, len keď z väže dvanásť zazvonili. No a obed by premeškať škoda bolo komu; preto sa aj Petrík čerstvo obrátil do domu.

Prišiel domov; ale matka otvorí hneď dvere, a lačného s tými slovmi von z izby vypere: „Ty si tvoju prácu konal po snahe a ľade, preto bude dobrým právom tvoj obed o hlade.“

49. Kto sa nemodlí?

Jeden bohabojný remeselník bol raz na svadbe, kam aj viacej mladých pánov pozvané bolo. Stolovanie malo sa už začať. Tu posadali si tí mladí páni ku

stolu, prajúc ostatným hostom „dobré chutnanie.“ Remeselník náš ale sa najprv prežehnal, sklopil ruky a pomodlil sa potichu modlitbu pred stolom; až potom si sadnul aj on, prial tiež „dobré chutnanie,“ a jedol.

Nato prerekne jeden z tých mladých pánov posmešne k nemu: „Á! pán majster, vy ste veru pobožný človek; no pravda, u vás sa musí každý tak pilne modlievať?“ — „Každý?“ povie remeselník pokojne, „a veru nie. V pozadí vo dvore mojom je malučký domček z dasák; tam bývajú dva, tí sa vám nikdy nemodlia, lež strebú a hlcú jako tomu način, bez toho žeby si pomysleli na Darca všetkých darov.“

Na slová tyto posmešník zahaňbený umlknul, dobre vediac, že remeselník myslel — na svojich dvoch bravcov.

50. NEZABÚDZAJ NA BOHA!

Nezabúdžaj, že len z Božej
živý si tu laskavosti;
nezabúdžaj Bohu za to
korievať sa v povďačnosti!

Takí, ktorí bez modlitby
dary Božie požívajú,
nemým skorej zvieratám sa
nežli ľuďom podobajú.

51. Hádanka.

Štyry mávam lenivé nohy,
štyry takže drevené rohy;
na ploche hlavy mojej jiedaš:
obeduješ, večeráš a sniedaš.

52. Kain a Abel.

Ó jaká to rozkoš milá, kde uprimnosť ušľachtilá bratov,
sestry spojuje! Ale beda, kde raz bratia, kde raz sestry lásku
ztratia, — tam sa zlá vec hotuje.

V bujnej tráve po slobode, popri čistej bystrej vode, Abel ovce pásaval. Kain zase v tučnom poli, jako mu bolo po vóli, brázdy svoje orával.

Stalo sa tu v isté časy: Kain obetoval klasy Pánu Bohu na oltár; Abel tiež zo svojho stáda čo najkrásnejšie vyhladá baránčeky — jeden pár.

Zhliadnuť Pán Boh z vysokostí na obeť, čo v nevinnosti tichý Abel daroval; ale čím sa Kain vďačil, Pánu Bohu sa nepáčil, lebo sa zle spravoval.

Ostal Kain celkom bledý, v srdci svojom varil jedy, zlosť mu v žilách kypela. A keď raz tam von na poli len samotní dvaja boli, — zabil brata Abela!

* * *

Beda, beda, kde raz bratia, kde raz sestry lásku ztratia, tam sa zlá vec hotuje! Ale čo za rozkoš milá, kde uprimnosť ušľachtilá dobré duše spojuje!

Ej nuž sestry, bratia moji, žime v láske, veď sme svojí, veď sme jedna rodina! Kde sa hnev a závišť chová, to nie duša Abelova, — tam je srdce Kaina!

53. Dobrý braček.

Dvoch chlapčiekov, Vojtecha a Mirka, potkalo to veľké nešťastie, že vo veľmi mladom veku utratili rodičov. Starsieho z nich, Vojtecha, vzal jeden bohatý pán do opatery; mladší ale, Mirko, dostal sa do služby k chudobnému hospodárovi.

Vojtech bol tak pilným, poslušným a poriadnym, že v krátkom čase získal si lásku a priazeň dobrodinca svojho. Nadchodily vianočné sviatky. Pán ten, chcúť ukázať, jako je s chovancom svojím spokojný, riekol k nemu: „Vojtechu! že sa tu tak dobre, pekne správaš, tu máš tyto peniaze; choď s nimi ku krajičrovi, a daj si spraviť za ne, ku vianočným sviatkom, pekné nové šaty, jaké sa ti samému líbiť budú.

Vojtech, radostou a vďačnosťou prejatý, padnul dobrodincovi svojmu k nohám, a so slzami v očiach, nesmelym hlasom, pravil: „Ó prelaskavý Pán môj! Ďakujem, ďakujem čo najvrúcnejšie Milosti Vašej za dar tento nezaslúžený, lež spolu ráčte mi prepáčif, že o novú lásku prosif sa osmelujem. Mám ja brata, mladšieho odo mňa, ktorý není v tak dobrých rukách, jako ja. Mne tu ničeho nechýba: mám dobré jedenie, poriadne šaty, a všeho potrebného na dôstač; — ten ale, chudáček, musí neraz hladovať a zimu trpef. Mám-li pravdu povedať, mňa by to väčmi tešilo, kebych ty nové šaty pre ubohého bračeka spravif dať mohol, nežli sám pre seba. Ci bych nemohol, prosím, tak urobiť, laskavý Dobrodinče!“

„Oj ovšem!“ riekol pán, ktorého ty prosté, ale srdečné slová chlapcove veľmi dojalý; „učiň teda, jako povedáš. Teší ma veľmi, že máš také dobré srdce naproti bratovi. A abych ti dokázal, jak veľmi rád vidím, keď spolurodenci v láske a svornosti medzi sebou nažívajú, poverujem fa, oznámif bratovi tvojemu, že od dneskajška aj jeho prijímam za syna. I úfam sa, že s pomocou Božou budem ja vám dobrým otcom, a vy že mi budete dobrými synmi.“

54. Evička osiralá.

*Ach, ach! ja ubohá sirota Evička:
lanského roku mi zomrela mamička;
ach! a toho roku už aj otca tratím:
ktože sa smiluje? kam-že sa obrátim? —
Mám ja ešte, mám ja Otca nebeského,
Ten ma neopustí nikdy, a ja Jeho!*

55. Čeliadka.

Dtec a matka nestačia a newládzu vsfetty práce svoje sami vykonávať. Preto najímajú si do domu rozličných slu-

žobných a služobné: paholkow, kočiffow, woliarow, owčiarow, dievky, dojky, warowkyne atď.; osoby tyto woláme čeladou, čeliadkou. — Mnohí otcovia majú pri sebe ešte aj towarýssow, kupeckých pomocníkow a učňow.

Čelad pomáha rodičom pri jejích prácach; ona musí sa pri tom často veľmi trápiť a mzdu svoju horšo ťažko si vyrábäť.

Dobré dieťa nažíwa pečne so služobnými a pomocnými osobami: ono ich nehnewá, nerobí jim naprieč, nenadáwa jim, neluže na nich u rodičow, — lebo wie, že by to bol hriech.

56. Baruška a L'udmilka.

Ludmilkini rodičia mali služku, menom Barušku. Bola to hodná dievčica; rada a náležite konala ona všetko, čo sa jej prikázalo. Upratúvala v izbe, odprávala a pokrývala posteľ, zametala, prala košeľe a inú bielizeň, a chodievala tam, kam ju jej paní posielala. Pri práci bývala veselá a často si pri nej spievala.

Jej paní bola s ňou spokojná. Ale aj Ludmilka ju rada mala. Nevolala ju ináč, len: Baruška moja! Keď potrebovala, aby jej Baruška nečo urobila, veždy ju o to poprosila, a potom sa jej za to poďakovala. Ona na Barušku nikdy nebrúkala, ani nehubovala, ani neluhala a špatne na ňu nehladela. Baruška nemusela sa na ňu nikdy sťažovať. Vždycky hovorievala o nej: „Naša Ludmilka je veľmi dobré a vlúdne dievčatko.“ —

Asi po dvoch rokoch vystúpila Baruška zo služby. Nezadlho na to strhul sa v obci požiar. Rodičia Ludmilkini prišli pri tom skoro o celý svoj majetok, a o krátky čas nato zomreli. Ludmilka stala sa ubohou sirotou. Bola celkom opustená; nemala ani čo jesť, a pracovať ešte nevedela: dala sa teda po žobraní!

Tu potkala raz Barušku. Tá bola už gazdinou pre seba. Predávala múku a strovu, a išlo jej dobre. Keď jej Ludmilka s nárekom vyrozprávala, čo sa jej stalo, riekla Baruška: „No neplač, Ludmilka moja; vidíš, tys bývala kedysi veždy dobrá naproti mne, jako aj rodičia tvoji: p eto vezmem ta teraz k sebe, budem ta živiť, a naučím ta pracovať.“ A Ludmilka žila potom pri nej, a vyriastla na hodnú gazdinku.

Laskaví vždy buďte
k tomu, kto vám slúži;
možno, že sa jednúe hojne
za to vám odslúži!

57. Pieseň večernia.

<p>1. „S Bohom!“ nám už dalo slnko
zašlo dial, ta za hory;
spiešia hviezdy ožiarovať
šire neba priestory.</p> <p>2. Prácorodý, trudonosný
lúči sa už s nami deň,
a z neba sa k zemi znáša
anjel mieru — vlúdny sen.</p> | <p>3. S nocou spolu on prichádza,
Božia láska nám jich šle,
k novému dňu, k novej práci
kriesiť, kriepiť sily mdlé.</p> <p>4. Nuž tak spite, oči kalné,
a ty, Bože, nad mnou bdíš
bo len pod ochranou Tvojou
blaho, bezpečne sa spíš!</p> |
|---|---|

IV. DOMÁCE ZVIERATÁ.

58. Pes.

1. Na tele psa vidíme tyto hlavné čiastky: hlavu, krk, trup čili stan, nohy a chvost. -- Na hlave má každý pes dve oči, dve uši, nos a ústa. Nos je nad ústama; okolo nozdier je koža holá (nahá), vlhká a studená. Na ústach rozoznávajú sa zvonku

horní a dolní pysk, zňútra ale hornia a dolnia čelust', dlhý jazyk a zuby. Zuby sú upevnené v oboch čelustfah, a sú trojaké: prednie (rezáky), očné (kly) a bočné (črenové). — Hornia čiastka krku volá sa šijou čili tylom, dolnia hrdlom. — Trup je najvätsia čiastka tela psovho, a pozostáva z prs, chrbta a brúcha. — Nohy má pes štyry: dve kratšie prednie, a dve dlhšie zadnie; na predných má po štyroch, na zadných po päť paznehtoch s pazúrmí. — Chvost psov je nahor ohnutý. — Celé telo psa pokrýva koža, srstou zarostená. — V tele má pes: kosti, svaly čili mäso, modzgy, pažerák, črevá, plúca a srdce. V srdci má červenú teplú krv, ktorá ztade po celom tele sa rozteká a potom zase do srdca nazpak koluje.

Rozoznávajú sa rozličné druhy psov. Tenký *chrt* na vysokých nohách stíha zverinu; *vyžla* stopuje zajacov, líšky, kuroptvy atď.; *ohar* čili kopov naháňa zver na lovcov; *ovčiar sky pes* (dunčo) stráži ovce s pastierom; veľký *mäsiarsky pes* pomáha mäsiarom telce hnať atď.; kudlatý *púdlík* a *pinč* s hodbábistou srstou prevádzajú rozličné figle.

Pes žije, lebo dýcha, žere, pije atď.; on skučí, keď ho bijú, lebo to cíti; on chodí, behá, kam chce, t. j. on sa slobodno pohybuje; preto je on **zvierá** čili **živočích**. — Pes zdržuje sa pri dome, preto je on **domáce zvierá**, ináč aj **krotké**. Suška, t. j. samica od psa, živí svoje mladé štence tak, že jim dáva mlieko svoje cicat čili ssať, preto je pes **ssavec**. Preto že má štyry nohy, je **štvornohé zvierá**. Najradšej žere pes mäso; preto hovoríme, že je on **mäsožravé zvierá**.

2. Žiadne zvierá nevine sa s takou prítulnosťou ku človeku, jako pes; a preto preukazuje mu aj človek zvláštnu pred inými zvieratmi náklonnosť a priazeň. Není nám on zajiste tak užitočný, jako na pr.

krava, ovca, koza atď.; bez neho by sme sa o vela skoraj a ľahšie zaobísť mohli: a preca dávame psovi nejednu prednosť v dobrom. Pripúšťame ho do svojich chýž; podávame mu jedlá a nápoje na miskách a tanierkoch; stískame mu nežne podávanú nám lapku, sťa priateľovi ruku; hovoríme k nemu, rozkazujeme mu, privolávame ho, vysielame ho preč, chválime a haníme ho, jako čo by bol človekom a mohol nás rozumieť.

A prečo že preukazujeme psovi zvláštne takéto priateľstvo? — Preto, lebo sa on vyznačuje pred inými zvieratmi vtipnosťou, spôsobnosťou a vernosťou. Verne stráži on dom, rodinu, stádo a iný majetok pána svojho. S radosťou a neunavene sprevádza ho na ďalekých jeho cestách. Ochotne preplavuje rieky, prekrížiava hory, preskakuje skaly, prebroďuje močiare a bahná. Nech je pán jeho i na viac hodín vzdálený, on ho preca vynajde, lebo ostrým ňuchom svojím poznáva, kde pán jeho krok svoj položil. On totiž zaniuchá ten malý výpar, ktorý noha kročením na zem spôsobila. Aj stopy zveriny sleduje tak poľovný pes. S náramnou rýchlosťou a s mocným brechaním pádi on za zverom, až pokým ho výstrel lovcov nezroní. Nekde naučí sa aj mechy kováčovi ťahať, alebo brúsičovi kolo vrtiť. Ba, jakokoľvek je malý, dá sa preca aj k ťahaniu ľahších ťiarch upotrebovať. Neraz vleče on vozík mäsiarovi, alebo káru mliekárke; a v nektorých studených krajinách vozia psi strelletmo sane po dialnych sňahových rovinách. Jesú aj také kraje, kde psom tak krmia, jako u nás svine, pre chutné vraj mäso z neho. Tak hľa je pes nie len verným priateľom, lež aj osožným sluhom človeka.

Vzdor týmto znamenitým vlastnostiam svojím podrobený je pes hroznej nemoci, totiž besnote, ktorá činí ho hrúznym záhubcom, jestli sa zavčasu neškodným nespraví.

59. Mopsík a chrt.

M. *Oj či bych nerád tak, jako ty,
v dáždi, na vetre behávat!*

Ch. *Či bych sa haňbil tak, jako ty,
vždy len tu v kúte kváčiavat!*

M. *Nevieš, jak sladko to, líhat na pohovke!*

Ch. *Ty nevieš, jaká to rozkoš na polovke!*

*Chrt čerstvo behával po hore, po poli,
nič nedbal, či zima alebo teplo-li;
a mopsík, ten veždy čupieval v izbe len,
lenive trčal tam cez celý boží deň.
Preto bolo vidieť chrta vždy zdravého,
a pána mopsíka často chorlavého.*

60. Cigán a jeho kobyla.

Predával cigán na trhu kobylu, a vychvaľoval jej vlastnosti tak, aby vyhovel každému. Sednomu sľuboval sfóre ožrebenie, druhému prisahal, že sa ani nehorovala. Keď oba tieto siffli sa u cigána, a pri jejich prítomnosti pýtal sa kupec tretí, či je kobyla žrebná? — „keď chcem“ — reknul — „žrebná, a keď nechcem, nežrebná.“

61. Rožný statok.

1. Rožným statkom voláme kravu, teľa, jalovicu, vola, junca, bujaka. Domáce tyto zvieratá nemôžu sa síce honosiť krásnym zovňajškom; za to ale sú nám ony medzi všetkými zvieratmi najužitočnejšie.

Na veľkej hranatej hlave majú čelo široké a ploské s dutýma zahnutýma rohama, uši odstavajúce, oči veľké ale kalné, hubu širokú, a na nej nahú a vždy vlhkú horniu gambu. Predných zubov čili rezákov vo vrchnej čelusti nemajú, len vo spodnej jich je 8; aj očné zuby jim chýbajú. Pod mocným krkom odvisá jim až po medzi prednie nohy koža, ktorú lalokom voláme. Driek majú hrubý, jaksi nemotorný, a

krátkou, rozličnej barvy srstou porostlý. Územčité nohy končia sa jim v kopytá, každé na dva paznehty rozdvojené: preto sa zvieratá tyto aj **dvoj paznehtými** alebo dvojkopytnými menujú. Medzi zadnými nohami je bujné vemeno. Chvost je dosť dlhý, a končí sa v chumáč.

Rožný statok živi sa rastlínstvom (jakým?), a síce v zime *zimuje sa* na maštali, v lete ale pase sa po poli. Kto by nebol už pozoroval, jako vôl alebo iný rožný statok i vtedy, keď pokojne stojí alebo leží, preca ústami omieľa, jako by nečo žul? — Býva to zväčša málo po tom, jako sa nažral. Nuž čože to on robí? — To on prežretú už raz potravu po druhý raz prežúva. Zvieratá tyto totiž, pre nedostatočnosť zubov, potravu svoju najprv len polovičate požujú a do tak zvaného *bachora* prežrú; tam sa ona rozmočí, a prejde do druhého žalúdka, do *čepca*, odkiaľ v podobe guliek do úst naspät vychádza, jako to aj zvonku na hrdle pozorovať možno. Až teraz si ju náležite drobno pomelia — a to je to prežúvanie: — potom to po druhý raz prežrú, a síce do tretieho žalúdka, ktorý pre mnohé svoje záhyby, na spôsob listov v knihe, *knihu* sa nazýva; ztadiť to ide ešte do jedného žalúdka, do *slezu*, ktorý to konečne úplne ztrávi. Žalúdky tyto jedávajú sa očistené, pod menom *držky* čili *kutle*. A zvieratá tyto volajú sa pre to prežúvanie **prežúvavými**.

2. Užitočnosť z rožného statku pre nás je mnohostranná a veľiká. Pozri si len na čiapku: *strecha*, ktorá ti oči pred slnkom a prachom chráni, je snáď kúsok telacej kože. *Hrebeň*, ktorým sa z rána česávaš, pochádza z hovädzieho rohu. A že ti z pod čiapky a vlasov hládká tvár vyzereá, za to máš asnaď kráve čo ďakovať; sypanicami z nej ťa očkovali (osýpkami štepili), abys tak bol ochránený pred hroznou chorobou kiahni

čili neštovic. Gombíky, čo máš na kabáte, vytočil tokár zo silných hovädzích kostí. Vo mnohých krajoch nosia mužskí nohavice z hovädzej (telacej) kože; ramená ale, kabátom, a nohy, nohavicama zaodeté, podlžné sú svoje svaly, svoje pevné kosti, svoju zdravú krú, vo značnej miere roznému statku, ktorý nás mäsom a mliekom, maslom a syrom živí. — Na hovädzej koži putujú ľudia cez celý svoj život, a tí, čo v lete bosí chodia, aspoň cez pol života. Sviečka, čo nám večer izbu osvetľuje, zhotovená je z loja vykrmeného hoväda; a tá modrá barva, ktorou maliar izbu ozdobil, nebola — prv nežli z továrny vyšla — nič iného, jako krú z vola. — Rámec bridličnej tabuľky tvojej sa rozvikľal: chod teda ku stolárovi, ten ho priglejí tou látkou, ktorá sa z kostí a blán hovädzích dorábä. Jak mnoho je hoden jeden vôz kraľského trusu, to ti roľník povie. Avšak nie len hnojiť musí roľu hovädzi dobytok, lež musí ju aj orať a brániť. Neide pravda práca s ním tak chytro; muž ale však znáš tú prôpoved: „Aj pomáľy prídeš ku cieľu!“

62. Mladý a starý vôl.

Riekne mladý vôl volvi:

„Prečo si vždy tak hotový
do jarma klásť svoje hrdlo?
Tak-li ti už veľmi ztvrdlo,
že necítiš, jak to bdí,
keď sa klade jho na voly?
So mnou sluha sa ratrápi,
dokial ma do jarma lapí.“

Starý vôl odvetí: „Hľaž-že!
veď aj ja som robil takže;
lež bárs jak som vyskakoval,
a sluhovi odporoval,
protivenie to zbytočné
nebolo mi užitočné.
Keď je teda všetko darmo,
dobrovoľne nosím jarmo.“

Keď kto zlému neodolá,
nech pomne na toho vola!

63. Mys domáca.

Mal-li si niekedy myšku w rukách, a pozoroval-li si jej bystré, čulé očka, jej nežnú húbku, jemnú kožusinku a krátke, driečné nôžky, bolo ti tuším ľúto, keď mala byť usmrtená! A kebyš esste w noci na ňu číhať mohol, spôsobilo by ti to zajiste milú zábawku, keď byš widel, jačo sa nmyha a lapkami čistí a cifruje, jačo sa, šta wewerka, na zadnie nôžky pastawuje, tenkyma, hodbabistyma usfkama strihá, chuloštive sem tam sa obzera, či je bezpečná pred nepriateľmi, a jačo chytro pádi do svojej skrýšse, kadenáhle najmenšsi ssuchot začuje. Táto jej milota ale nechráni ju pred rozličnými úkladami.

Najhoršsi nepriatelja myšsi sú: mačky, ježi, drawí wtáci a pašti (klepce), ktoré jim ľudia stawajú a nejakou úještou čili wábnou, zákuškou opatrujú. Najmenej wládzu odolat mlšné myšsky praženej slaninke. Wj chlieb, cukor, mäd, mlieko a zrnká obilné sú jim witanou potravou; preto aj není isté pred nimi žiadne miesto a žiadne jedlo. Dstrými svojimi rezatkmi prehryzú čili prehľadajú aj twrdé sskrupiny z orechow; prehryzú ďalej diery do podlahy a kasne, aby sa tač dostať mohly ku svojim lakôtkam; ba sú aj wstawe, ostrými pazúrkami na nôžkách a sstetinatým chwoštitom hore po hladkých stenách laziť. Preto aj spôsobujú w dome neraz nemalé sskody, a tač hladia jich ľudia kántrit, kde len môžu.

Wskolweš sú myšsi bojazlivé zwierratka, dajú sa preca zktrotit, tač že čloweku z ruky žerú a na jeho wolanie woi zo skrýšse wyhádzajú. Zwlastte ale sú biele myšsi s čerwenným očima ľahko zktrotiteľné.

Myšsi rozmnožujú sa mimoriadne rýchlo; samicke má ročne tri razy, a síce každý raz päť, ba i wiacej mladých, o ktoré stará sa s tou najwätšsou ústlostou. Zná ona náležite počet jejích. Tak nassli raz pri odpratávaní jednej kopy drewa na zemi hniezdo s dewäti myššickami a so starou. Táto wyskočila won, a shánala sa s wellym kwapom sem a tam. Wšetkých dewät mladých dali do čiapky; tu wyskakowala stará pred ludmi proti tej čiapke bez wšsetkého strachu. Wložili jedno z tých mladých na ruky a držali ho tak proti starej; tá si ho wzala a sfryla pod drewo, prissla ale hned zase nazpät. Wzala si tak aj druhé, sfryla ho tiež ta, prissla zase nazpäť, wzala tretie, štvrté atd., bez toho žeby pri tom bola utohla do čiapky nazret. Podali jej tak, jedno po druhom, wšsetkých tých dewät mladých. A keď jich wšsetkých dewät odpratala, neprissla už wiac nazpäť.

Myš patri ku ssavcom a síce ku hlodavcom. Prečo?

64. Chytená myška.

Myška malá neposlúchla,	„Pomoci už, myško, není,
keď ju stará varovala;	nemôžem ťa vyslobodit;
väzí v pasti; — von sa dostať	nemala si robiť škodu,
nádarmo sa namáhala.	na maškrtu, na lup chodiť?“

Marné všetko bedovanie;
pri pasti už mačka číha:
vidíš, myško, za všetečnosť
smrti trest ťa teraz stíha.

65. Kohút, pes a liška.

Sobrali sa raz kohút a pes a tašli do sveta na zkusenú. Jedného dňa omrkli vo veľkej hore, a museli v nej prenocovať. I hľadali si miestočko, kde by ukonané údy svoje zložiť a spánkom posilniť mohli. Tu uvidel pes jeden dutý dub. „No už je dobre, kamaráde!“ riekol s radosťou ku kohútovi, „tu hľa bude

sa nám spať, jako tomu način.“ — „Nedbám,“ povedal kohút, „len že sa musím preca odlúčiť trochu od teba; ulož sa ty tu v území, ja si vyndem hore na poschodie, lebo však vieš: ja rád vysoko spávam.“ S tým vyletel hore na jeden konár, prial súdruhovi dobrú noc, a onedlho spali už obidva.

Zavčas rána, jako sa len trochu briezdiť počínalo, bol kohút už hore, a bárs mu tu nebolo kury zbúdzat, preca zanôtil hneď z plného hrdla rezké svoje „kykyriký!“ — Na tento jeho krik zobudily sa zvery lesné a s podivom naslúchaly čudesný ten spev. Len líška stará sa usmievala, čujúc to kykyríkanie. Ani sa veru neobrátila na druhý bok vo svojom brlohu, lež skočila na skutku na nohy, tešiac sa vopred chutnej na ráno pečienke, a hop hop! už bola pri dube.

Vidiac tu ale kohúta tak vysoko sedieť, pomyslela si: no toho musím pekným slovíčkom dolu zväbiť, lebo hore liezť neviem. Dobré; lisička ozve sa teda celkom zdvorile a prívetive: „Aj! dobré ráno, milý pán, bratko! Jako-že ste sem došli? Veď som vás už tak dávno nevidela! Ej ale to ste si tu veru nebárs dobrý príbytok zvolili, a jako sa vidí, ešte ste ani nesniedali. Jestli vám ľubo, ráčte ísť ku mne do domu, a ja budem mať česť poslúžiť vám zlatou pšeničkou.“

Kohút ale znal už tú starú figliarku, i nežiadalo sa mu dolu. „Aj! aj!“ riekol k nej, „teda sme my rodina! No keď tak, to pôjdem veru k vám na raňajky. Lež mám ja ešte jedného spoločníka cesty, spí on tu dolu v dutine tohoto dubu; ráčte najprv ešte toho zobudiť, tak potom budeme môzť ísť všetci traja spolu.“

Líška, mysliac, že si ešte jedného kohúta ulapí, zvrtila sa čerstvo ku otvoru, kde pes ležal. Ten ale nespal, očul všetko, čo líška hovorila, a tešil sa, že bude môzť teraz potrestať tú starú podvodnicu. Prv nežli sa líška nazdala, vyskočil pes zo svojej diery,

chmatnul ju za hrdlo, a pohryzol ju tak, že o chvíľku bolo po nej.

Kohút je vták. Prečo?

Príslovia. — V ústach mäd, v srdci jed. — Na každý figel najde sa protifigel. — Sluby sa slubujú, blázni sa radujú. — Pochlebníkovi never. — Kto druhému jamu kope, sám do nej upadá. — Dobrý priateľ, jako kus chleba.

66. Kohútik.

*Po dvore chodila kuriatok hromádka,
zrnká jim sbierala matka;*

*a keď sa naskytla odrobinka malá,
sama ju nezjedla, lež dietočkám dala.*

*Jeden však svojhlavý kohútik z hromádky
nechcel sa pridržať matky.*

*„Ej čo dvor! lepšie to musí byť tam v sade;
a či som nie už pri vláde?“*

*Aj sám si dač najdem“ — takto nafúkaný
bere sa ta von v ty strany . . .*

Hoj tu líška s chytrým okom

hľadá na kohútka bokom;

a hup! vypadne naň z krika —

zahrdúsi chudiačika. —

*Keby bol býval poslušný matke,
chodil by ešte posial v hromádke.*

67. Slepka.

Chudobná žena mala jednu slepku, ktorá jej každodenne jedno vajce znášala. Žena ale nebola s jedným vajcom spokojná, a preto krmila slepku mimoriadne, ufajúc, že tak každý deň dve i tri vajcá wo hniezde nachádzať bude. Avšak slepka nadmiernym tým krmením príliš ztučnejúc, vajcá znášať celkom prestala.

**Kto malému daru nevďačen,
veľkého je nehoden.**

68. Vrabec.

Vrabcov možno porovnať s uličníkmi. Títo sháňavajú sa po ulici, robia krik a štabarc, a majú obyčajne šaty dotrhané a zanečistené. Podobne nažíva aj vrabec. Aj on poskakúva po ulici, aj on má šedý svoj odev, často uválaný, hašteri a drví sa neraz so svojimi kamarádmi, pri čom robí nemalý krik, volajúc ustavične: čirip! čirip! Žeby jak sa patrí, pekne spieval, o to sa on, ani najmenej nenamáha.

Je on tiež veľký bezočivec a všadebol: všade sa pchá, nikoho sa nebojac. Keď na humne mláťa, to on už musí mať tam svoju čiastku. Keď kurám a holubom žrať dávajú, je on tiež pri tom. Často ho odženú: on si odletí na strechu, o chvíľku ale je už zas tu. Keď čerešne dozrievajú, on musí mať prvý z nich; aj cukrový hrášok v zahrade a pšeničné zrnká na poli nemajú pokoja od drzého zobáka jeho. Keď paholok pred krémou kone krmí, ihneď dostaví sa ta vrabec, a nedá sa tak ľahko z opálky odohnať.

Vrabecovi je všetko jedno, kde nocuje; k uhniezdeniu sa dobré mu je jakékoľvek miesto: či to nádherný palác alebo biedna chatrč, či skvelá socha z mramora alebo diera v práchnivejúcom strome — čož on o to dbá? Najmilšie mu je ešte, keď môže lastovku z jej hniezda vypúdiť a sám sa v ňom usalašiť; lebo jakokoľvek skorý je do jedenia, tak lenivý je do roboty. Lúpežníctvo toto ale vrabec neraz aj životom zaplatí, keď ho totiž lastovka v tom hniezde blatom zamuruje.

V cestovaní nemá vrabec náš žiadnej obluby, jako na prlastovka, bociaň alebo iní preletaví vtáci. Cez celú zimu zostáva on vo svojom bydlisku. Tu vyhladá si neraz nejaké miestočko v komíne, aby sa pred krutosťou zimy ochránil. Keď potom zo skrýše svojej von vytiahne, vyzerá celý začadený jako kominár, a dosť dlho to trvá, kým sa perie jeho očistí.

Avšak vrabec je aj osožný vták. Na jar a v lete pokántri nesčíslné húsenice, ktoré by na ovocných stromoch veľké škody porobily. Keď teda šibalovi tomuto v zime neraz biedne sa vodí, zaslúži zajiste, žeby sme mu zo pár zrnék alebo odrobinék pohodili.

Lepší vrabec v hrsti, nežli zajac v chrasti.

69. Hádanky.

1. *Kolko krokov urobí vrabec do roka?*
2. *Kolko klincov treba do kopyta dobre podkovaného koňa?*
3. *Dve hlavy, dve ruky a šesť nôh, a preca len štyry nohy idú?*
4. *Kto nosí čepec v bruchu?*

V. V Z I M E.

70. Zima.

Spevy onemujú, sekera zaznieva,
lovčia trúba zvučí, sňah sa pobelieva,
havran hľadá dvory, ľad potoky jíma,
klzačka nastáva: zvíťazila zima.

71. Zlostné figle staruchy Zimy.

Rozzlobila sa starucha Zima a umienila si vykántriť všetko, čo žije na zemi.

Predovšetkým vzala sa na vtákov: Domrzeli ju vraj svojím krikom a pišťaním. Zafučala nemilosrdne, poschytala lístie z lesov a dúbrav a rozmetala ho po cestách. Vtáci mnohí, ale to už popredku badali, a boli už odleteli preč do takých krajov, kde zima nevládze tak mnoho vykonať. Tým, čo tu zostali, začalo byť ovšem zima a smutno, a krom toho tvrdo o potravu v tej pustej prírode bozej; ale aj oni si chytrou poradili: prileteli do miest a dedín, a tu pohodilo jim zavše nejedno útrpné dieťa zrnko alebo odrobinku z chleba, tak že len málo ktorý z nich zahynul.

Vidí zima, že je s vtákami nič: osopila sa na zvery. Zahalila pole sňahom, zapratala lesy závejami, odela stromy ľadovou kôrou a vysielala mráz za mra-

zom. Idú mrazy, jeden od druhého krutejší, preskakujú z jedlice na jedlicu, trešia a strašia zvery. Lež darmo: zvery sa veľmi nenalákaly; veď jich hrejú teplé šuby a krom toho hlboké diery, do ktorých sa ukryly; veverka vo svojej stromovej dutine pohrýza si oriesky; macko (medveď) vo svojom brlohu líže si lapu; zajac a srnka hrejú sa skočno, ba vedia si aj kde tu zpod snáhu nejakú trávku, zelinku vyhrabat, tak že síce trochu hladujú, preca ale nezahynú; no a koničky, kravičky, ovečky — ty stoja už dávno v teplých maštalach, pohrýzajú si chutného ovsíka, sienka, datelinky, a pijú teplé pomyje.

Rozzlobí sa zima ešte väčmi — rozjedí sa na ryby. I vysielala zase mráz za mrazom, jeden od druhého tu-tejšší. Tí dajú sa do potokov, riek a jazier, a bez všetkých nástrojov, bez dreva a kamenia stavajú na nich mosty. Zamrzly potoky, rieky a jazerá, ale len navrchu; ryby spustily sa do hlbiny, a pod ľadovým pokrovom je jim ešte teplejšie.

No počkaj, myslí si zima; chytím ja ľudí — i šle mráz za mrazom, jeden od druhého srdcitejši. Tí dajú sa hneď do práce: zamurujú okná ľadovými kvetinami, a tisnú sa kde jakou škárou i doňútra do chýž. Ľudia ale zakúria si pece, varia si teplé jedlá, rozprávajú si pri teplej peci v ty dlhé večere, a smejú sa zo zimy. Príde li ale komu do hory na drevo ísť, obuje si teplé kapce, zakrúti sa do kožucha, zazdeje na ruky rukavice a na hlavu baranicu, a hybaj von! — tajde smelo do hory, nebojí sa zimy, áno keď začne sekerou máchať, ešte i pot teče z neho.

Najväčmi ale urazenou cítila sa zima tým, že ani len ty malé detváky sa jej neboja! Preháňajú sa ony po klzankách, na korčulach a sánkach, hádžu sa snáhonkami, a stroja si snáhových panákov! Rozsrdí sa na to zima, i štipne vo zlosti jedného chasníka za ucho, druhého za nos, až jim osinejú; chlapec ale schytí

kus snahu a jak drhne tak drhne — tak že mu celá tvár až horí.

Vidí zima, že nikde nič zviest nemôže; i zaplakala od zlosti. Zo striech kvápu zimnie slzy . . vidno: jar prichádza.

72. Svätý Mikuláš.

Kolo domu víchor duje,
otec dietkam vypravuje:
„Prísť už má ten priateľ váš,
biskup svätý Mikuláš;
čujem, že už tu putuje,
útlè dietky navštvuje,
aby videl, v modlení
a v rozličnom učení
jaký pokrok učinily,
a či rodičov si ctily.
Má vám on vraj všakové
krásne veci pri sebe;
tými odmeňuje všetky
zbožné, pilné, dobré dietky.“

Deti na to: „Kiež aj náš
dom navštíví Mikuláš!
veď budeme vždy zbožnými,
pilnými a poslušnými.“ —

A hľa! čo to za cengot?
čí to taký vážny chod? —
On to, on to, biskup svätý:
odev na ňom srebro-zlatý,
skvelá berla v ľavici,
a prút rezký v pravici;

anjeli mu posluhujú,
slušne za ním postupujú.

Vstúpia; tu hneď Mikuláš:
„Tu som, dietky, priateľ váš!
Jak sa radi modlievate,
a rodičov poslúchate,
to vás ja včul odmením,
vzácnosťami nadelím,
dám orechov, fig, perníkov,
mandiel, jablk i cukríkov;
čujem-li však na vás zle,
ten hľa prút vás neminie!“

Otec praví: „Mám z nich radosť,
všetky činia veždy zadost'
povinnosťam veškerým:
trest je pre nich zbytočným.“

Mikuláš tu anjelovi
káže rozviazať koš nový,
a hneď sype v hojnosti
dietkam z neho vzácnosti,
vraviac: „S Bohom sa tu majte!
a hodnými ostávajte,
abych na takto rok zas
mohol prísť odmeniť vás!“

73. Sňah.

W zime wyzerá to často tak, jako čoby z neba wlna
padala, alebo jakoby nefto tam hore postel' si prištrájal a pri
tom mnoho peria roztrácal. Se to sňah. Pán Mráz, čo

w oblakoch bhwa, hotoví ho z dáždových kwapiet, a zhadzuje ho dolu na zem. Robí to on, lebo musí: on by totiž spolu s drhým pánom sewerným Wetrom rád celkom zmerawiť a wymraziť zem i so wšetkými jej dietočkami, kwetinkami a wôbec rostlinkami; ale milý Pán Boh to netrpí, lež na Seho rozkaz musia obidwa tí páni, i proti svojej wôli, pripravovať pre zem teplú postel, ktorá ju proti zime chráni.

My dietky teššiwame sa prvému sňahu skoro esste wáčmi, nežli prwej sijaľôčke. Lebo weď wtedy začína sa nám to rozkossné kľzanie, sankowanie a hádzanie sňahových guľ. Sa ale, upozornený od tatinka, wššimam si w zime aj jednotlivých sňaziniet, a zpozorowal som, že ony majú obyčajne podobu hwiezdičiet. Podchytím si ja to ty sňazinky w čas tuhššej zimy — lebo wtedy sú ony tuhé a pečne wywinuté — a sice na nečom čiernom, jačo: na rušawe čierneho kabáta, alebo na klobúku, alebo na čiapke; a tu potom widím, keď sa tomu náležite prizrem, že sú to rozmanité uteššené figúrky, každá obyčajne so sšiesti paprškami, ktoré s priliehajúciimi k nim pobočnými čiastočkami, s nepochopiteľnou pravidelnosťou, sťa najkrajšie umelečné dielo utworené sú. Prečo tyto podoby práwe tak, a nie ináč sa utworujú, na tom si učení ľudia esste poteraž hlavy lámú.

74. Chwála Božia w zime.

Buď Bohu česť aj w zimní čas!

Wed On tak dobrý je:

On nedá, žeby wíchor, mráz
zničily osenie.

Hustým On w zime prikrywa
sňahom ho mákúnko:

tu ono ticho spočíwa,
je mu tak teplúnko.

Buď Bohu česť aj cez zimu!
 Veď On tak laskavý:
 On teplý šat a teplú krú
 darúva vrabcovi.

On aj na sňahu poskyta
 tu i tam zrnká mu,
 a laskave ho vodi ta,
 kde najde potravu.

Buď Bohu česť aj v zimní čas!
 Veď On tak laskavý,
 aj nás On miluje, aj nás
 zdržuje pri zdraví.

75. Hádky.

1.

*Zletel vtáček, bezperáček,
 na náš stromok, bezlistáček;
 tu však prišlo bezhubiatko,
 zožralo to bezperiatko.*

2.

- a) Sušíš-li to na peci, je to tým mokrejšie.
- b) Priletel k nám biely kôň, zahlnul nám celý dvor.
- c) Jaká voda dá sa v koši nosiť?

3.

*Keď je pála, studená som,
 lebo vtedy hladujem;
 keď je zima, horúca som,
 lebo mnoho dreva jem.*

76. Pán Boh svojich neopúšťa.

Dve malé dievčence vybrali sa jedného dňa v zime do susednej dediny ku svojej tetke na návštevu. Vzaly si ta aj svoje prasličky, lebo už vedely priať a nechcely ani u tetky zaháľať. — Pod večer vydaly sa potom zavčasu na zpiatočnú cestu domov. Kráčaly si ony rezko, tu i tu aj spevave, a ubehly už dosť

hodný kus cesty. Sotvaj ale vstúpily do jedlovej hory, poza ktorou sa hneď jich rodná dedinka rozkladala, nastala zrazu hrozná fujavica. Sňah sa sypal s takým návalom, že za malú chvíľu žiadnej cesty ani chodníka viac poznať nebolo. Ubohé dietky blúdily sem i tam, až napokon celé unavené, ozimené, omrklé uprosred sňahu zastali musely, neznajúc kam sa poďef. Nikde žiadnej pomoci, nikde žiadneho svetielka, ktoré by jich na pravú cestu bolo priviesť mohlo. Kde tu vyslobodenie od takmer istej smrti zamrznutia? —

Vo veľkej tejto núdzi povzniesly ony vo vrúcnej modlitbe srdce svoje ku Tomu, ktorý neopúšťa nikoho, kto sa k Nemu utieka. Tu uzrely zrazu na úbočí jedného úvozu (hlbokej cesty) viacej jedlí husto jednu pri druhej, pod ktorými naviaty hore sňah jakoby malú jaskyňu vysklepil. I vliezly do nej; prv ale urobily zo svojich praslíc týčku, vopchajúc jednu do druhej, priviazaly navrch červený ručník, a vystavily ju tak do hora na najvyššom mieste pred tou dierou.

Tu nastala noc, noc to strašná! Fujavica žúrila vždy viac a viac, a za krátky čas zaviala celkom vchod ku diere. S hrúzou čuly tu ubohé dietky víchor zavýjať a zvery lesné hulákať. Ó jak úzkostno a otupno bolo tu tým chúdatám! Medzitým dobrotivý Pán Boh bdel nad nima, a ony, stisnúc sa jedna ku druhej, a modliac sa skrúšene, konečne zaspaly.

Jich rodičia doma mysleli, že dietky ty aj na noc u tetky zostaly, i ľahli si tiež pokojne spať. Keď ale, na druhý deň, vyslaný od nich posol dietok ani u tetky ani na ceste nenašiel, vybral sa ihneď podesený otec s mnohými susedmi do hory, aby jich tam hľadali. Dlho prehŕňali sem tam lopatami, lež nadarmo; i nemysleli už ináč, jako že musely tam nekde v noci zamrznúť. Tu spatria zrazu tú červenú zástavku, jako ešte trochu zo sňahu von vykúkala, poznali v nej červený ručník, a badajúc hneď, že dietky tiež tam nekde

byť musia, dali sa volať a kričať na ne. Dievčatká, čujúc ohlasy tyto, volaly nazpak o pomoc z tmavej komôrky svojej, ba začaly sa aj samy rukama von vyhrabávať, len že pravda bez prospechu. Sídení ľudia ale vedeli už dobre, kam sa obrátiť, i dali sa hneď lopatami svojimi odpratávať vysoký sňah okolo tej diery, a o nédľho vystúpily už dievčence bez všetkého úrazu na svetlo božie.

Ó jak sa tu všetko tešilo! jak ďakovalo všetko z hlbín srdca Pánu Bohu, ktorý dietky ty tak otcovsky ochránil, ktorý jich sňahovým pokrovom v teple udržoval, a jedľam sily dodával, že mohly znášať veľkú tarchu sňahu, aby sa dolu nezrútil a dietky nezadusil.

**Dobrotivý Pán Boh, vo svojej moci,
chráni svoje dietky vo dne i v noci.**

77. Jedľa. X

Ó jedlička, ó jedlička,
jať werné máš ty listie!
Ty celý rok ja zelenáš,
šťat zelený aj w zime máš.

Ó jedlička, ó jedlička,
ty ja mne veľmi ľubiš!
Tys popriala mne už neraz
radošti wo wianočný čas.

Ó jedlička, ó jedlička,
tvoj šťat ma poučuje:
že nádej dáwa útechu,
a stálosť jilu k prosperu.

78. Spor stromov.

Raz hádaly sa stromy medzi sebou, ktorý z nich je najvýbornejší. Dub povedal: „Pozrite len, jaký som ja hrubý a pysoký! Jak veľké a početné vetve rozprestieram na všetky strany! Ja neklaniam sa búram, nehnem sa pred víchrom: ja som kráľom všetkých stromov!“

„Je pravda,“ vetí na to breskva, „žes vysoký a hrubý; ale za to rastú na tebe len žalude, potecha to iba pre svine. Môj plod, moje červenolíce breskyne skvejú sa aj na kráľovskom stole.“

„Čož je po tom?“ ozve sa jabloň, „tvojími breskyňami sa málo ľudí nasýti; a jak-že dlho môže plod tvoj trvať? Ci nehnuje už o pár týždňov? — To som ja inakšia chlapina! Rok po rok dávam ja hospodárovi plné koše jablák; ty sa tiež nezahaňbia na stole jakéhokolvek boháča, ony ale aj chudobných nasycujú, dajú sa celú zimu v pivnici udržať, ba môže sa z nich aj víno robiť. Ja som istotne najužitočnejší strom!“

„Mýliš sa,“ povie jedľa. „Mojím drevom kúria pece a stavajú domy; mňa pília na dasky a z tých robia stoly, stolce, kasne, áno aj celé lode stavajú z môjho dreva. K tomu nevyzerám ja v zime taká lysá, holá, jako vy: ja zelenám sa pekne cez celý rok. A krom všeho toho mám ešte jednu prednosť pred vami všetkými. Na vianoce prichádza ku mne Jezuliatko, stavia ma do peknej zahrady, ozdobuje ma zlatými orechy, jablkami, hrozenkami, všelijakými utešenými hračkami, a osvetľuje ma mnohými malovanými sviečkami. A potom behajú okolo mňa milé detúrence, i nemôžu sa dost nadiviť spanilej kráse mojej. No či není tak?“

79. Brečtan a zimozel.

Či ste už kedy pozorovali na to, keď vonku polia sňahom pokryté ležia a priateľské slniečko na ne svieti? Čo tu vidíte? Samé hviezdičky a iskiery blyskocú to tam, na tom sňahovom poli. A stromy, ty sú tiež napospol sňahom ovešané. Mnohé z nich majú na konároch dlhé, biele brady a vyzierajú ozaj ctihodne. Zeleného rastlínstva nemáte tu takmer nikde vo slobodnom; len tmavozelený odev vernej jedle vykúka staby ukradomky zpopod sňahového plášťa, — a jako jedľa, tak nemenia zeleň svoju ani brečtan a zimozel.

Brečtan [lat. *hedera*, nem. *Epheu* (čítaj: éfaj)] kvitne u nás veľmi zriedka, v jaseňi, za to ale má on krásne listy. Na každom liste sú dva veľké a často aj dva menšie zárezy a tri veľké končité laloky. A podívaj sa len na ty krásne, jasné žilky na nich! Rozkladajú sa sťa vetve, a každá vetev má zase malé vetvičky. Brečtanový ker nemôže stáť sám o sebe; k tomu je prislabý. Preto opiera sa rád na pevné predmety. Ovija sa o rozpukaný stromový peň, alebo pne sa hore po šedej skale abo po múre. „A nech aj múr sa kláti, no vernosť jeho nie!“ Je on obraz vernej lásky, verného priateľstva. — Listy jeho, vo víne uva-rené, sú znamenitý liek proti popáleninám.

Zimozel alebo zimozeleň nie darmo nosí meno svoje. Súc aj v zime vždy zeleným, budí v búrach zimných u ľudí nádej na jarnie radosti. Je on teda obrazom nádeje. Zimozel dostáva hneď zo začiatku jara pekné modré, jako tácka rozprestrené kvietka. Jeho šumné lístky sú podlhovato okruhlé a majú len cez prosriedok jasný pruh. Na hmat sú hladké a kožovité, tak jako listy brečtanové.

80. Kvetinky v zime.

Kam sa len dely ty krásavky,
ty pestrobarevné voňavky? —

Pod zemou spia teraz kvetinky,
sú na nich zo sňahu perinky;
ticho len, tichúnko, dietočky,
až nezbudíte ty kvietočky.

Na jar jich zbudí zas Pán Boh sám,
keď teplé slniečko pošle k nám:
zlahúnka sníme z nich perinky
a zvolá: Zbudte sa kvetinky!

Tu zčerstva hlávočky pozdvihnú,
a očká spanilé rozvinú.

81. Svetlo vo štedrý večer.

Tónko pribehol vo štedrý deň k otcovi a pýtal sa ho: „Či to pravda, tatínko, že, nechá li sa svetlo vo štedrý večer zhasnúť, musí praj niekto z domu zomreť? Tak povedala tetuška, keď som teraz u nej bol.“

Otec riekol: „Nie len niekto, lež či už svetlo zhasne alebo nie, všetci v dome musia zomreť; lebo veď všetci sme smrteľní tvorovia. Jesto ale svetlo, ktoré tú moc má, že ten, kto ho v sebe zhasne, musí umreť navždy. A svetlo to je Božský Vykupiteľ náš, ktorý o sebe povedal: Ja som svetlo sveta. Preto rozsvecujeme vo štedrý večer toľko svetiel, naznačujúc tým, že po vtelení JEŽIŠA na zemi žiadna duchovná tma ľudstvo viac obkľučovať nemá a vskutku neobkľučuje. Toto nebeské Svetlo má naplnovať srdce naše leskom svojím; lebo čože je človek bez tohoto svetla — bez JEŽIŠA?“ —

* * *

JEŽIŠ je „svetlo pravé, ktoré osvecuje každého človeka, prichádzajúceho na tento svet.“

*Tak Boh miloval svet, že Syna
Svojho jednorodzeného dal, aby každý,
kto veri v Neho, nerakynul, lež mal
život večný.*

82. Pri jasličkách.

*O dieťočky poďte, ó poďte-že ta,
ku stájenke, k jaslam, do Betlehema,*

podívať sa počte, čo za radosť nám
v noc túto posvätnú Boh hotuje tam.

Hľa v jaslíčkách v maštatke oddialenej
či vidíte pri žiari jasnoskvelej
vo plienočkách čistotných pacholiatko,
nad anjelov krásnejšie Jezuliatko!

Ach! na slame leží a na sene tu:
Mária a Jozef naň blažene zru,
dobrí sa mu klaňajú pastuškovia,
hor v oblakoch plesajú anjelkovia.

Aj vy, dieťky, klaknite, klaňajte sa,
pozdvihnite rúčky a modlite sa,
a tešte sa, tešte sa vrúčne aj vy,
a plesajte radostne s anjelkami.

Ó volajte: Ježiško roztomilý,
jak moc trpíš za to, že my zhrešili!
Hľa v jaslach už trampoty podstupuješ,
už tu núdzu, chudobu zakusuješ.

Nuž čože ti, spanilé Jezuliatko,
nuž čože ti dáme my dieťky za to? —
Pokladami sveta hľa opovrháš,
len v srdci nevinnom zaľúbenia máš.

Srdcá naše teda včul v obetu prim,
ochotne jich dávame, ó žehnaj jim,
a učíš jich tvojemu podobnými
a v spojení s tvojím vždy blaženými!

83. Sväté nevinniatka.

Ukrutný kráľ vraždí
novorodzeniatka;
matka oplakáva
svoje nevinniatka.

Dietočky sa v spánok
smrti ukladajú;
čisté k Ježiškovi
dušinky volajú:

„Prími obeť našu,
Ježiško náš milý,
že sme trpkou smrťou
Teba zachránily!“

84. Pri zmene roku.

Jeden rok prestáva, druhý nastupuje;
 tak hľa čas ubieha, bol a už ho není;
 s ním sa vsšetko miňa, vssetko pretvoruje, —
 len Boh vždy zostáva, len On sa nemení.

On si svoje dietky nikdy neopúšťa,
 živi, chráni si ich, žiadne Ťu nezhyne;
 a keď na ne neraz nehody dopúšťa,
 tým nežnejšie wtedy k srdcu si ich wine.

Nebojme sa teda, keď Boh vždy nad nami!
 On aj v nomom roku bude nás milovať;
 len aj my Ťu budme vernými dietskami,
 hľadiac činiť dobré, zlému vyhýbovať!

85. Rok a jeho čiastky.

1. V ôsmy deň po Vianocach začíname tú dobu času, ktorú rokom voláme. Doba táto trvá za 365, každý štvrtý rok ale za 366 dní; v prvom páde je to rok obyčajný, v druhom ale rok priestupný, pretože vždy tri roky prestupuje. Tých 365 alebo 366 dní ale nepočítame poriadkom od 1—365 alebo 366, lež podelujeme jich na dvanásť mesiacov, tak že rátame

1. na január 31 dní	7. na júli 31 dní
2. „ február 28 alebo 29 „	8. „ august . . . 31 „
3. „ marec 31 „	9. „ september . 30 „
4. „ apríl 30 „	10. „ október . . . 31 „
5. „ máj 31 „	11. „ november . 30 „
6. „ júní 30 „	12. „ december . . 31 „

— Keď chceme udať nektorý deň v roku, hovoríme: koľkáteho toho a toho mesiaca, na pr. prvého mája, 6-ho augusta, 25-ho septembra atď. Rok sa ráta od 1-vého januára až do 31-vého decembra. Vo februári počíta sa v obyčajný rok 28, v priestupný ale 29 dní.
 — Desať rokov spolu činí jedno desaťročie, sto

rokov činí jedno storočie čili stoletie, a tisíc rokov činí spolu jedno tisícročie čili tisícletie.

2. Keď povedáme, že rok obnáša 365 alebo 366 dní, to rozumieme jedným dňom dobu od jednej polnoci ku druhej, t. j. deň i noc. Taký deň trvá vždy 24 hodiny; deň a noc ale bývajú už dlhšie, už kratšie, tak totiž, že keď je deň dlhší, za to noc je o toľko kratšia, a naopak. Ide to podľa slnka, ktoré na zem našu v rozličných dobách rozlične svieti, a tak štyry čiastky roku spôsobuje. Slnko totiž nevychádza a nezapáda vždy na tom istom mieste, a preto aj ten oblúk, v ktorom ono vo dne od východu na západ koluje, není vždy rovnaký.

Okolo vianoc, **21-ho decembra**, vychádza a zapáda slnko najďalej k juhu, a stojí o poludní najnižšie k zemi; denný oblúk jeho je teda najmenší, najkratší, a preto máme vtedy *najkratšiu deň a najdlhšiu noc*. Slnko východí až okolo ôsmej ráno, a zapáda už o štvrtej popoludní, zahrieva teda zem len asi za osem hodín: pritom padajú tu líče jeho najviac šikmo na zem, tak že len veľmi málo teploty vyvíňujú: preto býva o tom čase taká tuhá zima. Dňom tým začína sa **zima**. — Odteraz vídame slnko vždy bližšie k severu vychádzať a zapádať, o poludní objavuje sa nám vždy vyššie na nebi, jeho denný oblúk je teda kam dial väčší, a preto máme kam dial dlhší deň a kam dial kratšiu noc. Tak to ide až do

21-ho marca; vtedy slnko o šiestej ráno vychádza a o šiestej večer zapáda, tu sa teda noc rovná dňu, t. j. máme *rovnodennosť*, a začína sa **jar**. To miesto, kde slnko v tento deň vychádza, je *pravý východ*, a kde zapáda, *pravý západ*. — Od tohoto dňa slnko zase vždy bližšie k severu a spolu vždy skoršie vychádza a neskôr zapáda, stáva o poludní vždy vyššie na nebi, opisuje teda zase vždy väčšie denné oblúky, a tak dňa vždy viac pribýva a noci

ubýva; pri tom padajú slnečné lúče vždy kolmej (menej šikmo) na našu zem, a preto je čo dial teplejšie. Napokon vídame okolo

21-ho júni slnko asi o štvrtej ráno vychodiť, a asi o ôsmej večer zapádať; tu máme *najdlhší deň* a *najkratšiu noc*: začína sa **leto**. Teplota prešla v horúcosť a trvá ešte niekoľko týždňov. Slnko ale začína teraz jakoby zpiatočnú cestu: vychádza a zapáda čo deň južnejšie, stáva o poludní zase nižšie, a robí tak zase vždy menšie denné oblúky: dni sa teda krátia a noci sa džia. Konečne

23. septembra vídame slnko zase tam vychodiť a zapádať, kde sme ho 21-ho marca boli videli, t. j. v pravom východe a v pravom západe. Deň a noc sú zase rovnak dlhé: máme zase *rovnodennosť* a síce jasennú, lebo teraz začína sa **jaseň**. Potom slnko zo dňa na deň od pravého východu ďalej k juhu vychádza, a ďalej k juhu zapáda, jeho denný oblúk je zase čo dial kratší, a tak sa deň ustavične kráti a noc dži; pri tom aj tepla vždy viac ubýva, lebo papršky slnečné k nám vždy šikmej dopádajú, — až napokon 21. decembra zase najkratší deň a najdlhá noc, a tak zima nastúpi, a kolobeh času znovu sa započne.

- Hádky:** 1. *Kam ide chlapec, keď mu desať rokov minulo?*
 2. *Kto nemôže každý rok rodný svoj deň sláviť?*
 3. *Jaký rok je koňom zvlášte milý?*
 4. *Kedy je v roku všeho spolu dva dni?*

* * *

Zuňoval hostínsky dávať na dlh, i napísal na dvere:
 Dneská za peniaze, zajtrá na dlh!

**Čo dnes premeškáš, zajtrá nedohoníš.
 Ztratený čas nikdy sa nevráti.**

86. Nemárni čas drahý. ¶

*Sbieraj ruže, sbieraj,
pokým trvá leto;
darmo budeš sbierať
v jaseň, keď jich nieta.*

*Nemárni čas drahý,
pracuj, kým máš silu;
kto vie, jakú ešte
môžeš dožiť chvíľu.*

*Pozde je už žiaľit,
keď sa raz čas ztratí;
ten, čo raz uplynul,
viac sa nenavrátí.*

87. Vtáci v zime. Síkorka.

Chmúrna zima je vtákom, najme spevavým, od jakživa tyrdosrdcou macochou; nemôže jich ona jaksi vystáť, odopiera jim teplý príbytok a potrebnú živnosť. Preto sa mnohí z nich zavčasu, hneď z jasene pred ňou ukrývajú, tiahnuc ta, kde jim uškodiť nemôže. Nektóri ale volia radnej pretrpeť tú biedu od zimy, nežli preč odletieť. Takíto u nás zimujúci vtáci sú: vrabci, síkory, stehlíci, králici, strnádky, hýle, krivonosi, vrany, havrani, ponektoré pínky, červienky a ešte iní.

Síkorka je 5—6 palcov dlhá, má hlavu tlstú, zobák krátky, tvrdý a silný, a na mocných nôžkach ostré drápky. Jesto viacej druhov síkor, najviac odovom od seba odchodných. Najväčšia síkora má hlavu čiernu, chrbát zelený, podbrušie žlté, a biely pásik cez popolavé krýdelká. Síkora je vták veľmi živý, veselý a šikovný. Neposedí pokojne temer ani chvíľky, ustavične lazí, skacká po ratolestach stromov a kríkov a po rákosí, zavesuje sa na nich neraz jako nejaký malý šaškár (pajác) i dolu hlavou a vyčíta rozličné kúsky, pri čom neustále šteboce. Slobodu síkory tak veľmi milujú, že v zajatí neraz od žiaľu umierajú. Žijú pospôlu v hromádkach, len že nebárs dobre sa znášajú. Spev jejich mnoho nestojí, jako

ani mäso; za to ale sú nám ony veľmi užitočnými, lebo sbierajú a sožierajú množstvo škodlivých húseníc; a preto jim ani nemáme ubližovať. Krom húseníc a iného hmyzu žerú síkory aj zrná, semená, ale len v zime, keď inej potravy nemajú. Veľká ale síkora od dáva sa nekedy aj do menších vtáčkov; s rozprestrenými krýdloma prikráda sa k nim, zatína jim ostré drápy do prsú, a seká zobákom tak mocne do hlavy, až lebku preborí, a potom modzog vyžere.

88. Stehlik.

Keď Pán Boh vtákom stvoril, tešil sa, že tak sfáču, krýdeľkama tropotajú a poletujú, zobáčkami dobajú a krásne spievajú. Niečo jim ale esšte chýbalo: boli wšsetci esšte sfedi jako zem, z ktorej jich bol učinil, a žiadny nemal esšte barewného odewu. — Tu jich zawolal Pán Boh k sebe, wzal sfstetec a mácajúc ho do rozličných bariew, zamalował každého wtáčka, jako sa mu zalúbilo. Holub dostal swetlé hrdlo a uačervenasté krýdla, kanárik wyssiel zpod sfstetca celý žltý jako citrón, páw dostal uteffený chmost so sfwelymi okami: wšsetci wtáci boli krásni, jeden peknejši od druhého. Len jeden esšte ostával, bol to stehlik. Ubohý ten wtáček totiž stál sám a sám w kútku za ostatnými, nechcejúc sa pred nimi do predu tisnúť. Konečne predstúpil aj on pred Pána Boha. Lež jako sa zarazil, newidiac už tam nič z tých bariew, iba prázne misiečky! Pán Boh totiž bol už wšsetko na ostatných zpotrebował. Neboráček wtáček od žialu plakal, nariekajúc, že on nebude mať takých pestriých pernatých sfatociék, jako ostatní wtáčkowie. Laskawý Pán Boh ale smilował sa nad nim a prawil k nemu: „Nesmúť sa! hľa na každej sfstetocke zostalo esšte troffku barwy; poď, natrem to esšte na tvoje perká.“ S zamalował stehlika troffku na čerweno a troffku

na žltu a trošku na čierno a trošku na bielo, z každej sfetocky uslo sa mu nečo: tak hľa dostal šat zo vssetkých vtákov najrozmanitejši, najpestrejší, i dakoval pekne Pánu Bohu, že ho takým ssumným učinil.

Stehlík je vták napospol oblúbený, nie tak pre spew, ktorý není práve výborný, lež pre krásu a učelnivosť swoju. Možno ho naučiť rozličným kúskom: mažiarik vypalovať, pokrni po štrici hore si vytahovať, horeznačky si líhať jako čo by bol mrtvý atď. Na zimu zpúšťa sa z hornatých lesow do doliny. Vidáť ho najviac na bodláci, jehož semeno najradnej žere; živi sa inými esťte semenami a menším hmyzom.

89. Vrabec v zime.

— Oj zlé sa vrabcovi darí v zimnej chvíli:
tu aj na smetisku drobček mu je milý;
tu už ver po pánsky sa on nepitvorí,
lebo hlad a zima ubožiaka morí.

Skrčený si sedí pri mlatnici
v popoľavej svojej kabanici;
čierne očka vyvaluje,
kde by zrnko lapnul, pokukuje.

Nelaká sa klepu
padavého cepu;
náhle zrnko odskočí,
hneď sa vrabčik pritočí.

Keď sa hydu zrno pohadzuje,
hneď sa vrabčik čo host pridružuje;
smele ku koňom tiež do stájni sa dere,
z válova jim obrok bere.

Ano šibal aj na sýpku vpadne,
a tam z kromady si žito kradne.

A keď ho už tuhá zima
príliš citlivo dojíma:

tu náš vrabčik k domom, k chyžam prilietáva,
na okne sa k ľuďom dnuhá doklepáva;
okom skrúšeným sa do svetlice díva,
sta žobráček ľudí o drobčeky vzýva.

90. Králik a králiček

sú najmenší zo všetkých našich vtákov. **Králik**, ináč aj *strážlik*, má pri tom všetkom, že je veľmi malunký, velice hrdú postavu, tak že mu to priezvisko „králik“ ozaj prisvedčí. Hrdosť svoju prejavuje zvlášte chvostíkom, ktorý často do hora vztýčený nosí a jako páv rozostiera. Pri tom sedáva rád na vrcholci stromu alebo strechy, a dáva sa, i v tej najtuhšej zime, do ľúbežného spievania, volajúc medzitým čas po čase svoje oblúbené „errrrr, cek cek!“ Keď je v klietke a slnko naň svieti, to sa on neraz s rozostrenými krýdelkami celkom na jej spodok schúli a tak spieva. Čo že ho ale môže v zime ku spievaniu povzbudzovať? Ja myslím: zablesklé slniečko upomína ho na pekný jarný a letný čas, a tu on potom spieva od radosti jako dieťa, ktoré na vianoce myslí. — Napriek svojej kráľovskej povahe není preca králik mlsný, uspokojujúc sa vajíčkami hmyzími, pandravami, červíčkami, muchami, komármi a p.; pavúci sú mu lakôtkou. Ani nemá on osobitného kuchára, lež pripravuje si jedenie sám osobne, hopkujúc za ním po celý deň vo plotoch, húštinách, vo hromadách suchého ráždia, a v zime aj okolo príbytkov ľudských. Aj palác, v ktorom so svojimi kráľovskými dietkami býva, buduje si sám, a síce ozaj umele, z machu, ktorý zňútra perím a kúštičkami z handričiek mätko vystiela; hniezdo jeho má podobu mešca, dolu širokého a na vrchu úzkeho. Čo do barvy podobá sa vrbcovi. — Tej istej živej a veselej povahy, jako králik, je aj **králiček** čili *zlatohlávek*, ktorý ale je ešte menší. Na hlave má krásne zlatožlté, čiernym obkrúžené perká, ktoré môže zježiť, čo potom sfa korunka vyzerá. Ostatnie jeho telo je zelenavej barvy. Zdržuje sa vo spoločnosti sebe rovných zvlášte v mladých, ihličnatých lesoch, kde z vetve na vetvu

poletuje, hladajúc si chrobáčky a jich pandravy (larvy). V zime priletujú králičkovia do zadrž, kde si hmyzie vajíčka na stromoch hladajú; pri tom volajú ustavične „cit cit!“ a nôta si nežne malé piesenky svoje. Sú veľmi krotkí, tak že jich možno skoro do ruky lapiť. Umelé hniezdocká svoje zavesujú vysoko na vetve smrekov a borovic, a kladú do nich šesť do osem vajíčok, nazvelky jako hrach. — Traja králičkovia vázia i so všetkým perím svojim najviac jeden lôt.

91. Strnádky.

Dve dietky z dediny šly raz v tuhej zime do mlyna, nesúc po vrecku zbožia k zomletiu. Jako prechádzaly popri zahrade mlynárovej, uzrely niekoľko strnádok, sediacich o hlade na zjinovatenom plote. Malej Betke prišlo ubohých tých vtáčiatok veľmi ľúto, i rozviazala vrecko svoje a pohodila jim z neho zo pár hrstok zrna.

Ľudko, jej brat, hľadel mrzute na tó a pravil: „No len počkaj, ty blázon! Však ti tatuško dá, keď mu menej múky doneseš!“

Betka sa zľakla. „Nuž hľa!“ riekla, „mala som asnaď neurobiť tak. Medzitým ja úfam, že mi drahí rodičia nebudú mať za zlé, že som sa smilovala nad ubohými vtáčencami; a potom, však Pán Boh môže nás za to na inakší spôsob požehnať.“

Keď si potom dietky múku zo mlyna odberaly, hľa! tu bolo vo vrecku Betkinom dvaráz tolko múky jako v Ľudkovom. Tento sa nad tým nemálo zarazil, a Betka chcela to už za zázrak držať.

Tu pristúpil k ním statočný mlynár a riekol k Betke: „Divíš sa pravda tomu. No znaj: ja som ťa zazrel tamto pri plote, keď si s Ľudkom zbožie sem niesla, a viem, čos urobila. Tvoje útrpné srdce ku hladným vtáčkom tak sa mi zapáčilo, že som ti dvojnásobne nameral. Bárš ale ja som ti tú

múku do vrecka dal, máš to preca považovať jako požehnanie, ktoré ti Pán Boh udelil jako odmenu dobrosrdečnosti tvojej.*

Aj ku živočíchom útrpným byť treba,
aj za to Boh dáva požehnanie z neba.

92. Pieseň vlkov v zime.

*Hviždí fujavica,
obloha sa kalí;
dvojná zimy detva —
dážd a sňah sa valí.*

*Clivá to pustota,
kde včul prebývame;
kdeby hlavu skloniť,
ni kríka nemáme.*

*Tu von vzteklá zima,
tu dnu hlad ukrutný —
dvojný ten nás mučí
nepriateľ urputný.*

*A tamto hľa tretí:
nabité to zbrane;
z rán nám na sňah biely
krv červená kane.*

*Zimou, hladom mreme,
bok nám prestrelený
Ale sme slobodní,
nie sme ujarmení.*

93. Vlk.

Vlk vyzerá skoro celkom tak jako náš ovčiar-sky pes, len že je väčší od neho. Hlavu má hrubú, pysk čili tlamu končitú a v nej veľmi ostré zuby, uši krátke a nabor stojáce; dlhý a kudlatý svoj chvost nosí veždy rovno nadol ovislý. Kožu má pokrytú hustou, obyčajne žltohnedou srstou. Na nohách má silné drápy. Zrak a čuch má výborný. Pohľad jeho ale je veľmi otupný; jeho oko prezradzuje potuteľnosť a divosť.

A je on skutočne divé, ukrutné, krvožížnívé zviera. V lete zdržuje sa v lesoch; z tých najväčších húštin prepadáva on tam a nemilosrdne škrtí zajacov, vtákov, krtov, jeleňov, najme ale ovce, jak jich môže dostať. K tomu má on neobyčajnú silu; keď zaškrtí barana alebo ovcu, zchytí ju do pysku a

uteká s ňou tak s tou najvätsou rýchlosťou preč. Aj do kráv a koňov sa on oddáva. Šípi-li ho kone na lúke alebo v lese, postavajú sa do kola, hlavami dohromady. Príde-li potom vlk od zadu k ním, zdvíhajú naň kopytá a kopú ho tak, že mu neraz zuby dolámu a do hrtana vperú. Odváži-li sa ale priblízko k volom a kravám, to sa mu tí často svojíma rohama do tela vkolú a zašmaria ho nima vysoko do povetria.

Takéto smelé nápady ale robieva vlk riadne len vtedy, keď má hlad, zvlášte v tuhú zimu. Vtenkrát on strašne vyvýjajúc, príde i do dediny a vkradne sa aj do stájni, nehľadiac na nič a nezašanujúc ničeho, len aby si hlad utíšiť mohol; v taký čas oborí sa on aj na človeka, príde-li mu v cestu jako pocestný, áno aj v samej dedine.

Ináče je vlk bojzlivý a zbabelý, a bočí menovite od človeka. A bojzlivosť túto prezradzuje on neraz aj pri smelých ináč nápadoch svojich; často totiž je jedna iskra, jeden štrng železa vstave zahnať ho na útek. Aj hudba krotí jeho žúrivosť.

Vlčatá, ktorých vlčica, a síce koncom apríla, 4—9 rodí a ktoré sú asi 14 dní slepé, a až po dvoch troch rokoch úplne dospelé, dajú sa za mladi dosť ľahko zkrotiť; nemožno jim ale veľmi dôverovať, pretože nikdy nemôžu úplne premôzť divokú prirodzenosť svojou.

Za ty mnohé škody, ktoré vlk dravosťou a lúpežníctvom svojím spôsobuje, je nám kožušina z neho, tak zvaná *vlčura*, jediný to od neho užitok, veľmi chatrnou náhradou. Preto ho aj India od jakživa prenasledujú a vykántriť hľadia. V nektorých krajinách ustanovené sú isté odmeny, ktoré za každého zabitého vlka vyplácajú. V lete je najlepšie, s pomocou psov mladé vlčatá v brlohu vyhľadať a pozabíjať. Krom toho jich strieľajú, pohadzujú jim rozličné, jedom napustené nástrahy, kladú jim silné železné klepce a

kopú jim jamy (*vlčie jamy*), ktoré slamou a ráždim zľahka pokrývajú, aby vlk ta upadnul, a potom ho chyteného zabíjajú. Nejednen srdnatý sedliak zabije vlka aj sám silným drúkom. Najzanimavejšie ale poľujú na vlkov v zime v krajine rúskej, kde jich je ešte vždy mnoho. Lovci totiž vyndú von na saňach, vezmúc so sebou prasa. Toto potom, keď sú už v slobodnom, priviažu povrázkom o bok saní. Prasa začne prenikave kvičať. Čo keď vlci začujú, ihneď kvapia ta, tešiac sa popredku fajnovej hostinke. Jakmile sa ale vlci zblížia, pália lovcí nemilosrdne do nich. Tak príde tam nejednen vlk o život. Tí, čo sa pri takej príležitosti ochrania, sú často natolko hladní a pažraví, že aj poraneného druhá svojho sožerú.

Vlk aj z čítaného bere. My o vlku, a vlk za humny. Ovcu na vlka zveriť (slaninu na psa z.) Hladný jako vlk.

94. Vlk a baránok.

Raz vlk a baránok pili na potôčku spolu;
 vlk stál vyššie, a baránok niže neho dolu.
 „Čo mi mútiš vodu?“ ozve vlk sa k baránkovi.
 „Veď od teba teče ku mne,“ povie ten vlkovi.
 „Ty aj pred pol rokom,“ vlk zas, „kľial si mi a hressil.“
 „Stedy som,“ baránok na to, „esťte ani nežil.“
 „Ale otec tvoj mi kľial raz,“ skrikne vlk opetne,
 a v tom baránka ulapí a zubami pretue.

Hynúc takto hľa nám on naučenie dáva:
 Zadržku, kto kľivdiť mieni, vždy hotovú máva.

VI. DEDINA a MESTO.

95. Že vraj smutno na dedine!

„Smutno na dedine!“ však vravíte ľudia,
a mne sa v nej denne nové slasti budia;
a ja tu nepoznám žiaľa ani tiesne,
veď čujem i spievam denne rodné piesne.

„Pusto na dedine!“ však to mnohý vraví,
že niet vyrazenia, že niet tu zábavy;
a mne ver každý deň nová rozkoš svitá,
bo každý deň nová práca k nám zavíta.

Oj nevravte ľudia, že zlé na dedine!
Veď tu jako v raji život ticho plyne:
veď tuná od dlhej chvíle nik nezíva,
bo tuná robotnosť, nie záhafka býva,

96. Sedliak.

Sedliak býva v dedine, ven z mesta: on je teda dedinčan a venkovän; on obrábä pole a role: on je teda roľník.

Poriadny sedliak roľník je veľmi usilovný človek. Včasne ráno vstáva a ide vesele za svojou prácou. Pre ňu on trpezlivo znáša či pálu či zimu, či dážď a či víchor. A čo by aj nie? veď on není zmaznavený, jemu to neškodí, ba práve požíva on to najlepšie zdravie. A preto je on aj tak spokojný, bárs musí tak mnoho a tak ťažko pracovať.

S dôverou v Boha priaha on svoje koníky alebo volky do pluha a vychádza do poľa. Tam on zoráva roľu, prerývajúc ju na kypré brázdy; potom rozsieva semeno a bráni, prikrývajúc zrnká zemou. Keď to všetko porobil, odchádza domov v pevnej nádeji, že usilovná práca jeho hojným zdarom odmenená bude.

A keď mu potom Pán Boh peknú úrodu požehná, bere náš roľník i so svojou čeliadkou alebo aj s inými ešte robotníkmi srpy a kosy — i sožínajú alebo

kosia zlaté klasy, viažu jich do snopov, stavajú mandle alebo kríže, a keď preschly, zväžajú jich do humien, kde mlatici zrno cepami od slamy odlučujú a vejačkami od pliev očisťujú.

Takto hľa pripravuje nám roľník rozličné zbožie, tak nás on zaopatruje zrnom pre tú najpotrebnejšiu potravu našu — pre chlieb každodenný.

Jeho usilovnosť ale poskytuje ľuďom ešte aj mnoho iných, k živobytiu potrebných vecí. On pestuje pre nás aj kapustu, zemiaky, hrach, pohanku a iné ešte rastlinné články potravné. On dochováva voly, kravy, ovce a iný ešte krmný dobytok mäsiarovi do jatky. Od neho dostáva kuchárka mlieko, maslo, tvaroh, hyd a vajcá. On zaopatruje sládka jačmeňom na slad, cukrovarčieho cviklou, olejníka ľanom, makom, repicou; on dáva súkenníkovi vlnu, koželáhuvi a kožušníkovi čili kušnierovi kože a kožky. On napokon dochováva pre obchodníka, jako aj pre oblahčenie práce ľudskej, silné zápražné a nákladné zvieratá: kone, voly, oslov, mulice.

97. Pyšný panoš.

Jeden panoš, žijúci na dvoře kráľovskom, preukázal raz veľmi opovrhlivé držanie naproti istému sedliakovi. Dozvediac sa o tom kráľ, rozkázal, aby tomuto nezdvorilému mladíkovi chleba k obedu nedali. Čo sa aj stalo. Trebárs si panoš opetovne chleba pýtal, preca mu ho nedali.

I sobral sa napochytre ku kráľovi a ponosoval sa mu. Ten ale sa ho pýtal, prečo není spokojný s tými jedlami, ktoré mu predložili? Panoš odvetil: „Bez chleba mi ostatnie jedlá nechutnajú, bez chleba ja nemôžem žiť.“

„Tak?!“ riekol kráľ; „keď bez chleba zaobíš sa nemôžeš, prečo zapovrhuješ sedliaka, ktorý mozoľnou svojou usilovnosťou chlieb z lona zeme vydobýva?“

98. Poctivá chudoba. X

Nič to za to, že som šuhaj
z chudobného domu;
ja ver preto nezávidím
na svete nikomu.

Nechže sa tam boháč teší
vo svojom bohatstve;
nechže si tam vykračuje
pyšne v drahom šatstve.

Telo moje prostá sice
halenôčka kryje;
ale pod ňou bohábojnú,
čisté srdce bije.

Nízka je chalúpka naša,
ale mi je milá,
v nej spokojnosť, v nej prebýva
lásky usľachtilá.

Kto vie, či som nie šťastnejší
ja pri svojej práci,
nežli tam ten pán vo svojom
vysokom paláci?

Že na náš stôl strojných jediel
kuchár nepredkladá? —
Čo je po tom! — mne môj obed
veždy chutne padá.

Nuž a keď sa chlap vyrobil
z chuti cez deň celý,
spí si potom, stáby ležal
v hodbabnej posteli.

Ale chýr a sláva v svete —
to vraj veľa platí; —
nedbám, keď len aj chudoba
svojej cti netratí.

A tak, bár som ja len šuhaj
z chudobného domu, —
preto ešte nezávidím
na svete nikomu.

99. V o z.

Voz je náradie roľníkovi pri jeho poľných a hospodárskych prácach nevyhnutne potrebné. Na ňom on vyváža hnoj na role; na ňom zväža seno, datelinu, zbožie, zemiaky a inú úrodu z poľa; na ňom odváža svoje plodiny na predaj do mesta; na ňom dováža si v zime dreva z hory.

Každý vôz má štyri kolesá, dve predné a dve zadné. Uprostred každého kolesa je hlava s okrúhlym otvorom čili dierou, ktorá je vyložená železnou obrúčkou čili zdérou. Z hlavy ide dvanásť spíc, a ty sú obložené šiesti bahrami (lúkôfami). Kruh z bahier slo-

žený, pobitý je železným *ráfom* (obručou). — Dve a dve kolesá otáčajú sa okolo jednej *osy*, železnej alebo aspoň na koncoch železom obitej. — Obe osy spojuje *rázvora*. Z prostred prednej osy vyčnieva dlhé *oje*. — Aby sa kolesá ľahšie otáčaly, mažu sa kolomazou; aby sa z osy nezošúchaly, zabraňujú *zaosky* (záosníky). — Má-li sa na voze čo viezť, dajú sa naň *dasky* alebo *rebriny*, ktoré sú dolu i hore priekom spojené a krom toho opierajú sa hore o *lievče*; často berú sa na miesto *dasák* a *rebrú kosiny*, aby z voza nečo nevypadlo. — Celý voz ťahá zápražný *statok* za *váhy*, ktoré sú na oji upevnené, a z ktorých visia po stranách *brčá*. K týmto brčám priahajú sa kone remeňmi a povrazmi, ktoré idú od *chomúta*. *Chomút* má *kôň* na hrdle, *zubadlo* v hube, *ohlávku* na hlave; ku spravovaniu koní v ten a ten smer slúži *oprata*. — Voly priahajú sa do *jarma* (iha).

Ja o voze a ty o koze. — Voz tam musí, kde kone tiahnu (sile nemožno sa protivit). — Na krátkej oprate držať (prísne držať nekoho). — Na dlhú opratu pustiť nekoho. —

Dvanásť bratov jeden pri druhom, žiaden na kraji. Čo je to?

100. Na voze a pešči.

Wezie sa kupec na páre po roklístej ceste, ženie sa čo len kone stacia, — vidno, že sa ponáhla. Dohonil on sedliata pešči idúceho, i pýta sa ho: „Povedzte-že mi, dobrý človek, môžem-li ja na uoc dôjsť do mesta?“ Sedliak prizrel sa kolesám, i prawi: „Povezete-li sa ticho, pomály, tať dôjdete ta i storej. Wššaf aj ja idem do mesta.“

Rozmrzel ja kupec nad hlúpu odpovedou, possibal kone a letel čo len mohol najrýchlej preč.

Mrkalo sa. Sedliak prešiel aj jednu milu. Tu vidí: na ceste nečo stojí; priblíži sa — hľa! voz, a okolo neho strápený kupec.

„Pomôžte-že, priateľko!“ preriekol tento, poznajúc sedliaka.

„Rád bych pomôž, ale nemám čím,“ odvetil sedliak; „koľko povrazmi nesvižem, a zlámanú os esťte menej. Poshovte trošku, a ja vám poslem pomoc.“

S zasiaľ sedliak do neďalekej na bohu dediny po kováča, potom ale zrýchľil svoj krok a dorazil o polnoci do mesta. Kupec ale musel ísť ku kováčovi prenocovať, a domiezol sa až na druhý deň večer do mesta.

**Pomáľy ďalej ujdeš. Práca kvapná, málo platná.
Nenáhli, potkneš sa!**

101. Hádky.

Ja vždy ležím; kebych vstala, do neba bych sa dostala; kebych mala ruky, nohy, zlodeja bych povisala; kebych mala oči, ústa, všetko bych rozpovedala.

102. Vrabci pod klobúkom.

V jednej dedine žil istý chasník, volali ho Kubom. Ten nachytal raz vrabcov; potom ale nevedel čo s nimi robiť, i dal si jich do klobúka, a vsadil si tak tento chytro na hlavu. Môžete si myslieť, jaké rajdy mu tí tam na hlave vystrájaly!

Jako tak dolu dedinou stúpal, posretnul ho počestný; ten ho pekne pozdravil a pýtal sa ho: „Syn môj, kade tu mám ísť, abych sa dostal na hradsú?“ Kubo s vrabcami myslel si: „Čož ta do počestného, vrabci sú ti milší,“ i nechal si klobúk na hlave a nedal mu žiadnej odpovede. Pocestný si pomyslel: „No to musí byť hodný grobian!“ a nechal Kubu ďalej ísť.

O chvíľu stretol Kubo služného, ktorý tu i tu v úradných záležitostiach do dediny prichádzal. Toho preca každý z dediny pozdravoval. Kubo si ale pomyslel: „Dám-li klobúk dolu, uletia mi vrabci,“ i prešiel aj okolo služného nemo a s pokrytou hlavou. Služnému to napadlo, i povedal k pandúrovi, čo za ním šiel: „Janči! nože pozri, či tamto tomu chlapčisku není klobúk na hlave prilepený?“

Pandúr prikročil ku Kubovi a povedal mu: „Čuješ, chlapče, pán služný by rád videt, jako ten tvoj klobúk znútra výzerá. Zdrap ho na skutku dolu!“ Kubo ale váhal ešte aj teraz. Tu ztrhnuť mu pandúr klobúk z hlavy, a — brr! rozlietli sa vrabci na všetky strany.

Služný dal sa do smiechu, a s ním smiali sa aj ostatní ľudia, čo to videli. Kubu ale volali od tých čias len vrabčúrom. A keď nektó klobúk alebo čiapku pred ľuďmi nesníma, hovorí sa o ňom ešte podnes: „Ten má najskôr vrabcov pod klobúkom.“

103. Dolu klobúk! ✕

Ľudí pozdravovať, klobúk snímať treba:
kto druhého uctí, uctí aj sám seba.

Zdvorilosť, uctivosť nikdy nezaškodí,
ba práve ku šťastiu často doprevodí.

S vlúdnym, prívetivým každý rád obcuje,
ale surovcovi každý vyhybuje.

104. Cigánkina chuť.

Vošla do domu zavinutá do deravej plachty cigánka, a pýtala si chleba.

Jakého chceš, pýtala sa jej gazdina, bieleho a či čierneho?

Všetko jedno, proším ponížene — odvetila cigánka — či bieleho a či bieleho.

105. Milosrdná Katka. ✕

S kúskom chleba, čo jej mamka dala,
Katka zrána pred dvermi stála —
a začne si chutne ujedat;

ešte mala polovičku z neho,
keď tu zbadá žobráka biedneho
bez nohy sa k dverom zblížovať.

Mráz ju prešiel, keď ho tak zazrela,
lebo dosiaľ nebola myslela,
čo sa môže človekovi stať;
to jej srdce hlboko dojalo,
a čo samej dobre chutiť malo:
nemeškala žobrákovi dať.

106. Pieseň slepého žobráka. X

Ľudia boží, ľudia,
nechže vás prebudia
huslíčty biedneho
žobráka slepého.

Kto biednym daruje,
Pán Boh ho miluje,
kto biednym ukráti,
Pán Boh ho zatráti.

107. Jarmok.

V meste * * bol jarmok. Na jarmoku tom bol aj Vilko z okolitej dediny. Pod večer navrátil sa s otcom domov, natešený velice, lebo si priniesol nové čižmice a klobúčik. Keď si poodpočinul, pritúlila ho matka k sebe, pohládkala po tvári a zapýtala: „Viluško môj, povedz že mi už, čos videl všetko tam na tom jarmoku?“ Vilko odpovedal matke pekne, plyne, jako nasleduje:

Keď sme prišli s tatkom do mesta, už bolo všetko povykľadané a jarmok sa už všade odbyval. Ľudí bolo tak plno, že ledvaj bolo možno sa pretisnúť. Museli sme sa ustavične ohliadať, aby sa nám nedostalo strkancov a buchnátov, alebo aby sme neprišli pod kône. Krik bol pri tom tak veľký, že som si až uši zapchávať musel. Furmani volali, vystupovať z cesty;

predavači ponúkali okolo idúcich, aby čo to od nich kúpili; a kupujúci jednali sa s nimi, aby jim z ceny zpusťli. My sme si najprv celý jarmok opozreli; až potom dal sa tatko do kupovania.

Na samom predku stály búdy s mädovníkmi. Oj, boly že to tam chutné veci, len tak mi šla na ne slinka. Tam mi kúpil tatko koníka aj basetku. Koníka som zjedol, lebo sa mu chvost ulomil; basetku ale schovám si na nedelu.

Trochu ďalej boly búdy s knižkami a utešenými obrazmi. Najviacej bolo vidieť na obrazoch Krista Pána a Panenku Mariu. Tatko kúpil tam kalendár, a náš sused Pokrok knižku o múdrom hospodárovi pre seba, a pre svojho Ondříka knižku s obrázkami, takú, jakú aj mne tatko nedávno kúpil.

Hneď za knihármí a obrazníkmi boli kušnieri. Tam videli sme súseda Stanku, kupovať si kožuch. Tatko mu pomáhal pri kupovaní a odjednal tri zlaté. Za to dostal som od Stanka dvaciatnik na komédiu. Ale som nemohol hneď na ňu ísť, lebo napred mali sme kúpiť čižmy.

Ševcov bolo tam mnoho zo všelikých strán, a bôť, čižiem, črievic taká sila, že by jich celá naša dedina mala dosť na desať rokov. Mne sa ľúbily najlepšie tyto moje, čižmice; pozrite len, mamko, jaké sú pekné červené.

Ale aj tento kloboúčik je prayda šumný? Ten mi kúpil tatko v jednej uličke, lebo klobučníci nemali už na rynku dosť miesta.

Na konci tej uličky, von za mestom bol jarmok na lichvu; tatko ma aj ta doviedol. Stálo tam na predaj koní zo pädesiat, kráv a volov ale aj tri štyry razy viacej; krom toho ešte aj veľa žrebcov a teliec. Tam bol ešte väčší krik a lomoz. A musel som tam dobrý pozor dávať, aby ma statok nepodlávil alebo nepokopal.

Napokon došiel som do veľkej búdy v meste, na ktorej bolo napísané: „Panorama.“ Tam sa hľadelo cez sklo na rieky, mestá a bitky. Videl som tam Dunaj, Pešť a Budín, Viedeň, Rím, Paríž, a jako sa bili Nemci s Francúzmi. Vyzeralo to tam všetko také veľké, jako kebych to bol vo skutočnosti videl. Za to zaplatil som len šesťák, lebo mi z dvaciatníka ešte jeden šesťák vydali; za ten kúpil som pre Marišku pátričky.

108. Tak sa nemá hovoriť o Pánu Bohu!

Jedna matka cestovala raz so svojou päťročnou dcéruškou. Bolo to veľmi pobožné a poriadne dieťaťko, a znalo už mnoho o Pánu Bohu.

Jedného dňa obedovali ony v mestskom hostinci pri spoločnom stole. Za vrch stolom sedeli dva mladí páni, ktorí medzi sebou celkom nestydate ty najbohorúhavejšie reči viedli. Malú dievčinku to veľmi znepokojovalo, i pozerala už sem už tam netrpezlivo, či sa už niekto proti tomu ozve a Pána Boha zastane. Lež všetci, čo tam boli, mlčali, bárs ty reči nie všetkým sa ľúbily. Konečne nemohla sa malučká naša ďalej zdržať: vstala od stola, predstúpila pred tých dvoch mladých pánov, a povedala s milou vážnosťou: „To veru není pekne! Tak sa nemá hovoriť o Pánu Bohu!“

Tí dva bohorúhači očerveneli jako oheň od haňby, a teras konečne otvoril aj jeden starý pán ústa a riekol: „Tak, tak, milé dieťa! Pravdu máš; tak sa nemá hovoriť o Pánu Bohu!“

Posväť sa meno Tvoje!

*Vždy nech Božie meno
od všetkých je cteno!*

109. Smutný príbeh o lenivom Janíkovi.

Janík ide za stolára,
lež hoblík ho znojí;

Janík ide za pekára,
tu sa pále bojí.

Janík ide za čižmára,
tu mu číriš smrdí;

Janík ide za sklenára,
krehké sklo ho srdí.

Sotvaj prišiel, už už stene,
už ho majster z domu žene.

Janík, Janík náš,
čo len pomýšľaš?

Janík ide za krajčira,
lež ihla ho pichá;

Janík ide za kováča,
tu nad mlatom vzdychá.

Janík ide za mäsiara,
lež to sa mu hnusí;

Janík ide za garbiara,
z koží smrad ho dusí.

Sotvaj prišiel, už už stene,
už ho majster z domu žene.

Janík, Janík náš,
čo len pomýšľaš?

Mnohému ešte inému

Janík náš sa učil;
lež pre lenivosť ničemu
sa on nedoučil.

Za tým prešly pekné roky,

Janík stal sa Janom,
zmrhal silu, čas i majet,
a zostal trhanom.

Pozde už narieka teraz.

že biedu tretí musí:

**kto za mladí nepracuje,
na starost hlad zkusí.**

110. Stolár.

Stolár zhotovuje rozličný nábytok čili náradie, jako: stoly, kasne, stoličky, židle, pohovky a iné; též robí dvere, rámy do okien, truhly atď. K tomu potrebuje on hobľovaciu stolicu, na ktorej nachodia sa k upevňovaniu dasák prívorníky (šrófštoky). Dasky prerezáva väčšími menšími pilkami, vyhobľáva jich na hladko hoblíkom; vybíja klepačkou, kladúc ju na dláto, diery do dreva, alebo jich vyvrtáva prerozličnými neboziéci. Paľcovkou (côľštokom) meria dĺžku a šírku,

uholnicou ale pravé uhly. Jednotlivé čiastky spája čapíkami a závitkami (šraubami), alebo jich sglejuje. Na drevo nektorých náradí priglejúva ešte tenkú platňu z peknejšieho dreva, t. j. on furniruje. Hotové náradie drhlí hladiacim kameňom, luží ho, firnajzuje (fermeží), t. j. natiera olejom, voskuje t. j. drhne voskom, a napokon políruje, keď totiž po povrchu dreva, barvou natrenom, kúsok plátna, silicou (špiritusom) namočený a olejom pokrápaný, tak dlho prešľahuje, až sa na ňom ligotavý lesk objaví.

III. Hádky.

1. Či znáš toho mola, čo sám si stáječ spraví, vssetoť sa do nej wmešit, leu rohý mu won trčia?

2. Kto ju robí, nechce jej; kto ju kúpi, nepotrebuje jej; kto ju nese, nepodrží jej; kto ju potrebuje, nevie o nej. Čo je to?

3. Raci niesme, a striháme
ostrými ver klepetámi;
včely niesme, a picháme
ocelnými žihadlami.

4. Mám je isra družka werná;
dielna naša, celá čierna,
razom fučí, razom hučí,
razom jafo zvonček zvučí.

112. Pieseň kováčova.

Ruka mácha,
a mlat bácha,
keď železo v šmikni kujem;
rezky si ja tu pracujem:
bo lenivosť zdraviu škodí,
pilná práca šťastie rodí.

[:Buch bách buch:] hoj!
milý je mne ten stav môj!

Hľadte, deti!
Kov sa svieta,
po kovadle mlaty kujú,
ráfy brány vytvorujú,
aj pluh pekný pre rolníka,
aj podkovy pre koníka.

[:Buch bách buch:] hoj!
milý je mne ten stav môj!

Keby padlo
na kovadlo
sto leňochov, to bych búchal;
na plač jejich bych neslúchal;

rezko chceł by jich prerobiť,
a do práce uspôsobiť.

[:Buch bách buch:] hoj!
milý je mne ten stav môj!

113. Železo.

Kľúč od dverí, zámčok od komory, kliniec vo stene, pánty na obloku, mnohá rajnica v kuchyni, podkova u koňa, a nesčíslné iné veci sú zo železa; kam len pozreš, všade skoro stretáš sa s kovom týmto. A šťastie veru pre človeka, že má železo. Môže on mať zlata a sriebra koľko len chce, nemal-li by železa, to by chodil okrášlený prsteňmi a záušnicami, lež potravu musel by si nehtami trhať; zlato a srebro totiž sú tak mäkké, že z nich nemožno zhotoviť ostrého nástroja. A jako by človek zem prerýval a preorával, keby nebolo železa? — Železo je najužitočnejším zo všetkých kovov; a preto ho aj dobrotivý Boh ľuďom skoro všade vo veľkej hojnosti nadelil.

Železo, podobne jako iné kovy a kamene, vydobýva sa zo zeme. Baníci totiž kopú v baňach železnú rudu t. j. železo ešte nečisté, so zemou, vápnom a inými nerosty smiešané. Ruda táto sa najprv drobí a potom sa roztápa. Toto sa deje v hutách železných čili topiarňach, kde sú vystavené maše t. j. pece s vysokými komínmi. V mašach rozncujú hutníci tuhý oheň a potom sypú z hora do komína uhlie a rudu, a zase uhlie a rudu, vo vrstvách, až je celý komín naplnený. Od veľkej horúčosti topí sa železo sťa vosk, i steká na spodok pece, odkiaľ ho otvorom zpušťajú do jamy, pieskom vysypanej.

*Takto roztopené železo volá sa **liatym železom** alebo **liatinou**, lebo z neho lejú v lievárňach čili železolejňach do rozličných furiem z hlíny a piesku rozličné veci, jako: piecky, hrnce, krížiky, ohromné ko-*

lesá ku strojom čili mašinám, síny na železnice a vše-
ľičo ešte iného.

Liatina má v sebe ešte mnoho uhlia a je tvrdá
síce, ale krehká. Preto ju v železiarňach čili há-
mroch železných ešte raz pretápajú a od uhlia oči-
stujú; a keď je ešte mäkká, kladú ju pod ohromné
mlaty a válce, kde sa náležite vykúje, a síce v podo-
bu rovných štáng čili týček. To je potom vlastné, čisté
železo, a volá sa **kutým železom** alebo **kovati-
nou**. Tá nedá sa už topiť a liat, lež dá sa znamenite
kovat, tahať a svárať; z nej sa táhá drôt (z jedného
funta železa dá sa vytiahnuť drôt aj na míľu dlhý);
z kovatiny ďalej dorábä sa plech, a z nej robia ko-
váči a zámočníci všelijaké veci, jako: reťaze, podkovy,
motyky, kľúče atď.

Tretia podoba železa je **ocel**, ktorá sa z kovati-
ny alebo z liatiny dorábä. V kovatine ničo skoro nič
uhlia; v oceli nachodí sa ho istá čiastka, len že oveľa
menšia nežli v liatine. Preto je ocel tvrdšia nežli ko-
vatina, a pri tom je pružná t. j. dá sa zohýbať sta-
na pr. konár na strome, ktorej vlastnosti kovatina ne-
má. Z ocele hotovia sa ihly, šable, britvy, zpruhy čili
perá do hodín a iných strojov, ocielky, nože, pilky,
a vôbec také veci, pri ktorých požaduje za zvláštna
tvrdosť alebo pružnosť.

Železo nachodí sa aj vo vode. Voda totiž prete-
kajúc po zemi, v ktorej sa železo nachodí, naberá sa
nám, a tak máme železnaté pramene. Železnatú
vodu radia piť lekári slabým a neduživým osobám.

Železo je nerost; prečo? — Prečo sa volá železo kovom?
Jaké nerosty jesto ešte krom kovov? — menuj nektoré
zeminy . . . kamene a skaly . . . soli . . . horľaviny
. . . Ktoré kovy voláme vzácnymi? *)

*) V. Naučnej Čítanky II. č. 154. a tejto Čít. č. 182.

**Kuj železo, pokým je horúce. — Železná
trpelivosť. — Súkno sta železo.**

114. Malý husár.

Niet nad šablu krajšej na tom svete zbrane,
šabla junákovi najlepšie pristane;
najlepšie pristane slovenskej chlapine,
keď má brániť voľnosť národu, otčine.
Keď mu blýska v ruke, keď cvendží pri boku,
len tak sa mu iskrí zápaľ, smelosť v oku.

Ja som ešte malý; ale keď vyrastem,
ihneď si šabličku ku boku pripášem;
pôjdem za husára, vezmem si koníka,
bystrého, jarého, pekného vraňníka.

Kúpim mu kantárik pekný, cifrovaný,
aj krásne sedielco, čabrak maľovaný.
Budem si mu dávať dobrého obroku,
aby bol vždy bystrý, hotový do skoku;
ale aj ostrôžkou ho nezašanujem,
jestli chod ľarbavý uňho zpozorujem.

A keď bude vojna, skočím naň sta strela,
a pojedím smelo ta na nepriateľa.
Vraňník môj poletí jako šarkan ľutý,
sta by bol na nohách krýdlami okutý;
bude letieť, cváľať, kým nedostihneme
škodcov vlasti, kráľa, nepriateľské plemä.

Tu vytrasím šablu: všetko sa osvieti,
ani keď blesk v búrke krížom krážom letí.
Ostroľa zabrinkne: mor ho! vraha, mor ho!
i vyrútím sa naň, budem rúbať doňho;
rúbať budem doňho, kde ho len popadnem,
nebudem dbať, čo aj sám tam asnaď padnem;
veď za vlast, za kráľa vďačne krú vylejem,
nech len ňou ku jejích víťazstvu prispejem.

Jak z koňa poletím, jakže ma smrť zroní,
trúba mi zašpieva, šabla mi zazvoní.
Na hrob mi dá kráľ môj pomník s tými slovy:
„Sláva hrdinskému môjmu husárovi!“

115. Nedela.

V nedelu nečúť hrmotania z mlyna, ani buchotu z kovárne; hoblík i pila odpočívajú; krosná stoja osamotené. Rukodielne (varštaty) a sklepy sú pozatvárané. Opustený stojí pluh pod šopou. Nesretnéš na ulici dietky, s tábulkou a knižkou do školy alebo zo školy idúce. Všetka robotná práca spočíva, lebo Pán povedal: „Šesť dní budeš pracovať, siedmeho dňa ale odpočívať i ty i tvoj sluha.“

Keď v nedelu ráno zvony zaznejú, tu spiechajú zo všetkých strán do kostola, do spoločného domu Božieho, veriaci: mužskí i ženské, deti i starci, bohatí i chudobní, páni i sluhovia. Všetci sú čistejšie a peknejšie oblečení, nežli vo stred-týdni. Pri vstupe do chrámu Páne upomína jich svätená voda, že aj srdcom čistí máme sa pred Boha dostavovať.

Poznenáhla naplní sa kostol a zvony utíchnu. Na hlas zvončeka zahlaholia velebné zvuky organa, a z úst veriacich zazneje pieseň: „Príď o Bože, Duše Svätý!“ Kňaz vynde na kazateľnu a oznamuje z nej slovo Božie. Prečíta sväté *evangélium*, ktoré vypráva o učení a skutkoch Spasiteľa nášho, a potom ho vysvetluje, alebo hovorí o Pánu Bohu a o Jeho nekončnej láske k nám ľuďom. Vážnymi slovy napomína nás, aby sme Boha a bližného milovali, hriechu sa chránili a dobré činili, preto že len tak po smrti do neba prísť môžeme.

Po kázni spieva kňaz pri oltári svätú omšu. I ľud pobožne spieva alebo sa modlí. Zrazu zacengá miništrant — na znak, že nasleduje najvážnejšia čiastka svätej omše, totiž *pozdvihovanie*. Všetci padnú na kolená, i nastane hlboké ticho. Kňaz pokľakne a pozdvihuje potom najsvätejšiu *hostiu*, a za tým kalich. Veriaci zklonujú hlavy, bijú sa v prsá a vyzývajú Spasiteľa, ktorý je tam pod spôsobami chleba a vína

skutočne jako Boh a človek prítomný. — Vzáývaj aj ty Ježiša Krista! veď on počuje modlitbu tvoju; on vie, čo myslíš. Pros ho, aby ťa ochraňoval pred zlým, a aby ťa učinil pobožným a blaženým. Modli sa aj za svojich rodičov, kňazov, učiteľov, za chorých i za zomrelých, modli sa za všetkých ľudí!

Po pozdvihovaní zase sa modlia a spievajú, až kňaz svätú omšu ukončí, odslúži. Tu požehná shromaždený veriaci ľud, a všetci opúšťajú dom Boží, poučení, vzdelaní na duchu i na srdci.

Popoludní odbavuje kňaz *litánie* alebo *nešpory*; krom toho učí neraz katechismu. Po službách Božích popoludňajších chodia sa mnohí, keď je pekne, prechádzať. Nektóri navštívia si súseda, alebo priateľa, alebo známeho, v chorobe postaveného. Dietky ale sa slušne hrajú alebo si čítajú z nejakej dobrej knižky, cvičia sa v písaní, kreslení, počtovaní atď.

Pri všetkom, čo v nedelu činíme, pamätajme veždy na príkaz Boží, ktorý znie:

„Pomni, abys deň sviatočný svätil!“

116. Živý zvon.

Bol chlapec raz, čo sa mu vždy
 ťažilo do kostola;
 vedel sa on v čas nedelný
 vykrádať von do poľa.

Mať vraví k nemu: „Zvon hľa znie,
 pospiechaj, kam ti káže;
 marné-li bude volanie,
 chytiť ťa zide z väže.“

No chlapec myslí: „Ej, čo zvon!
 ten na lešení leží,
 i do poľa zas letí on,
 jak zo školy keď beží.

„Zvon — zvon už neznie, umlkol,
 a mať len žartovala“ —

lež, jaká hrúza! — zvon hľa dol
zo zvonice sa váľa.

Za ním sa váľa prerýchle —
štrach jíma chlapca zlého,
i beží, letí, šta vo sne:
oj, zvon už prikryje ho.

Lež šťastne preca vyhne mu,
a jako strela beží
cez lúku, pole, krovinu,
a už pri chráme — leží.

A v každý zasvätený deň,
jakmile zvon zazneje,
pomnúc na strašný príbeh ten,
do chrámu íst nedleje.

117. Dvanástročný JEŽIŠ.

Malý JEŽIŠ bol najpobožnejší chlapec na svete. Keď mal dvanásť rokov, vybral sa so svojima rodičma do chrámu. Chrám ten bol krásny, veľikánsky kostol vo hlavnom meste tej svätej zeme, kde JEŽIŠ býval. Mal on to tá ďalekú a tvrdú cestu; preca ale išiel tá ochotne. Na ceste bol On tak tichý a tak poriadneho držania, že mal každý radosť z neho. V kostole bol sama pobožnosť; modlil sa s tou najvätsou horlivosťou, prejavoval tú najvrúcnejšiu radosť zo slova božieho; celé jeho držanie prezradzovalo tú najhlbšiu úctu naproti domu Otca nebeského. Celé tri dni zostal v kostole. Rodičia jeho nevedeli o tom, i hľadali ho s veľkou úzkosťou po celom meste. Keď ho konečne tam v kostole našli, riekla Matka jeho nežne k nemu: „Synu! prečo si nám to urobil? Hľa, otec tvoj a ja s bolesťou sme ťa hľadali.“ JEŽIŠ ale odpovedel prívective: „Či ste nevedeli, že ja musím byť v dome Otca môjho?“ A nato išiel s rodičma domov, bol jim celkom poslušný; a prospieval, jako vo veku, tak aj v múdrosti a milosti u Boha i u ľudí.

118. K Ježišovi.

Ježiši, Tys plný čnosti
 bol už v útlej vo mladosti;
 riastol si, jak vekom, silou,
 aj múdrosťou bohumilou
 i pred Bohom i pred ľuďmi:
 Ježiši, Ty vodcom buď mi!
 Tvoj vzor chcem ja nasledovať,
 s Tebou s Tebou napredovať
 v umení a v pobožnosti
 a vo všelikerej čnosti.
 Ráč mi k tomu, ráč dať sily,
 O Ježiši roztomilý!
 abych mohol niekdy nebe
 obsiahnuť a prísť ku Tebe!

119. Umrčia hlava.

Sedem šľachtich pánik, jazdiac na utešsenom koni, po-
 fretnul na ceste chudobných remeselníkov, ktorí s krossňami
 towaru na chrbátoch do mesta na jarmoť sa ubierali. Pánik
 pyšne hľadel na nich, jako dlhšou už chádzou ukonani biedne
 wopred kráčali, i myslel si: Sať o wela wiacej som ja nežli
 lito mizeráci!

Medzitym, čo sa tať w myšli nad iných wynássaľ, prifflo
 mu jazdiť kolo jedneho hrobitowa (cintorina). Tu uzrel w
 ňom hrobára, jako jedmu umrčiu hlavu w rukách držal a
 pilne sa jej prizeral. Pánik sa nad tým žadiwil, i zastal a
 pýtal sa hrobára: „Čože sa tať prizerate tej umrčej hlawe?“
 Hrobár podiwal sa na pyšneho pánika a potom zase na
 umrčiu hlavu, a powedal: „Ntád bych wedeť, či lebka táto
 nejatému šľachticowi patrila, a či žobrákowi; lež nemôžem
 to nijako poznať.“

Na túto odpoveď odjazdil pánik zadumený preč.

Hádka. Čo to za dom podivný: každý doňho vchádza,
a nik nevychádza?

120. Chod ku hrobu.

Pristúp často v duchu k hrobu,
a zprítomni si tú dobu,
keď pri trúchlom zvonov znení
oddajú ťa matke zemi.

Hovor: — Pane, že som zem,
a v zem že sa rozsypem,
uč ma denne uvažovať,
uč ma živo pochopovať,
bych tak bol vždy múdrejším,
zo dňa na deň čnostnejším!

VII. Č L O V E K.

121. Prednosti človeka.

Chvála, vďaka Tebe, Bože,
za ty krásne prednosti,
čo pred všetkým tvorstvom zeme
mám ja z Tvojej milosti!

Mám postavu peknú, prímu,
hľadím hore k nebesám,
kdežto k zemi uklonená
visí hlava zvieratám.

Ruky moje schopné sú aj
vznešenejšej činnosti;
z jasnej mojej tváre žiari
žitie vyššej bytnosti.

A čo že sú ty najkrajšie
zvuky pevca vzdušného
proti kráse reči, kráse
hlasu môjho ľudského?

Hlavne však a nadovšetko
 duša ma ozdobuje,
 bo obraz a podobenstvo
 Božie vo mne zjavuje.

Ňou ja zvlášte nado všetko
 tvorstvo zeme vynikám,
 korunou a pánom celej
 prírody sa nazývam.

Za to, Bože, velebím Ťa,
 a vrúcné Ti dakujem,
 a hodnosti mojej ľudskej
 dôstojne žit slubujem!

122. Bohatstvo.

Jeden chudobný mladík sišiel sa raz s bývalým svojim učiteľom, i žaloval sa mu, jako sa mu vraj zle vodí, mnohí z jeho bývalých spoluškolákov že sú vraj už bohatými a majú všetkého na dôstač, on ale že musí v každom ohľade biedu tref.

„Nuž či bys ozaj bol tak biedny?“ riekol k nemu učiteľ; „veď vyzeráš úplne zdravý. Táto ruka,“ hovoril ďalej, uchopiac jeho pravicu, „jaká silná a spôsobná ku práci! — či by si si ju dal za sto zlatých odfat?“

„Bože chráň!“ odvetil mladík, „jakožbych si to mohol dať urobiť?“

„A oči tvoje,“ pokračoval učiteľ, „ktoré tak bystro pazerajú na krásnu prírodu božiu, — za čo že by si jich dal? A ten sluch, ktorým poňímaš ľúbežný spev vtáctva a prívetivé slovo priateľov svojich, či bys ho začaroval za poklady kráľovské?“

„Ani za poklady celého sveta bych to neurobil,“ odpovedel mladík.

„Tak teda,“ riekol nato učiteľ, „čo sa máš žalovať, že si chudobný? veď máš v silných údoch, vo zdraví tvojom také bohatstvo, ktoré všetky poklady sveta

prevyšuje. Len ho náležite upotrebuj: šetri si ho a pracuj usilovne!“

123. Jako mám údy upotrebovať? X

*Mám-li dobre účinkovať,
musím údom rozkazovať:
očiam, by sa od všetkého
odvracaly, čo je zlého;
ušiam, by len dobré reči
naslúchaly, jak sa svedčí;*

*jazyku, by Stvoriteľu
vzdával chválu, vďaku vreli;
rukám, aby rozdávaly,
nabudnuté, nemarhaly;
nohám, aby, keď zvon volá,
rady šly vždy do kostola.*

*Tak mám údom rozkazovať,
mám-li dobre účinkovať!*

124. Príslovia a porekadlá.

1. Koľko hláv, toľko smyslov. — 2. Roztržitý „bez hlavy“ robí. — 3. Tlč hlavou o stenu, čo si vytlčeš? — 4. Jako by jeden druhému z oka vypadnul. — 5. Dobré sa jej líca plameňom nechytia. — 6. Viac očí viac vidí. — 7. Nevidí ďalej od nosa. — 8. Špatne je „len tak pod nos“ hovoriť. — 9. Darma si ostril zuby na to. — 10. Dobré ho na rukách nenosia. — 11. Z holej dlane nevyžiješ. — 12. Sám jako prst. — 13. Jako by dľaňou plesol, tak sa to chytro minulo. — 14. Má dlhé prsty. — 15. Lenivá ruka hotová muka. — 16. Všetko je v rukách Božích. — 17. Už je jednou nohou vo hrobe. — 18. „Na zlomkrky“ bežať. — 19. Bruhopások len pre brucho žije. — 20. Biedu z pleca na plece prekladat.

125. Sáfny.

1. Čo je najpotrebnejšie pri jedení?
2. Kde chuti vino najlepšie?
3. Kto si skorej poláme nohy, či ten, kto z prvého poschodia domu, alebo ten, kto z väže dolu padne?
4. Kto je to, čo hŕstí má nôh, a chodí len na štyroch?

126. Telo ľudské.

I. Telo ľudské pozostáva z rozličných častok. Hlavnie sú, jako vieme: hlava, driek a krajnie údy čili ramená a nohy. Každá z hlavních častok má zase svoje **čiasťky**, a síce **zovňútorné** t. j. také, ktoré zvonku vidieť môžeme, a **vňútorné** t. j. také, ktoré zvonku vidieť nemôžeme.

Ktoré zovňútorné čiasťky sú na hlave? Ktoré na drieku? ktoré na ramenách? a ktoré na nohách?

Celé telo pokrýva **koža**, ktorá je na hlave vlasmi zarostená. Po celej koži sú malulinké dierocky, ktorými pot z tela vychodí, a ktoré preto aj *potnými dierockami* alebo ináč *póra-mi* sa nazývajú. Nečistotnému sa dierocky tyto zapchávajú, a tak povstávajú u neho rozličné výsypy na tele a iné neduhy.

II. Vňútorné čiasťky tela. 1. K udržovaniu tela potrebujeme pokrm a nápoj. I jedno i druhé bereme ústama do seba. Tu sa pokrm medzi zubami rozdrobí, na kašu rozmelí a slinami navlaží. Potom ide pokrm a nápoj do jednej trubice, ktorú **hrtanom** alebo **pažerákom** voláme. Z hrtana prechádza to, čo sme zažili, do inej vňútornej čiasťky, totiž do **žalúdka**. Tento leží v hornej čiasťke brucha v prosriedku. V žalúdku sa pokrmy trovia tak, že sa prerábajú na bielavú štavu. Šta a táto ide potom ďalej dolu do **čriev**. Pri žalúdku na pravej strane sú **jatrá** (pečene) a na ľavej strane **slezina**; tyto sú na to, aby napomáhaly trovenie pokrmov v žalúdku a črevách. Za črevami na zadku sú **obličky** čili **ladviny**, ktorými odlučujú sa vodnaté nezáživné čiasťky, aby z tela von vychádzaly.

2. Keď by sme si našu kožu kdekoľvek prerezali, objaví sa z pod nej tekutá, červená, teplá **krv**. Tá povstáva z tej štavu, ktorá sa zo zažitých a strovených pokrmov a nápojov v žalúdku tvoruje. Krv

preteká telo človeka v mäkkých, blanatých trúbkach, ktoré **žilami** voláme. Prizreme-li sa na pr. ruke, vidíme, jako sa rozchodia pod kožou žily, sta vetvičky stromové. Sú ale aj tak tenunké žilky, že jich cez kožu vidieť nemôžeme. Uderíme-li sa dosť silno po ruke, zbadáme, že to miesto, kde sme sa uderili, zprvoti obelie, potom ale očervenie. To je preto, že krv najprv ubehne z toho miesta, potom jej ale viacej naraz pritečie do neho. — Žily rozchodia, rozvetvujú sa po celom tele; všetky ale spojené sú so **srdcom**, ktoré nachodí sa na ľavej strane prsú pod rebrami. Jedny žily vedú krv do srdca, iné zase vedú ju von z neho do všetkých častok tela, aby sa všetky ňou živily a udržovaly. Odtiaľ je to, že nám srdce ustavične bije, aj vo sne; keď prestane biť, vtedy človek zomre.

3. Aby krv telo živiť a udržovať mohla, musí sa ona čerstvým povetím očisťovať a obživovať. To spôsobujú **plúca**, ktoré po oboch stranách srdca sa nachodia. Sú to jakoby dve mäkké huby, ktoré sa zavše stiahnu, keď vydýchame, a rozťahnu, keď vdýchame do seba povetrie. Pri vydychovaní odstraňujeme zo seba zlé povetrie, a pri vdychovaní bereme do seba dobré, čerstvé. Povetrie vchodí do pľúc a vychodí z nich ústami, nosom a trubicou v hrdle, ktorú **gágorom** alebo **priedušnicou** nazývame.

4. Omakám-li si telo, cítim, že v ňom pod kožou je nečo tvrdého: to sú **kosti**. Tých sa počíta v tele ľudskom asi 250, rátajúc k nim aj 32 zuby. Dľa podoby sú kosti rozličné: podlhovaté, ploské, okrúhle, štvorhranné. Zväčša sú pohyblivé. Aby sa spolu držaly, sviazané sú jedna s druhou pružnými žilami; a aby sa zase jedna o druhú netrely, majú na **klboch** čili zhybdlách t. j. tam kde sú sviazané, **chrustadlá** a olejovitú štavu, čo jim je jako kolomaz na ose. Mnohé kosti sú duté, a vnútri je **špik**. Všetky kosti spolu tvoja kosť. Tá drží postavu tela ľudského a dáva mu pevnosť.

5. Makajúc naše údy, cítíme, že v nich kosti pokryté sú čímisi mäkkým. To je mäso čili **svaly** (muskuly). Sú to samé jakoby nitky a vlákna, podlž dohromady spojené. Ku kostiam pútajú jich *žily*, tak zvané *suché* (na rozdiel od krevných). Svaly môžu sa roztahovať a sťahovať čili sú pružné, a tak ťahajú aj kosti, na ktorých sú uložené, sem tam, jako človek chce. Tak hľa deje sa pohybovanie tela. Vo svaloch leží *telesná sila* človeka. Čím pevnejšie sú svaly, tým je silnejší človek.

6. Svaly ale sťahujú a roztahujú sa nie samy sebou, lež sťahujú a roztahujú jich dľa vôle človeka biele a tenúlinké jakoby nitočky, t. j. **čuvy** čili **nervy**. Hlavnie sídlo čuvov sú **mozggy**, bielelavá to a mäkká hmota, ktorá nachodí sa v dutine hlavy pod *lebkou* t. j. pod kostami, v podobe okruhlej nádobky spojenými. Mozggy sú najnežnejšou čiastkou hlavy; dost nepatrný úraz jejich tiaha často okamžitú smrť za sebou. — Z hlavy vnikajú mozggy do dutín *chrbtovej kosti*, a volajú sa tu **chrbtovým špikom**. Z mozggov a z chrbtového špiku rozchádzajú sa čuvy po celom tele, i nachodí sa jich množstvo v každej, i v tej najmenšej čiastke tela, ktorou len človek cítiť môže. Čuvami totiž čujeme čili cítíme.

III. Zovňútorými čiastkami tela môžeme všeličo robiť, činiť; ale aj vňútorne majú svoju, sebe určenú činnosť. Keď všetky vňútorne i zovňútorne čiastky tela činnosti svoje náležite vykonávajú, vtedy je telo *zdravé*; keď je ale činnosť jednej alebo druhej, najme vňútornej čiastky nepravidelná a porušená, vtedy je telo nemôcné čili *choré*. **Zdravie** je ten najvyšší poklad zemský; len škoda, že to ľudia až vtedy zkusujú, keď sú už chorí. Chorý človek trpí často veľké bolasti a trápenia, nemôže sa, tak jako zdravý, tešiť zo života a iného šťastia pozemského, a býva na ťachu aj sebe aj iným. Preto si má človek zdravie svoje

šetří; menovite má byť mierny v jedení a pití; má si čistotne držať telo, odev a príbytok; má usilovne pracovať a často na čerstvom povetrí sa pohybovať. Zväčša si je človek sám príčinou toho, že ochorie. Naproti chorým máme sa tak držať, jako by sme si žiadali, aby sa iní k nám chovali, keďby sme my ochoreli; lebo: čo chceš, aby ti iní činili, čiň aj ty jim! — Dobrotivý Pán Boh stvoril vo prírode mnoho takého, čím sa chorí liečiť môžu. Z toho zhotovujú sa v lekárňach *lieky*. Kedy sa jaký liek má potrebovať, tomu sa učia *lekári*, ktorí potom ubohých chorých neraz vyliečia, uzdravia. Chorý má všetko tak zachovávať, jako mu zkusený lekár radí a prikazuje. Často ale všetky lieky nič neosožia; chorému je vždy horšie, až napokon prestane dýchať a tak — **zomre** a je **mrtvý**. „*Proti smrti nieto lieku.*“ **Každý človek musí zomreť**. Mrtví sa pochovávajú a spočívajú v zemi, až pokým jich JEŽIŠ KRISTUS v súdny deň skriesi.

127. Miluj čistotnosť.

Veselý, zdravý Karol navštívil raz svojho spolužiaka Martina, keď tento pre veľké hlavy a zubov boľenie von vychádzať nemohol. „Či vidíš,“ stonal Martin, keď Karol do izby vstúpil, „či vidíš, jaký som celý na nič, jaký som utrápený! Ty si vždy čerstvý a zdravý; teba ani hlava ani zuby nebolievajú, ani výsypu na tele nikdy nemávaš. Nuž povedz-že mi, prosím ta, čo to ty len robíš, že si vždy tak zdravý? Jaký liek na to užíváš?“ — „Môj liek,“ odpovedel Karol, „vyviera zo studne vo dvore našom. Studenou z nej vodou vymývam si každé ráno náležite zuby, ústa, oči, uši, umývam si tvár, hlavu a všetko, čo potrebné očistiť. Tak hľa ja preč zmývam zo seba všetky bóle, ktoré trápia tých, čo sa čerstvej vody boja.“

128. Nektoré zdravotné pravidlá.

Nieto tu na svete pokladu väčšieho,
jako je spokojnosť človeka zdravého.
Spokojnosť a zdravie chraň si teda pilne;
inak sa ti život ztrpčí neomylné.

* * *

1. Mierny bývaj veždy v jedení a pití,
až sa ta tak ľahko choroba nechytí.
2. Nejedz ovocinu, kým je není zrelá,
ani také huby, ktoré neznáš zcela,
ni primasné jedlá, ani chlieb horúci, —
aby si bol zdravý a do práce súci.
3. Kto v silných nápojoch zaľúbenie máva,
zdravie si kynozí, život podkopáva.
4. Robota, robota! pracovitá snaha —
zdravie udržuje, šťastie napomáha.
5. Kto prídlho bdeje a prídlho spáva,
tupým sa na duchu a na tele stáva.
6. Príbytok každý deň prevetrovať sluší,
zdusené povetrie zdravie značne ruší.
7. Nohy si drž v teple, v chladnom nech je hlava;
na nej nech ti čiapka veždy nesedáva.
8. Keď ti veľmi zima, k teplej peci nechod,
lež najprv sa trochu po chyži poprechod.
9. Na prechádzku načín chodiť každodenne;
kto mnoho sedáva, mnoho potom stene.
10. „Čistota pol zdravia“ — na to nezabývaj;
pilne si, kde treba, telo vždy umývaj.
11. Zrak pri slabom svetle nikdy nenapínaj,
živo si slepého biedu pripomínaj.
12. Nebuď pajedlivý, bo hnev veľmi škodí,
priskoro človeka do hrobu privodí.

Či sme nezabudli: koľko má človek smyslov? Ktoré sú to? Ktoré sú jejich ústroje?

129. Wtipné dievča.

Kde bolo, tam bolo, no bolo raz jedno dievča. To bolo tak čulé, wtipné, múdre, že o ňom až do sedemdesiatej siede-
mej krajiny chýr zassiel. Počul o ňom aj sám kráľ, i chcel
sa preswedčiť o jeho wtipnosti.

Odkázal mu teda, že má storočné konope, aby mu jich
wraj prisslo popriať na hodbabné nitky. — Dievča riešlo
na to, že jej rodičia majú storočný plot, z toho wraj aby
dal kráľ zlaté wretená porobiť, potom že konope wdačne po-
pradie. Lebo wraj to len nemôže kráľ žiadať, aby ona hod-
babné niti na kadejaké drevené wretená priadla.

Odpoweď táto zapáčila sa kráľovi, i odkázal jej zase,
že má jeden derawý křeah, feby mu ho wraj poplátala. —
Wdačne, odmetilo dievča; len nech dá kráľ ten křeah naopať
obrátiť, lebo wraj kto to slychal, zaplaty na líce prissiwat!

Táto odpoweď zwidela sa kráľovi esste lepssie. Tu jej od-
kázal, aby issla k nemu, ale tak, že preca nepôjde; aby ho
pozdrawila, keď pred neho pride, ale tak, že ho preca nepo-
zdrawí; aby mu dar doniesla, ale tak, že mu ho preca ne-
doneše. — Nuž čo že tu urobilo dievča? Wypýtalo si od
otca jedného somára, chytilo si jedného holuba, schowalo ho
pod situ, sadlo si s tým na somára a sslo tak ku kráľovi.
Keď prisslo potom k nemu, nepowedalo ani slowa, len sa po-
flonilo, a pustilo holuba z pod sita preč. Takto hla ona aj
issla aj nie, aj pozdrawila aj nie, aj doniesla dar aj nedoniesla.

130. Otázky k rozpamätovaniu sa. *)

1. Čo je to, čo telu nášmu žitia dodáva? 2. Či s telom
aj duša zomiera? 3. Jaká je ona preto? 4. Čo máme preto,

*) V. Naučnej Čítanky II. č. 203.

že môžeme všeličo poznať a o tom myslieť? 5. Čo máme preto, že môžeme o všeličom hovoriť? 6. Čo máme preto, že môžeme si to, čo sme poznali, pamätať a na to sa rozpomínať? 7. Čo máme preto, že môžeme rozsudzovať, čo je pravda a čo nie, čo je krásne a čo špatné, čo je dobré a čo zlé? 8. Čo máme preto, že môžeme chcieť a činiť vždy, čo je dobré, a že nás nikto nemôže prinútiť, aby sme chceli to, čo je zlé? 9. Ako voláme ten hlas v sebe, čo nám hovorí: „To je dobré, to máš činiť!“ a zase: „To je zlé, to nemáš činiť!“ 10. Čo pôsobí v nás svedomie, keď vykonáme niečo dobrého? 11. Čo pôsobí v nás svedomie, keď dopustíme sa nečoho zlého? 12. Čo pácha ten, kto neposlúcha hlas svedomia? 13. Čo vykonáva ten, kto hlas svedomia poslúcha? 14. Jakým činí človeka čnosť? 15. Jakým ho činí hriech?

131. Jako upotrebujem dar reči?

<i>Vďaka Bohu! mlúviť znám;</i>	<i>učiteľom, rodičovi</i>
<i>vzácný ja dar reči mám.</i>	<i>neodvrávam zlými slovy;</i>
<i>Čo dobrého sa doviem,</i>	<i>nejazyčím, neklebetím,</i>
<i>to aj druhým rád poviem;</i>	<i>nevadím sa, nešemetím;</i>
<i>nehedy si zaspievam,</i>	<i>starších s úctou pozdravujem;</i>
<i>každý deň sa modlievam;</i>	<i>čo mám strpet, nežalujem;</i>
<i>na otázky odpovedám,</i>	<i>mrzké reči nehovorím,</i>
<i>abo slušne sa dovedám;</i>	<i>podlízave sa nekorím;</i>
	<i>keď je treba, mlčať znám,</i>
	<i>starších reči poslúcham.</i>

132. Dobrá a zlá cesta.

**Na starosť-li prajeme si
dojísť pravej blaženosti,
za mladi sa dajme cestou,
kade vedie anjel čnosti.**

**Jako sa kto v mladých rokoch
zlou či dobrou cestou dáva,
tak si žalosť lebo šťastie
na budúcnosť uchystáva.**

133. Úctu starobe!

Jeden otec mal dvoch synov, ale málo radosť z nich. Neraz musel počuť žalovať na nich, že si zo starých ľudí posmech robili. On jich preto veždy prísne vyhrešil a upomínal jich dôrazne na to, jak veľmi sa to Pánu Bohu i Juďom neľúbi, keď sa kto zo starých ľudí vysmieva. U ľahkomyselných tých chlapcov ale bolo všetko napomínanie a vystríhanie darobné.

Raz, keď bolo otcovi mena, predstúpili chlapci so želankami pred neho, prajúc mu šťastia, zdravia a dlhého života. On ale riekol k nim so slzami v očiach: „Ach, prajte mi radnej, abych čím skôr zomrel; lebo keď sa zostarnem, budú si zo mňa samopašní chlapci, ba snad' moje vlastné deti, len posmech robiť!“

Chlapci sklopili oči od haňby; nahliadli svoju veľkú chybu, lutovali nad ňou zo srdca, a sľúbili otcovi, že sa jej nikdy viacej nedopustia. A zostali aj vernými sľubu tomuto, preukazujúc napotom veždy patričnú úctu naproti starobe.

Pred šedivou hlavou máš povstať a naproti starobe úctu preukazovať. To máš činiť z úcty naproti Bohu, Pánovi tvojmu. (Sv. Písmo).

134. Budúce lúžke.

*Viem ja, viem to dobre,
kde som zrodený;
Boh vie, kde do hrobu
budem zložený.*

*Narodil som sa ja
v malej chyžičke,
a pochovajú ma
v úzkej izbičke.*

*V tichom cintoríne
na svätom poli,
kde ma srdce v tele
viac nezabolí.*

*Nebude-li žiaden
oplakávať ma,
bude preč na hrob môj
padat' rosička.*

*V tej komôrke skrovnej
nič ma nezbudí;
až anjel zatrúbi,
ten ma prebudí.*

VIII. N A J A R.

135. Útek zimy.

Zima je prísna, krutá panovníca. Skoro štyry úplné mesiace vladári ona u nás. Jej mrazivý dech usmrcuje všetok život na poli a v lese; jej studená ruka drápe lístie zo stromov; jej drsnatá noha šliape trávu a kvetiny; jej urputná moc sklučuje pramene, potôčky, ba aj mohútne rieky tvrdými putámi; jej chmúrna tvár odpudzuje preč veselé vtáčatá. I myslí si zajiste každý: Keby len už bol skorej koniec tej krutej zimy!

A hľa! tu prichádza spanilý a vlúdny mladík, v nebomodrom rúchu, pod zelenými stužkami a so zlatoskvúcou ozbrojou. Mohútny on tiež hrdina. Sta útlý Dávid proti obrovskému Goliátovi, tak tiahne on proti sverepej Zime a mocne doráža na ňu. Darmo duje ona plnýma ľecama, darmo obtočuje sa sňahom, — musí len preca ustúpiť protivníkovi svojmu, spanilému to Jaru, ktoré z milosti božej víťazoslavne, po zelených, kvetami pretkávaných pokrovcoch a pri milom speve a znení, vládu nad nami nastupuje.

136. Pieseň jarnia.

Hor sa, dietky, zaplesajme:
vesna nám už nastala;
Pánu Bohu vďaky vzdajme:
krutá zima skonala!

Teplé slnko rozlučuje
ťažké väzby ľadové;
zem precíta, odhadzuje
pokryvadlá sňahové.

Všetko lubo sa usmieva,
 ssaje v seba čerstvý vzduch;
 všetko skvostne sa odieva,
 všade zref zas nový ruch.

Rolník pilný rozkyprenej
 zemi zrnká sveruje,
 a tvor každý obnovenej
 práci zas sa raduje.

Príroda nám celá hlási:
 „Len kto seje, bude žat!
 Len kto z jari hneď sbiera si,
 nemá v zime hladovať!“

Majme že sa k práci teda,
 teraz z jari života,
 až nás v zimňom veku bieda
 netlačí a nudzota.

137. Sňażenka.

Sotvaj že sa sňah topiť začína, už začiatkom mar-
 ca, ba často už vo februári, vidno kvitnúť spanilú kve-
 tinku: je to **sňażenka** čili **bibolienka**. Zajdi len
 nekam do tónistej, vlhkej kroviny, a potešíš sa zajiste
 pri pohľade na túto prvú zvestovateľku blízkeho jara.
 Sem i tam okolo nej leží ešte sňah; ona ale sa ho už
 nebojí; a čo by sa aj bála, keď ju sám Pan Boh zo
 zeme vyvolal? Ona ochotne poslúchla: vyšinula sa z
 cibulovitého korieňka svojho cez tvrdú zem a cez stu-
 dený sňah hore na svetlo božie, a teraz hľa roste a
 kvitne sta nevinné dieťaťko, i teší sa z nej každý, kto
 ju spatrí. Jej rúcho je prosto-krásne: u spodu stonku
 čili lodyhy má dva alebo tri pekne zelené lístky, z
 vrchu ale visí jej šesť lístočkov čili lupienkov: tri von-
 kajšie čisto jako sňah biele a tri vnútorné na koncoch
 zelenasté; lístočky tyto tvoria jej kvet a vyzerajú spolu
 jako maličký zvonček.

Kolíš sa len, kolíš,
 zvonček sňahobiely,
 zozváňaj, že sa už
 bliži čas veselý!

Kolíš sa len, kolíš,
 a-zvoň na prírodu,
 by sa vymáhala
 z väzby na slobodu!

Kolíš sa len, kolíš,
 a zozváňaj svetu,
 že spanilé jaro
 čo chvíľa bude tu!

138. Fijalka.

Malá Sidonka bola wedoctiwé diemčatko. Nuž prinesúc drahým rodičom kyticu čerstvých fijalôček, ktoré pre nich nashierala, pýtala sa matky: „Ale mamuffka, prečo je to len, že ľudia fijalku tak radi majú? Weď som už toľké werffiky o nej počula a čítala; každý ju chwáli, každý ju hľadá, ja-sonáhle rozkwitne, a tešši sa, keď ju najde. Nuž prečo že je ona každému tak milá?“

„Ola, dieťa moje,“ odpowedala matka, „to je preto, lebo je ona jedným zo samoprých darow jara po študenej zime. Ľudia ale teššia sa tomu, čo dobrého a pekného, najwäčmi wtedy, keď dlhý čas bez toho boli.“

„A s wätššim wďakom prijímame kwetinu túto,“ riekol otec, „preto že nám ju jaro tak chytro, tak wčasne poštytuje. Kto čo dobrého chytro wykoná, dokazuje, že to rád čini, a tak wzbudzuje wätššiu wďačnosť. Wďačnosťou ale sa osladzuje radosť.“

„Ale ja som počula menowat fijalku aj kwietkom škromnosti,“ pýtala sa zase Sidonka: „prečo že ju tak wolajú?“

„Meno to ona právom zasluhuje,“ odwetila matka. „Lebo ona roste w ukrýtošti, medzi trárrou, newypína sa na odow ľudom, bár sa tak pekne kwitne a tak milo wonia.“

„A preca,“ doložil otec, „bár sa ona škrywa, hľadá ju člowek a tešši sa jej, keď ju nassiel. Tak stawa sa aj dieťa milým u Boha i u ľudí, keď sa nepýšši, newyštatuje, lež je škromné a ponížené.“

**Bez skromnosti
nieto čnosti.**

Kolo nosa sa ti vije, do rúk však ju nelapíš. Čo je to?

139. Na Veľkúnoc.

V tú veľkú, slávnú dobu,
keď Spasiteľ vstal z hrobu,
nech duša naša zaplesá,
že zvíťazily nebesá!

Alleluja, Alleluja!

Vrah náš je premožený,
a my sme vykúpení;
bo JEZIS zmôhol smrti noc
a prelomil jej strašnú moc.

Alleluja, Alleluja!

Ó vďak Ti, JEZU KRISTE!

Věni vieme to už iste:
že aj my niekdy zo zeme
k novému žitiu vstaneme.

Alleluja, Alleluja!

Daj nám len tak žiť, Pane,
by sme, keď sa to stane,
nepovstali k odsúdeniu,
lež, jako Ty, k osláveniu!

Alleluja, Alleluja!

140. Škovránok.

Kto nezná a nemá rád tohoto posla jara s jeho túbežným spevom? Často, keď ešte sňah polia pokrýva, vznáša sa už škovránok švitoriaci v povetří, a nezumuje cez celé jaro a leto Pánu Bohu v poli chválopiesne prinášať.

Je on o niečo väčší od domáceho vrabca, a má perie tak hnedé jako tento. Krýdla má hodne dlhé, lebo veľmi vysoko vyletuje a vznáša sa neraz dlho na tomže mieste v nesmiernej výške v povetří; i vidí sa nám vtedy len jako malučký čierny bod. Chce-li sa dolu spustiť, to sa trošku zníži a složiac krýdla dohromady, zletí sta strela k zemi. Hniezdo stavia si celkom prôsté, zo slamiiek a vlasov, do jamky pod nejakú hruď. Do neho klade aspoň dva razy do roka po 3—6 hnedých, tmavo-

bodkovaných vajičiek, ktoré za 14 dní vysedí. — Za potravu slúži škovránkovi hmyz a zrná.

Ľubý spev svoj začína škovránok veľmi včasne, hneď po kykyríkaní, a obveseluje nás ním, s nevelkými prestávkami, až do samej noci. Pred východom slnka nôti si sediac na hrude; jakmile ale slnko vyjde, vznese sa hore k nebesám, zkaďe sa piesenka jeho tak dojemne ozýva.

V jaseň nás škovránok opúšťa, poberajúc sa na zimu s ostatnými preletavými vtákmi do teplejších krajov. O tomto čase sú škovránky veľmi tučné a výbornej chuti. Preto aj držia vtedy na nich chudíakov niekde celé lovy; menovite v Lipsku, nemeckom to meste, poehytá sa jich, k vôli maškrtným bruchopáskom, každoročne na milióny, to jest v takom počte, že si to ani len pomysleť nemôžete.

Škovránok je vták spevavý čili pevec.

**Hneď za rána
chváľme Pána!**

141. Bociaň.

S prvými teplejšími vetríky v marci prilieta k nám z dalekých krajín bociaň (bokáň, bogdál, čáp). Je to vták veľký a silný. Zobák má dlhý, rovný, červený, a nohy vysoké a tiež červené; ináč je celý biely, len chvost a konce krýdel má čierne: vyzerá teda, jako čo by nosil červené nohavice, bielu vestu a čierny frak.

Hniezdi na starých oklestených stromoch, na väžach, komínoch a strechách. Stavanie hniezda usnadňujú mu neraz dobrí dedinčania tak, keď mu podložia na príhodné miesto staré vozové koleso alebo dve na kríž sbité drevá, aby si na nich veľké hniezdo svoje založiť mohol.

Z hniezda vyletuje do okolia a brodí po kalužach, močiaroch a bahnách, hľadajúc obľúbenú svoju

potravu: žaby, jašterky, hadov a všelijaký vodný hmyz. Jakmile sa kde ktorá žaba ukáže, štúri ta bociaň ihneď svoj dlhý končitý zobák a vpichne si ju doňho. Môže sa mu tam potom tá kalužná muzikantka trepotáť ako chce, on ju bez milosrdenstva pochová do hrtana svojho. Nuž a či pri tom brodení nevhúpne až po uši do bariny? — Nie veru; lebo načo že by mu boly ty blany, čo má medzi troma prednými paznehty, a načo ty dlhizné nohy?

Keď pála slnečná bahná vysušila, vtedy prechádza sa bociaň po lúčinách, za ktorými aj do lesov chodí, a tu si loví kobyľky, ba neopovrhne ani malou včielkou. Krom toho žere, keď môže dostať, aj myši, krtov, malých vtákov atď.

Bociaň kráča si zvolna, hrdo, vážne; nesnadno vzlieta od zeme; keď je ale už raz hore v povetrí, to letí rýchle. Keď letí, vystiera dlhé svoje nohy nazad.

K ľuďom je prítulný, tak že sa pokojne prechádza po dvore a zahrade dedinského gazdu. Vrabcom a lastovičkám nerobí žiadnych prekážek, keď sa uhniezdujú pod ráždové klenutie hniezda jeho: je on teda snášanlivý. Ale aj čistotný vták je on, lebo sa často kúpavá; miesto hrebeňa a kefy upotrebuje svoj zobák.

Hlasu bociaň obyčajne žiadneho nevydáva, len zobákom *klepotá*, i to len, keď je rozzlobený, alebo keď na iných bociaňov volá.

Na zimu odstehúva sa preč do teplých krajín, menovite do Egypta v Afrike, krajiny to na žaby, jašterky, hadov a iné jeho lahôdky veľmi bohatej. Tým cieľom shromažďujú sa bociani už v auguste vo veľký, 2—3 tisícový krdel, a odstraňiac od seba alebo aj usmrťiac chorých, alebo ináč ku dlhej púti ne-spôsobných spoludruhov svojich, vyšínú sa potom odrazu vysoko do povetria a letia bez oddychu do zimnej vlasti svojej.

Bociaň je vták bahenný čili bahnák.

142. Vrabec a lastovka.

Čo že to ten vrabčik asi
naproti tam štebetá?
čili že to není zas len
na lastovku klebeta?

Oňahdy ju z hniezda vyhnal,
použijúc násilia:
potom iným vypravoval,
že sa s ním tak spravila.

Tak teda aj medzi vtákmi
ľudské zloby panujú;
len že vtáci nepoznali,
že ty zloby — krivdy sú.

143. Dejoprava jednej jabloňky.

1. Rôstla v lese divá jabloň; v jaseňi padlo z nej kyslé jablko. Vtáci sozobali jablko, pozobali aj zrnká. Len jedno zrnečko schovalo sa do zeme a zachovalo sa.

Zimu preležalo zrnko pod sňahom; z jari ale, keď sniečko mokrá zem ohrialo, začalo zrnko vyrostať: pustilo nadol korienčok, a nahor vyhnalo dva prvé lístky. Z pomedzi lístkov vyšinul sa pník s očkom (pukom), a z očka hore vyšly zelené lístočky. Očko za očkom, listok za listkom, vetvička za vetvičkou — a na piaty rok stála utešená jabloňka na tom mieste, kde zrnečko padlo.

Prišiel do lesa zahradník s rýlom, uzrel jabloňku i vraví: „Jaký to tu pekný stromček! No teba si veru vezmem.“ Ustrnula jabloňka, keď ju zahradník začal vykopávať, i myslí si: „Už je teraz po mne!“ Zahradník ale vykopal ju opatrne, nenarušil jej korienkov, preniesol ju do štepnice a posadil tam do dobrej zeme.

2. Rozhrdila sa jabloňka v štepnici: „musím ja byť preca vzácny strom,“ myslí si, „keď ma z lesa do štepnice preniesli,“ i díva sa pyšne kolokolom na nepekné, handričkami povúžované pníky: neznala ona, že prišla do školky.

Na druhý rok z jari prišiel zahradník s krivým nožom i začal jabloňku rezať. Ztriasla sa jabloňka i vzdychá: „Oj, teraz je už istotne po mne.“

Zrezal zahradník všetok zelený vršok z jabloňky, nechal jej len samý pník, ba i ten ešte rozštepil zvrchu; do rozštepu

vsadil mladý výhon z dobrej jablone; zapravil ranu zahradníckou masťou, obviazal handričkou, obsadil nový štep kôlikami a odišiel.

3. Pochorela jabloňka; že ale bola mladá a silná, chytrá sa zotavila a srôstla s cudzou vetvičkou. Pýe vetvička štavu silnej jabloňky a roste bystro: vyhádza puk za pukom, lístok za lístkom, konárik za konárikom, a o tri roky zakvitnul stromok kvetami bieloruzovými, ľubovonnými. Opadly bieloruzové lupienky (lístočky na kvete); miesto nich objavily sa zelené záväsky, a z tých utvorily sa k jaseňu jabĺčka — ale už nie kyslé jako plánky, lež hodné, červené, sladké! Jabloňka stala sa tak výbornou, že z druhých sádov prichodili brať si z nej prútiky na štepenie.

Všetko, čo žije, zo zeme si potravu bere, ale necíti a slobodne sa nepohybuje, je **rostlina**.

Každá rastlina, čo má len jeden drevnatý peň, je **strom**.

144. Mladý stromček.

Ma deň môjho narodenia posadili štep do zeme,
a na naše potešenie už jabĺčka z neho jeme.

Kaz prideme do zahrady: „Díče, reku, jako je to,
že tento môj štepiť mladý už na piate rodi leto?“

Ma to otec: „Že zamčasu dal sa čistiť a zhybovať,
preto doštal takú krásu a moc jabĺčka dochovať.“

* * *

Tať hľa, bratia moji mili, kým sme ešte w mladom weku,
vyvíňujme svoje sily, podobne tomu stromčeku.

Každé dobré mileradi prijímajme naučenie;
vyrošťajme hneď od mladi rodičom na potešenie!

145. Stromky máme šetriť!

Stromkom nikto neublíži,

kto poriadny je a hodný;

vie on dobre, že dá stromok

ovocie a stín lahodný.

146. Ovca.

Ovca má hlavu podlhovatú, čelo klenuté, hubu končitú, rohy obyčajne nazad do kotúča skrútené, telo okruhlaté, chvost tlstý, na dol ovislý, nohy chudé a slabé, a kopyto na nich na dva paznehty rozpoltené. Kožu má pokrytú mäkkou a kučeravou vlnou, barvy obyčajne žltavo bielej. Jesto ale aj čierne a škvrnaté ovce. — Samca voláme **baranom** a **škopom**, mladé ale **baránkami** a **jahniatkami**.

Ovce zdržujú sa doma v ovčinci, alebo vonku na paši, v košiaroch a na salašoch. Pastier oviec volá sa *ovčiarom*, ktorý máva pri sebe ku stráženiu oviec *ovčiarneho psa*. Salaš riadi *bača*. Ovčiara svojho ovce chytro poznajú a rady ho poslúchajú. — Za potravu slúži ovci tráva, seno, datelina; veľmi rada tiež líže soľ. — Na jar sa ovce kúpu a potom strihajú.

Ovca je pre nás veľmi užitočná. Z jej vlny robia sa pokrovce, guby, súkno, a pilné dievčiny pletú z nej pančušky, rukavice, kazajky a mnohé iné pletené veci. Z jej mlieka gľagá sa výborná žinčica a syr, z ktorého Slováci na mnohých krajoch znamenitú hrindzu a oštiepky robíť umejú. Baranie mäso čili baranina a barančinka dáva nám chutnú potravu. Z kože ovčej pripravuje koželuh remeň na topánky, kožuchy atď. Z loja ovčieho robia sa sviečky a mydlo; z jeľt struny na husle a barboru, z paznehtov glie, a kosti zpracúva tokár. Napokon slúži trus ovčí čo výborný hnoj na role a do zahrád.

Ovca nekope, nehryze, nekole; ona je veľmi tiché a nevinné zviera. Preto a pre veľký ten z nej užitok chovajú si ju ľudia od jakživa jako domáce zviera; už Abel bol ovčiarom. — Ovca dá sa trpezlivo strihať, nezpiera sa proti strihačovi, dá sa aj do jatky ticho a trpezlivo viesť, nebráni sa proti smrti. Preto vyobrazujú aj Krista Pána, ktorý tak ticho a trpez-

live trpkú smrť kríža podstúpil, v podobe baránka, i modlievame sa, tak jako Sv. Ján Krstiteľ o ňom povedal: „**Ajhľa Baránok Boží, ktorý sníma hriechy sveta!**“

Ovca je ssavec (prečo?) a domáce zviera. Ona je ďalej zviera dvojpaznehté (prečo?) a prežúvavé (čo to znamená?)

Ovcu na vlka sveriť. — Ťažko je ovcu s vlkom smeriť. — Jedna prašivá ovca celé stádo nakazí. — Prašivú ovcu odlúč od stáda, bo hneď sa všetkých chyti tá vada. — Tak robí, aby bol aj vlk sytý aj baran celý. — Nebude zo psa slanina, ani z vlka baranina.

Sufy — kopce stáče z miesta na miesto?

147. Baránček.

Zrite dietky baránčeka,
jak vychádza zo dvorčeka,
jak je biely, jak spanilý,
tichunký a roztomilý;
jako sa rád ticho pase
a jde domov ticho zase.
Jako tento baránček,
nech je každý školáček.

148. Dve kozy.

Postretly sa dve kozy raz na úzkej lavke, čo cez vodu, hlbokú slúžila k premávke. Ani jedna nechcela vystúpiť sa druhej, lež hneď zaraz do bitky pustily sa tuhej: raz, dva razy buch a tresk! hlavama sa bily; na tretí raz: člup dolu! tam sa potopily.

*Dietky, jedno druhému ustupujte rady;
tak nešťastie pomine, keď nebude vady.*

149. Slimáci.

1. Sotvajže teplý jarní dážď zem navlážil, už vidno po zahrade, vo viníci a v hore sem i tam slimáky sa plazit. Pri-

zrime že sa dajednomu z nich! Hľa tamto teperí sa jeden, — oj jak zdĺhave, pomáľučky! Či vidíte, jako nese na sebe, na chrbáte, svoj domček! Ten on vždy so sebou nosí. Asnaď z hrdosti? asnaď chce sa chlúbiť, jaký je on mocný? to nie; lež činiť to on z potreby. Má on totiž telo veľmi mäkké, sliznou kožou pokryté; niet v ňom žiadnych tvrdých častok, a dosť malé poranenie mohlo by mu smrť zapríčiniť. Pre ochranu tela svojho teda má on ten domček, a aby neprišiel tak ľahko oň, je k nemu prirostený, ale tak, že keď chce, môže sa vytriahnuť von z neho a nosí si ho potom na chrbte; keď ale badá nejakú nebezpeč, môže sa celý zase doň utiahnuť.

Zkadeže ale má on ten domok? — No poviem ti to. Starý slimák naklade kopu drobných, skoro jako hrach veľkých vajčiek na vlhkú pažiť. Z každého takého vajčeka, keď ho teplo slnečné dostatočne preniklo, vyľahne sa drobný slimáčik. Ten ihneď vystiera svoje štyri rožky, ktoré vlastne *tykadlami* sa nazývajú; obzerá sa očkama na konci dvoch dlhších tykadiel po potrave, leze ku štiavnatej pažiti, ohmatáva dvoma kratšíma tykadlami ľúbiace sa mu lístočky, a odšklbkáva si ich dvoma zúbkama, ktoré má v ústach. Prežreté lístočky pretvorí sa mu v tele na sliznatú vápenitú hmotu, ktorú on potom zo seba vypúšťa. Lepkáva sliz táto na povetrí ztuhne, a utvára sa z nej tvrdá, žltosivá škrupina v podobe hnedo pruhovaných zákrutkov, ktoré jeden ku druhému prirastajú, a síce vždy väčšie a väčšie, tak jako aj slimák sám vždy väčším sa stáva.

Ňoh slimák nemá; on len dolnú časť tela rozplazuje a zase sťahuje, a tak sa plaziaci ďalej pohybuje. Tak teda slúži mu brucho aj za nohy.

Na podzim schová sa slimák vypasení do lístia alebo do machu, vtiahne telo do škrupiny, zapraví si ju vápenitým svojím slizom sta dvercami, usne a spí, až kým ho jaro prebudí. Tu si ty dverce rozmočí a začne znovu žiť. — Nie každý slimák ale dočká sa tak nového jara. Nejedného napadnú vtáci v zime, keď spí, polámu mu domok a jeho samého zožerú. Mnohých zase sbierajú ľudia v jaseňi a opatrujú na zimu, kde

potom zhotovujú z neho jedlo, ktoré mnohým ľuďom za lahôdku slúži.

Keď sa slimák už celkom zostarel, to sa ešte raz vtiahne do domka svojho a zapraví si ho dvercami; potom jich už ale viacej neotvorí. Domok je mu teda aj rakvou (umrčou truhlou), ku ktorej si vrchnák sám pripravil. Tam on potom zhnije. Práznu ale škrapinu vyvolia si chrobáci a červíci za svoje bydlisko, alebo ju vyhľadajú deti a hrajú sa s ňou, až sa zabije a obráti na zem, z ktorej pošla.

Slimák, o ktorom sme dosiaľ čítali, menuje sa **zahradným** alebo aj **jedlým**, preto že sa jie.

2. Jesú ale aj slimáci, čo nemajú domka. Taký je **slimák poľný**, ktorý ale nie len na poliach, lež aj v zahradách sa zdržuje, a tu na rastlinách veľkú škodu robí. Je on barnavý, asi na palec dlhý; má tiež štyri rožky čili tykadlá, ktoré pri najmenšom dotknutí sa ho ihneď sťahuje. Chod jeho je tiež veľmi zdĺhavý, a cestu za sebou označuje všade bielou sliznou stužkou. Vransy, kavky, straky, žaby, krty a kačky sú jeho úhlavnými nepriateľmi.

Slimák volá sa pre svoje bezkostnaté, mäkké telo — mäkkýšom.

150. Húsenky.

Bolo jaro. Tu si vyšiel jedného jasného dňa učiteľ Bohumil po vyučovaní do blízkeho mestečka pre knihy. Mnohí chlapi a mnohé dievčatá sprevádzali dobrovoľne svojho milého pána učiteľa, a vypytovali sa ho na ceste na rozličné věci. — V krásnom jablkovom stromoradi uvideli jednu jablňu bez kvetn a lístia. „Čo je to?“ opýtal sa Kalman, syn úradníka, „že tento strom nemá kvetu ba ani lístia? Čo je sa stalo ubohému stromku?“

Nato učiteľ: „Húsenky zpusťosťily ťať ufrutne strom tento, ožraly mu kvet i lístie.“

„No to sú offklivé zvieratá,“ zvolaly dievky, „zasluhowaly by, aby sa wšsetky pobily.“

„Tá je“, odpowedel Bohumil, „awšsať to sa malo stať wčasne z jari. Teraz už nemožno wiac od tohoto stromka na jaseň omocie očakáwať.“

S stály tu dievky celé dojaté; múdry učiteľ ale pokračowal wo svojej reči: „Milé dievky! hľboko do srdca wšstepte si smutný tento obraz, a upomínajte sa často, že čím sú húsenky stromu, tým sú zlé náklonnosti mladistwému srdcu. To offklivé húsenky, jako sú: neposluffnosť, leniwosť, ľuhawosť a iné špatné náklonnosti ožierajú twet čnosti, jestli jich hneď zawčasfu zo srdca newyženeme. A preto majúč hľboko w pamäti tento neschastný stromoč, zawčasfu usmrcujete a zničujete w sebe zlé náklonnosti.“

Príslovia. Kto prúťik neohýba, strom ťažko ohne. — Ohýbaj ma, mamko, pokiaľ som ja Janko; keď už budem Jano, neohneš ma, mamó! — Neskoro kľetku zatvárat, keď vtáci vyľietali. — Už je pozde, milý drozde! — Prvá chyba ľawicu klade druhej.

151. Obilíčko wstáva!

*Keď nám teplé slnko swieti
a dážd rosu dáwa,
to sa ľešme, ľešme, dievky:
obilíčko wstáva!*

*Roste, roste z ľasky Božej,
až wyrostú kľasy;
preto wznesme srdcom wrúćim
k Bohu wdáčné hľasy!*

*Spiewajme Mu so wtáčkami,
čo na krowi sedia,
a to Božie obilíčko
spolu s nami jedia.*

*Spiewajme Mu česť a chwálu
so zemou i nebom,
prosme, by po celý žiwot
obdaril nás chľebom!*

152. Jašterka.

Z jari widno často pri plotoch, w húštinách alebo medzi skáľim trávou porostlým malé zwieratko, zelenkavej alebo šedej barwy, na štyroch krátučkých nôžkach, s ľapkami o päť

palcoch, so širokou hlávkou, valcovitým telom a s chvostom, ktorý je dlhší nežli ostatné telo a vine sa po zemi jako hadík, slovom — jaštericu. Je ona ale tak plachá a tak rýchla, že nestačíš si ju dobre poobzerať: ihneď sa ti skryje do svojej diery, vyrytej niekde na blízku. Máš-li ale dost smelosti do ruky chytiť a poobzerať toto celkom nevinné zvieratko, to bys uvidel, že celá koža jašterkina pokrytá je drobnými šupinkami. Na hlave má dve lesklé oči; ušné a nosové dierky je málo vidieť; huba, ďaleko síce rozrezaná, neotvára sa široko; za to ale vystrčuje sa z nej ďaleko jazyčok, podobný tenkej vidličke; zubov má v hube mnoho a ostrých, nielen po krajoch, lež aj v prosriedku i v samom hrdle. Krk má hrubý, krátky, tak že ho není skoro rozoznať od hlavy a od stanu. Chvost často pri najmenšom údere naň odpadáva od stanu, ale aj chytré zase nový naroste.

Bárs má jašterka nohy, ona preca vláči telo svoje po zemi t. j. *plazí sa*. Vôbec upomína nás ona na žvíjajúceho sa hada. Preto, a že tak pachtive a smižno vrhá sa na svoju potravnú korisť, jako sú: muchy, pandravy, červíci, motýli, mravci, chrobáci atď., upodozrievajú mnohí ľudia jej ostré zuby z jedovatosti, a často ju neborku prenasledujú to paličkou, to kameňom. A preca ona človeku nikdy nič neurobí, neuškodí, ba je mu len užitočná, kántriac mnohý škodlivý hmyz. Ty jej ostré zúbky, ktorými ona kožu človeka ani len dobre prekúsnúť nemôže, nemajú v sebe nič jedovateho: a ten jej tenký, rozdvojený jazyčok je len tomu hmyzu nebezpečný. A preto nemáme sa jašteričiek ani najmenej čo báť, a nemáme jim ubližovať alebo práve jich zabíjať.

Jašterica má krv červenú síce, ale studenú, a preto veľmi málo teploty v tele; i nemohla by v zime u nás na povrchu zeme vydržať; krom toho by jej chýbala vtedy potrava a húštie k ukrytému bydlisku. Preto hľa zalieza ona na zimu hlboko do zeme alebo do hlbokých dier stromových, a spí tam ztuhlá jako kus dreva, až ju teplé jarnie slniečko zase k novému životu zobudí.

V isté časy sa jašterica *liena* t. j. zamieňa vrchniu kožu, zvliekajúc starú, pod ktorou vyrástla už nová. To lienanie

ona veľmi hbité vykoná, prelezúc pomedzi kameňmi; potom ale, keď už starú kožu zvliekla, utiahne sa do diery a čaká, počím nová dostatočne ztvrdne.

Jašterice plemenia sa vajcami, ktoré kladú na úslnisté miesta, a z ktorých potom vyliezajú malé jašteričky.

Jesú aj vo vode jašterky; ty majú nohy plávacími blanami opatrené. Aj na dně studní jich neraz najdú. I tyto jašterky sú neškodné, ani neznečisťujú vodu, ba zdržujú sa práve len v celkom dobrej, čistej vode.

Jašterka volá sa plazom, preto že sa plazí. Tak voláme každé také zviera, ktoré jako jašterka má červenú studenú krv a kostru, a dýcha pľúcama. Menuj teda ešte nejakého plaza! — Plazy menujú sa ináč aj obojživelníkmi, preto že mnohí z nich, jako, na pr. žaba, i vo vode i na suchej zemi, teda v oboch týchto živloch žijú.

153. Dážď.

Istý kupec jazdil raz z obdialneho mesta domov, majúc za sebou na koni kožený kufríček s mnoho peniazmi. Pršal hustý dážď a náš pocestný premoknul načisto nadobre. I mrzel sa veľmi, že mu Pán Boh tak špatné počasie k cestovaniu dáva.

Cesta viedla ho cez hustú horu. Tu uvidí zrazu zbojníka stáť, ktorý naň s flintou mieril a ju aj k výstrelu zpustil. Avšak od dážďa bol prach zvlhnutý a flinta zlihala (nevystrelila). Kupec pobodnul koňa a utiekol šťastlivo z nebezpečenstva.

Keď už bol v bezpečnosti, riekol sám k sebe: Jak nerozumne som činil, keď som na to špatné počasie šomral a ho jako dopuštenie Božie trpezlivo neprijímal! Nech by bolo bývalo nebe jasné a povetrie čisté a suché, to bych ležal teraz v krvi svojej mrtvý, a moje dietky čakaly by darmo na príchod môj. Ten dážď, čo som naň šomral, zachoval mi život i majetok.

Príslovia. Koho Pán Boh chráni, toho zbroj neraní. — Nech dážd prší, nech sňah veje, nech sa Božia vôľa deje! — Dobré Boh vie, čo čini. — Nie po našom cheení, lež po Božom dopuštění. —

Čo Boh čini, dobré jest,
vzdajme Jemu za to česť!

154. Slnko a dážd.

Slnko. *Ja budem porád svietit a hriať.*

Dážd. *Ja neprestajne budem sa liať.*

Slnko. *Ty prílišne zem rozmokruješ.*

Dážd. *Ty všetko na nej vysušuješ.*

Slnko. *Či jest bezo mňa úroda kde?*

Dážd. *Nuž ä bezo mňa? též veru nie.*

*Dlho sa takto dovrávaly;
až napokon usniesly sa:
aby sa vospol striedávaly —
ä tak sa aj teraz vec má.*

155. Chrúst.

V mesiaci máji, niekedy už koncom apríla, vídame pod večer okolo stromovia celé roje chrústov poletovať. Sotvaj že sa trochu zmrkne, už sú oni na oblúbenej svojej prechádzke v povetrí a brnčia, brucia od radosti. A jako že by aj nemali byť dobrej vôle, keď idú z hostiny! Cez celý boží deň sedeli si tichúčko, na mäklých listoch a ratolestach omladlých stromov a uhrýzali si jich, nedbajúc ani najmenej na to, že sme my ty stromy nie pre nich, lež pre seba sadili, a že nám tá jich návšteva veru není milá, ba že nám je až veľmi nemilá, keď nám neraz všetko ovocné stromovie z lísta i kvetu poobžierajú a nás tak o úrodu pripravia.

Ale aj preto sú oni tak veselí na tom večernom výlete svojom, že šťastlive prežili zase jeden deň, nepadnúc v obeť nepriateľom svojim. A tých oni veru hodne majú. Ľudia napádajú chrústov za rána, keď sú ešte od rosy zkrehlí: ztria-

sajú jich dolu zo stromov a šliapajú jich potom, alebo jich kopia do jám a usmrucujú, tam vrelou vodou, alebo aj krmia nimi hyd a veprový dobytok, ktorým veľmi chutia. Ďalej číhajú na nich a škrtia jich vrany, kavky, straky, sojky, ba aj vrabci; potom jež a líška, najdú-li jich dolu na zemi; a sú-li náhodou blízko vody alebo zehlopnú-li práve do nej, schňapujú jich štučky a pstruhy.

Ostatne chrústi, i keď sa šťastlivo zachovajú pred mnohými týmito nepriateľmi, nekochajú sa dlho na tých denných hostinách a večerných výletoch svojich. Po asi 14 dňoch vryávajú sa samičky do zeme, asi na piad hlboko, nakladú tam vajíček a onedlho na to prestanú žiť. Z vajíček tých ale liahnu sa po 4—6 týždňoch malé, tlsté, škaredé živočíchy s hnedou hlavou, červíkovitým žltobelavým telom a so šiesti nôžkami. Sú to tak zvané **pandravy** čili **pajedy**, jako jich neraz roľník vyoráva a vrany dychtíve pozierajú. Pandravy tyto žijú pod zemou a ryjú si chody ku koriankóm rastlinným, ktoré zhrývajú. Tak stáva sa pandrava ešte škodlivejšou nežli sám chrúst, a často jich je taká sila, že úplne zpusťujú lúky a role. Takto ztrávia ony štyry roky pod zemou, v lete skoro pri samom površí zeme, v zime ale tri až do šest stôp hlboko v zemi. Po štvrtom roku sa pandrava premení: ztratí svoju kožku i nohy, a zaobalí sa do remeňovitého pokrývadla, t. j. stane sa z nej **kukla** čili **pupa**. Po 4—8 týždňoch pretrhne sa aj toto nové zaobalenie, a z kukle vynde opravdivý už chrúst, ktorý sa k površiu zeme domáha, až konečne koncom apríla alebo začiatkom mája piateho roku von vyleze, aby sa z krátkeho žitia svojho tešil.

Chrúst má telo rozdelené na tri časti: hlavu, prse a brucho. Na hlave má dve nepohyblivé oči bez viečok, dve červené tykadlá na koncoch oháňkovito rozcupkané, a ústa s klieštovitými žeradlami t. j. ústrojmi ku žranu. — Na prsach hore má štyri krýdelká čili letky: dve na vrchu rohové, tvrdé, a dve pod týma blanasté a priezračné; spodníma lieta vrchnie slúžia len k pokrývaniu a chráneniu spodných, a preto

polajú sa *krovkami*. Pod prsami má šesť nožičiek a na každej ostré pazúrky, ktorými sa kde chce prichytáva. — Zadnia časť tela, čili brucho, je, na konci zašpicatené a pozostáva zo šiestich čiernych krúžkov, ktoré majú po stranách trojhranné biele škvrny. Kade sú tyto škvrny biele, tam nachodia sa matľanké otvory, ktorými chrúst dýcha, a ktoré sa preto *priedušnicami* nazývajú. — Vnútri v tele má bielu a studenú *kráť*; *kostí nemá*. Chrúst je *hmyz a síce chrobák*.

Hmyz je každý ten živočích, čo má, jako chrúst, telo rozdelené na tri články: hlavu, prse a brucho; a na prsách šesť nôh. Ku hmyzu patria teda aj: *včely, osy, motýli, muchy, kobylky, mravce* atd.

Chrobák je každý ten hmyz, čo má jako chrúst, štyri krýdelca, a síce dve spodnie blanasté a dve vrchnie rohovaté, krovkami zvané. Ku chrobákom patria teda aj: *velký roháč, múčnik, svätajanská muška, božia kravička* atd.

156. Chrúst a chlapec.

Chlapec: Chrúste, lietaj, chrúste, bruč, na nitke mi bruč a bzuč; lietaj sem a lietaj tam, vieš, že z toho radosť mám!

Chrúst: Jak mám lietať? bezbožníčku, keď mi sklbeš tak nožičku!

Upuť od tej ukrútnosti, už sa ľudskej útrpnosti!

Chlapec chrústa nemučí; chrúst mu vďačne zabzučí.

157. Kapustný motýľ.

Sančo chytil v zahrade bielečieho motýľa i priniesol ho i otcom. „To je motýľ veľmi škodný,“ riekol otec; „jestli sa ich mnoho naplemení, to vynde naša kapusta na vlnivoc.“

„Nuž či je tento motýľ taký pažravý?“ pýta sa Sančo.

„Nie sam motýľ, lež jeho *húsenica*,“ odvetil otec. „Motýľ tento totiž nallade drobultých vajec, a z tých vyliahnú sa

belasozelené a žltopásavé čerwieky so 16 nohami; tyto hľa voláme húsenicami. Húsenica táhá je veľmi pažravá: nič nerobi, len čo žere a roste. Keď vyroste, stane sa z nej **fúľa** či **pupa**. Fúľa nejte, ani nepije; leží nepohnute; potom ale prežere sa z nej a vyletí motýľ, taký, jako toľ tento. Takto premeňuje sa každý motýľ: z vajieka na húsenicu, z húsenice na fúľu, z fúle na motýľa; a motýľ nanese vajieek, a zomre nebe na liste.

Kapustný motýľ volá sa aj mlynárikom alebo bieláskom. Preto, že vo dne lieta, nazýva sa denným motýľom. Keď ho porovnate s chrústom, najdete, že je aj on hmyz, ale nie chrobák. Preto? — (To, čo má na hlave krom tykadiel, volá sa cucákom alebo sisákom, preto že tým štavu z kvetu cucá či vsisáva.)

158. Motýľ a húsenka.

„Preč, zvierá škaredé!“ tak, letiac, motýľ pravil k húsenke, čo na lístocku sedela.

„Len nie tak zhurta.“ táto odpovedela,

„neznáš už rod svoj a jakos mladost' ztrávil?“

Ostatni to wtáf, čo do svojho hitezda trúfi.

159. Mravci a kobyľka.

Pri slniečku teplom, v jarnej chvíli, mravci svoju potravu sušili. Pride skočná kobyľka a pravi: „Budte dobri, udelte kus stravy!“ Mravci ku nej: „Čas robila v lete?“ — „Húďla som a spievala po svete.“ — „Keď si húďla v čas roboty, teraz tancuj v dobe psoty!“

Kto v lete nerobi, ten v zime nedrobi. — Kto nerobi, nech nejte. — Kto chceš chleba, pracuj čo treba. — Mladý nabývaj, starý užívaj.

160. Hádky.

V maľučkom domčeku, v sade na kopčeku, četný zástup pilných družiek sídli, s veliteľkou pohromade hrdí. Po celý

deň ony pilne pracujú, a s nepriateľom statne bojujú. Tí, čo jich raz rania, navždy sa jich chránia.

161. Nasledujte vzor pilnosti!

*Sotvaj že raňajšie
slniečko zasvieti,
robotná včelička
už do pola letí.*

*Sadá na kvetinky,
sladkosť z nich vyberá,
pracuje od rána
až hen do večera.*

*Keď málo sladkosti
vo kvietkoch nachodí,
„z trošky býva mnoho“
tak jej na um zchodí.*

*Buďte i vy také,
milené detičky:
učte sa pracovať
od pilnej včeličky!*

162. Tulipán.

Tulipán je jedna z najpeknejších zahradných kvetín, len že bez vône. Vyrostá z vajcovitej, kaštanovo-hnedej cibulky, ktorá vypúšťa na spodok tenké korigenky, stáby nitočky, na hor ale vyháňa podlhovaté, hladké, prostožilné listy a okruhlý, asi na stopu vysoký stonok čili lodyhu. Na stonku rozvíja sa utešený kvet: koruna to šesť-lupenná, zvonkovitá, žltá, červená alebo pestro farbená, a v nej šesť do kola stojacích prášnikov a v prosriedku piestik, na ktorom sedí trojdielna blizna. Najkrajšie sú pestré tulipány, ktoré preto aj najviac pestujú. Nekde držia tulipány aj v izbách vo kvetníkoch. Tulipán kvitne v máji.

Tulipán patrí k bylinám (zelenám), preto že má mäkký, dužinatý stonok.

163. Tulipán a fialka.

Škrásny jeden tulipán trávil nad tým hlavou, že fialka v priateľstve žije so žihlavou. Prissiel pán do zahrady práve toho rána, uzrel, a hneď utrhnul kvietok tulipána. Chcel utrhnúť podobne aj fialky pušk, ale tu mu žihlava popálila ruhu.

Na to keď sa tulipán odtrhnúť diva,
„Ľta!“ rečne, „aj chatrný priateľ dobrý býva.“

164. Konvalinka.

Túto šumnú májovú kvetinku najdeš všade v háji, v ho-
re, v húšti. Z koreňa vychodia u nej dva podlhovato okruhlé
listy. Ty sú ligotné, celokrajné a obtáčajú hranatý stonok (lo-
dyhu). Stonok nosí na malých stopkách pekné biele zvončeky.
Ty všetky visia k jednej strane a vydávajú zo seba lúbežnú
voňu. Po odkvitnutí vidno na kvetnej stopke malé červené bo-
bulky. Kvet z nej usušený a podrobený, upotrebuje sa v lekár-
ňach ku mnohým prachom jako dráždiaci prídavok. — Nekde
volajú konvalinku hruštičkou.

165. Pieseň májová.

Zas slniečko teplô hreje,	Vítaj, modrá fialinko,
zas sa na nás z neba smeje,	ľubovonná ty kvetinko,
a po dlhom spánku	aj ty tam pod hájom,
všetko zas okreje.	pekná konvalinko!
Vítaj, máju, vítaj,	Vítaj, máju, vítaj,
dlho nám prekvitaj!	dlho nám prekvitaj!

Keď tak milo na jar v máji
spieva vtáctvo v stínnom háji:
tu sa hned každému
zdá o samom raji.
Vítaj, máju, vítaj,
dlho nám prekvitaj!

166. K BL. P. MARIÍ.

1. Ó, Ty krásna,
Ó Ty prejasná
Matičko nebeská,
Zdravas MARIA,
Královno anjelská!	3. Biela lalija,
Panno MARIA,
Tys nebe sklonila
A „Svetlo sveta“
V živote nosila!
2. Nad slnko jasná,
Panno krásna,
Hriechom nerušená,
K podpore sveta
Od Boha zvolená!	4. Lesk všetkých čností,
Kvet nevinnosti,
More utešené,
V ktorom sú nebies
Bohatstvá stečené!

5. Matko milosti,
Zdroj blaženosti,
Rodičko Kristova,
Tebou prichádza
Nám pomoc Pánova!
6. Nádejo zlatá,
Potecho svätá,
Všej pomoci prameň,
Oroduj za nás,
Tvoje dietky. Amen.

167. Turice.

V najkrajší čas roku, keď si zem znovu zelené rúcho oblieka, keď polia, lúky a lesy krásou kvetín sa skvejú a puky stromov v listy a kvety sa rozvíjajú, slávime Turice. Majú nás ony upamätovať na DUCHA SVÄTÉHO, ktorý sa v podobe ohnivých jazykov zpusťil na učedníkov Krista Pána, keď desať dní po Jeho na-nebe-vstúpení spolushromaždení na modlitbách trvali. Jako ale obnovené jaro prírodu opanúva, a ľudia víťazné jeho znaky, chvojky a máje, do domov, na ulice i na väže stavajú: tak má aj DUCH SVÄTÝ opanovať srdcia naše, aby sme jich mohli krásiti čnosťami bohumilými, — lebo bez pomoci DUCHA SVÄTÉHO nemôžeme činiť nič dobrého.

168. K DUCHU SVÄTEMU.

Príď, DUCHU SVÄTÝ, ku mne príď!
Ráč vyliat na mňa dary Tvoje:
ráč myseľ moju osvietiť,
naplniť bázňou srdce moje.
Ó Božský Utešiteľ môj,
príď, uč ma, a vždy pri mne stoj!
Daj, abych rozumným(ou) sa stal(a)
a Boha veždy poslúchal(a)!

169. Potôček.

Bol pekný jasný deň. Slnko utešene svietilo a príroda vyzývala každého von z príbytku.

Tu vyšla si aj malá Viliška spolu s matkou von do poľa. S jejich roľou susedila krásna lúčinka, plná utešeného kvieťa, a cez ňu vinul sa milo bublavý priezračný potôček. Na jeho briežku usadila sa

Viluška, i dívala sa so zaľúbením na modré nebe a na zlaté slniečko, ktoré sa tam v pokojnej, čistej vode čarokrásne zrkadlilo.

Viluška pochytila prútik a hľadala ním na dne potôčka. A hľa! voda, dosiaľ čistá, sa zakalila, a zrazu zmizol aj obraz krásneho slnka. Nadarmo ho hľadala Viluška, nadarmo zhýbala sa k potôčku: slniečka tam nenašla viac. I odišla odtiaľ zasmútená k mamke, a rozpovedala jej, jako ztratila krásne slniečko.

„Vidíš, dieťa moje!“ riekla k nej matka, „jako s tým potôčkom, tak je to aj so srdiečkom tvojím. V srdiečku tvojom zrkadlí sa krásne nebe a sám Pán Boh, ale len do tých čias, pokým je ono čisté, nevinné, pokým ho hriech nezakalí. Hľaď si ho teda vždy čisté zachovať: chráň sa každého hriechu!“

170. Kaluž a potočná voda.

*Jedna kaluž veľmi nad tým sa divila,
že voda v potoku nikdy nepostojí;*

*„Čiže si — povedá — rozum potratila,
že si nepohovieš takto pri pokoji?“*

*Voda jej odpovie: „Bridká sestro moja!
nezávidím veru tvojho ti pokoja:*

*lež len a hovej si sama v tvojom bahně,
v ktorom sa len hnusná zaburina liahne.*

Mňa každý rád vidí, že som čistá, zdravá:

*a keby som hľivel a lenošiť chcela,
to by som dost skoro jako ty smrdela.“*

**Práca dáva čerstvosť, silu; česť, imanie sebou vodi;
ale hnilá záhaľčivosť — hriech, haňbu a zkažu plodi.**

171. Pstruh.

Pri bystrom potoku radi bavievajú sa deti, prizerajúc sa rybám, jako vo vode sem i tam veselo plávajú. Hore, vyššie, sedí na brehu rybár a drží v ruke udicu, zraky stále k vode obrátené majú. Zrazu trhne čosi udicou, rybár ju vytiahne

z vody, a hľa! na jej konci trepotá sa visiaca ryba. Deti pribehnú, aby videly ten lov.

Ó jak krásna to ryba! Sta sriebro ligocú sa jej šupiny. Hore na chrbte je nečo tmavšia, čiernymi bodkami poznačená; boky má žltasté, brucho biele, po bielom ale vidno sem tam krásne červené bodky s modrými krajíkami.

To je pstruh, vraví radostne rybár. Dívajte sa, ešte dýcha, tu hľa týmato otvorma po oboch stranách hlavy, na ktoré priliehajú toľ tyto klápkky rohovité: sú to *žiabry*. Ale oko má už strnulé. Aj *plútvy* jeho už začínajú meraveť; pri-zrite sa jim: tu hľa pri žiabrach sú dve, na bruchu tiež dve, na chrbte jedna, a jedna vidličkovitá na chvoste. A či viete, na čo sú mu tyto plútvy? Tými on pláva, a sice slúžia mu prsné a brušné čo veslá, chrbtová čo vetrná plachta alebo sťažň, a chvostová čo kormidlo. A teraz poďívajme sa mu do papulky. Či vidíte, jaké má ostré, končité zúbky, a to aj na podnebí a na jazyku; sú ony ale aj silné, lebo pstruh žere, krom komárov a červíčkov, aj menšie rybky. Lež položme ho už do vody, sem do tejto putne, lebo by nám von z vody čo chvíľa zdochol.

Pstruh žije len v bystrých, čistých potôčkoch, potokoch a jazerách; v mutnej a nie dost čerstvej vode nevydrží. Sta strela preletúva si on v hrkotavom, kremienčistom potôčku. Má veľmi čulý sluch, bystrý zrak a ostrý čuch. Jaknáhle zbá-dá nekoľo na brehu, ihneď ufrkne pod skalu. Keď lapá ko-máre, muchy alebo iný hmyz, vyhodí sa aj na pol rýfa vysoko nad povrch vody.

Pstruha dobre platia, lebo mäso jeho je obzvláštne mäkké a chutné. Zvlášte chutné a veľké (aj desať i viac funtové) pstruhy nachodia sa v našich tatranských ručajoch.

Pstruh a každá ryba má červenú, ale studenú krú, dýcha žiabrama, pláva plútvami a žije len vo vode.

Safo to dýcha ryba žiabrama? — Čo volame dušjou u ryby? a načo jej je to? *)

*) V. Nauč. Čít. II. č. 146.

172. Rybička vo sklenici.

Čo, rybičko, čo ti z toho,
bár bys bola celá zlatá,
slobody keď nemáš milej,
vo sklenici súc zajatá?

Čo aj pstruh tak lesklý není,
vo voľnom je prúde za to:
a tá milá krásna voľnosť
viacej platí nežli zlato.

173. Poslúchaj!

Milan a Ferduš, dva veľmi bŕstri chlapi prechádzajú sa na brehu rieky, prišli k jednej chalupe rybárskej, i uzreli tu malú mohylku (hrob) a na nej križ.

„Ktože je to tu pochovaný?“ pŕtal sa Ferduš rybára, ktorú na blízku smutne sedel, popravujúci čosi na ŕaku. „Ach!“ odvetil rybár so ŕzami v očiach, „ach, môj najmladŕi ŕnček to tu leží, ktorému som bol zakázal, aby sa bezo mňa v rieke nekúpal.“

„Nuž a či vás neposlúchnul?“ pŕtal sa ďalej Milan. „Nie,“ odpovedel rybár plačlivým hlasom, „on ma neposlúchaul; v mojej neprítomnosti voŕtel sa zase kúpať do rieky i utopil sa. Na treť deň vyhodila ho voda pri samej tejto chalupe práve na to miesto, kde vidíte teraz ten čierny, rozmarinóm obtočený križ.“

Dojati a zadumení obrátili sa nassí dva chlapi domov. Uj oni už neraž neposlúchli rodičov svojích! Nuž čože si mohli asi myŕleť, keď odtial celkom nemo domov kráčali?

174. R a k.

Rak je ŕta rytier zaobalený do tvrdého, ŕkrupinovitého panciera barvy tmavozelenej. Hlavu a prse má spolu srostené. Na hlave má ŕtyry malé a dve veľké, dlhé tykadlá, ústa so ŕeraďkami, a po stranách dve veľké, vypuklé oči, ktoré môže snadno na vŕetky strany pohybovať, tak že nima i nazad dobre vidí. Pod prsami má desať nôh; dve prednie sú najväťšie, vyzerajú na konci ŕta noŕnice alebo klieŕte, a volajú sa klepetama. Týma rak chytá a ŕtípe. — Zadnia čiast tela čili chvost jeho pozostáva z viacej článkov, dá sa spolu stahovať a má na konci plútvy na plávanie.

Pancier má rak každoročne nový. Ponevác sa mu on totiž, jakožto tvrdá škrupina, nerozširuje zároveň s jeho zrostaním, zvlieka ho rak každý rok, v auguste, a dostáva miesto neho nový, trochu širší. Počím mu tento dostatočne ztvrdne, asi za päť dní, zdržuje sa rak v úkryte pred svojimi nepriateľmi, medzi ktorých aj vlastných svojich kamarádov počítať musí. Ostatne z okaličenia si rak mnoho nerobí; bo čo aj utratí klepetá, tykadlá alebo nohy, narostú mu neza dlho nové.

Rak dožije aj 20 rokov. Raky rozplodzujú sa vajíčkami. Krv má rak bielu a studenú. Dýcha priedušnicami, t. j. zvláštnymi na to otvormi na tele.

Na bývanie sú rakovi najmilšie diery pod brehami potôčkov, ktoré si sám vykŕva a síce tak úzke, žeby sa práve doňtra smestiť mohol. Do diery vlieza zadkom, aby mohol mať klepetá na predku, jako zbraň, keďby ho kto napadnúť chcel. Tu on za dňa obyčajne pokojne čupí, vychádzajúc až na noc za potravou. Tú mu poskytujú vodné rastliny, vodné živočíchy a mrcina, ktorú obzvlášťne obľubuje a ktorú preto aj za vábido pri lovení rakov upotrebujú. Pohybovať môže sa rak i vopred i nazad, na suchu i vo vode, len že snádnej vo vode a nazad. Pre toto zpiatkové pohybovanie je rak obrazom každého zpiatkovania a zaostávania, i hovorievame na pr. o takom žiakovi, ktorý sa najprv dobre a potom zle učí alebo nič neučí, že ten ide „račím krokom, račím chodom, jako rak.“

Mäso z raka požívame; najchutnejší sú raci v tých mesiacoch, vo ktorých mene nieta hlasu „ra“ (ktoré sú to?). Krom toho máme z rakov tak zvané „ra čie oči“, ktoré sa v lekárňach upotrebujú; sú to vápenisté zrnká čili šušovičky, nachádzajúce sa v žalúdku rakovom.

Čím sa rozoznávajú raky od hmyzu?

Ocerwenel jako rač.

Keď rač zajaca predbehne (=nífď).

175. Zelené mesto.

Prekrásne jedno mesto znám,
domov vám sila jesto tam;
tu chátrný, tam vznešený,
lež každý vám je zelený.

Ulice, ty ver krivé sú,
už v túto stranu, už zas v tú;
lež vždy len kráčať dorovna —
komu to nie vec unovná?

Cesty sú všade z kvieťa tu,
sta zo pestrého zamatu;
dlážka je mäkká, zelená,
bo pažiť po nej prestrená.

Ľudu tu mnoho všakého,
prerozmanite zvaného:
lež každý miluje svoj dom,
a veselo si spieva v ňom.

Maľučkí sú to ľudkovia,
bo sú to samí vtáčkovia:
a mestom zeleným — kto zná,
čo vlastne rozumieť sa má?

176. Dub.

Najvyšší, najmocnejší a najkrajší zo všetkých našich stromov je *dub*. Je to pravý obor lesa. Hlboko do zeme siahajú jeho silné, uzlovaté *korene*, a z nich zdvíha sa rovno do hora jeho, drsnatou síce a popukanou kôrou zaobalený, ale mohútne *peň*, ktorý často aj vyše 100 stôp vysoko strmí a takú neraz hrúbku má, že ho dvaja traja chlapi sotvaj objať môžu. Jeho početné *konáre*, ktoré sa sta obrovské ramená k ochrane jeho od pňa rozkladajú, nosia množstvo *halúz*, *vetiev* a *ratolestí* a na tých zas nesčíslné *listy*, *kvety* a *plody*. Široký objem jeho utešenej *koruny* a tmavá zeleň jeho pekne povyrúbených listov rozkošne pôsobí na oko človeka, a príjemný chládok pod jeho košatým pokrovom občerstvuje milo v čas letných horúčostí unaveného pútnika. Jako obraz sily, moci a vytrvalosti vypína sa on do hora, a vzdoruje za viacej století, ba aj za celé tisícročie, víchrom a búram času.

Dub je strom veľmi užitočný. On nám dáva znamenité drevo na stavanie domov, mlynov, lodí a železníc, na zhotovovanie kolies a iných domácich a

poľných náradí, jako též aj na kúrenie. Podlhovato okrúhly a dolným koncom v misečke sediaci plod dubu, tak zvaná *žaluď*, je výbornou krmou pre svine, a krom toho hótovia z nej žaluďovú kávu pre chorých. Kôra z dubu, keď sa zľúpi, usuší a pomele, dáva tak zvané *trieslo* (črieslo), ktoré kozeluzi čili garbieri k vyrábaniu koží potrebujú. Z listov dubových máme *šušky* čili dubinky, z ktorých sa černidlo zhotovuje. Sú to okrúhlasté výrostky, ktoré na listoch dubových povstávajú, keď do nich osy dubové čili *dubovky* žihadielcom svojim malé dierocky vrtajú a do nich drobunké vajíčka kladú.

Dub má len jeden, a síce drevnatý peň, ktorý strmí do hora: dub je teda strom. Dub roste v lese: on je strom lesný. Dub má listie: on je strom listnatý. Listnaté lesné stromy sú aj: buk, breza, javor, hrab, akác a iné. — Krom listnatých stromov rastú v lesoch ihličnaté, čo majú totiž ihličie čili čečenie, jako: jedľa, smrek, borovica (inšie je borovka).

177. Čije pohnuť rozumom!

Učiteľ: Matko, prečože sadiš dub a nie ovocný strom?

Matko: Chcem vidieť, či to pravda, jako som počul, že dub aj 1000 rokov prežije.

178. Huby.

Vo tráve a v machu, pod stromami a kríky, nachodiasa, zvlášte po teplom daždi, rastliny, na ktorých nikdy nevidat ani listov ani kvetu ani plodu. Sú to *huby*. Jejich podoba a barva je veľmi rozmanitá; ale každý človek wie hneď rozoznať hubu od ostatných rastlín.

Nie tak ľahko ale poznať, či je ktorá huba jedlá alebo jedovatá.

Huby jedovaté, alebo aspoň podozrelé, rastú vo vlhkých horách, najviac na takých miestach, kam slnečné svetlo a čerstvé powetrie dochádzať nemôže. Jejich barva je obyčajne veľmi živá, až kriľkavá. Majú mazavú kožku, zväčša nepríjemný zápach, ostrú, sstiplavú chuť, a mliečnu štavu w sebe. Po rozlomení alebo rozkrojení premenia hned barvu. Občajne dáwa sa do nich chytró chrobač a naziera jich. To hľa sú najviac napádajúce znaky jedovatých alebo podozrelých húb. Jedovatá huba je na pr. muchotrávka.

Huby jedlé naproti majú príjemnú a korenistú vôňu a chuť. Dajú sa dlhšie zachovať. Klobúk alebo ináč utvorený wrsseľ na nich je tiež sice lepkavý, ale čistý. Mäsovina jejich je obyčajne biela. Jedlé huby sú na pr. hriab, rýdžik, furiatka.

Následky z požitia jedovatých húb sú strassné. Preto keď by sa komu to neschastie stalo, že by jedovaté huby bol pojedol, nech si hned possle pre lekára, a pokým ten dojde, nech pije mydlowú wodu, alebo nech užije jakýkolwek iný prosriedok na dáwienie. Naj čierne káwa je w takom páde osožná. Octu ale alebo slanej wody način sa wtedy chrániť.

Huby, preto že nemajú kwetu, menujú sa bezkwetnými rastlinami. Bezkwetné rastliny sú krom húb aj: machy, lišajníky, rebričie či kapradiny, prasličky a riasy. — Všetky ostatnie rastliny menujeme kwetnými.

179. Vtáci.

*Hľadte na vtáctwo nebeské! Jak je živé, jak je rezké:
odev jak má rozmanitý, a lúbežného peria šitý,
modrý, žltý, červený, čierny, biely, zelený.
Sotvaj že zaswieta zore, už v powetrí lieta hore;
chvílkami len na zem sadá, keď čerwičky, zrnká hľadá,
a pri tom vždy k Božej chwále prespewuje neustále.
Dieťačky, aj vy tiež modlievať sa máte,
keď k stólu sadáte a keď odchádzate!*

180. Pokoj vtáčkom!

Aj vtáčka Boh stvoril, A ty bys chcel krute
 živi a odieva, hniezdočko mu kváriť,
 a vtáček Mu za to alebo bezbožne
 vďačne chválu spieva. trýzniť ho a zmariť?

181. Pálenie vápna.

Jeden pán z mesta vybral sa raz, v pekny jarný deň, so svojimi tromi synmi na malý výlet do neďalekých vrchov a hôr. Mestskí títo synkovia chodili s obľubou po strmých vrchoch a hlbokých dolinách; nevedeli sa dost naďvať tu na holé ozrutné skaliská, bralá a grúne, tam zase na nepriehľadné husté lesy, velikánske stromiská, krásne zelené úbočiny, kryštálové pramene a hadiace sa čistúcké potôčky a potoky.

Po pár hodinovom cestovaní, odpočinúc si a občerstviac sa z prinesenej so sebou potravy, na temeni jedného vrchu, kde jich čarokrásny výhľad do ďalekého okolia upútal, zpusťili sa druhou stranou dolu. Tu vypínala sa pred nimi vápenistá vrchovina s mnohými grúnami a kopcami, a u päty vrchu rozprestierala sa šumná tichá dedinka, v ktorej skvel sa na návrší kostolík s vyčnievajúcou väzičkou.

Na ceste k tejto dedinke došli k *vápennému Tomu*. Uslovní delníci lámali tam kamene, kručili jich na drobno, nakladali jich na fúriky (káry) a odvážali jich preč. Naši cestovníci došli potom k jednému podivnému stavaniu. „Toto hľa je *vápenica*“, riekol otec, „tu zkladajú ty pokrušené kamene a ukladajú jich do pece. Taktó síce nestavajú vsade vápenice; niekde ty pokrušené *vápenáky* (vápenče) len na hrbu alebo do jamy sosypú. Všade ale nechávajú od spodku prázdne miesto a pomedzi kamenmi veľké škáry. V tej prázdnine urobia tuhý oheň, ktorý za viac dní neprestajne horí. Plameň šibe medzi uložené kamene, ktoré sa od toho žeravými stanú. Tu potom voda, ktorá v každom vápenáku, bars jej nevidíme, sa nachádza, nemôže viac zostať tam; ona musí von. I vystupuje ako ľahká para, smiešaná s čiernym dymom ohňa, hore k

k oblakom. A keď sa už všetka voda odtiaľ oddialila, vyhasia *vápenníci* oheň. Ostydnuté kamene ale dychtia zase za vypúdenou z nich vodou. Keby ste také *pálené vápno* za dlhší čas v ruke podržali, najme keď je trochu mokré, alebo keby ste ho práve ku rťom priložili, počítali by ste, že vás čosi páli.“ — Nato položil otec kúsok páleného vápna na jeden kameň, nakvápalaň máličko vody, a hľa! ono sa počalo najprv pariť, rozhorúčilo sa, sipelo a napokon rozsypalo sa na ľajnovú *vápennú múčku*. „Stolár hotoví si z tejto múčky výborný kyt,“ hovoril ďalej otec; „pomieša ju s tvarohom, a smiešaninou touto slepuje dosky pevnejšie, nežli glím. Tamto vidíte hromadu vápna; hľa, jako sa tam ty kamene rozsypajú; čo je toho asi za príčina?“ Chlapci hneď uhádli, a otec doložil: „Rovník považá týmto *vápenným* prachom nektoré role, a zúrodňuje jich tým lepšie, nežli by jaký výborným trúsom. Murár zase dáva také pálené vápno do zvláštnej náto truhly alebo jamy, a nalieva naň potom hnaraz hodne vody, ktorú vápno so sipením a vrením do seba prijíma. Voda sa tam práve tak parí a tak vré, jako čo by v tejs *vápennej* truhle alebo jamě oheň bol rozložěný. Tak hľa sa deje *hásenie vápna* (někde to zpúšťaním vápna volajú). Keď už vápno prevrelo, stane sa z neho bieleľučká sta mlieko poleva, ktorá sa pomály sadne a zhuštně. To je potom *hásené vápno*, ktoré murár už na bieleňie, už zas s pieskom smiešané čo *malta* k múrovaniu a vakovaniu upotrebuje.“

Takto poučení pobrali sa chlapci s otcem tou najkratšou cestou domov.

182. Vápenak a nerosty.

Vápenak čili **vápenec** tvorí celé vrchy a skaliská, prichodí ale aj v menších kusoch, aj čo drobný piesok. Skoro každá rola obsábuje v sebe něco vápenca. Barvy je on obyčajne bielevej, sivej alebo žltej. Tu i tu nachodta sa *vápenáky*, ktoré majú pekne hladké plochy s rovnými hranami a lesk i priezračnosť sta sklo: sú to, jako hovoríme, *hlatené čili kryštalované vápenáky*. Obecný, nehlatený *vápenak* upotrebuje

sa nie len vypálený jako vápno, lež aj surový na stavby a cesty.

Fajnový vápenák, čo sa dá pekne leštiť, voláme **mramorom** (na pr. na oltároch, sochách atď.). — Aj krieda, ktorou píšeme, je druh vápenáka.

Vápenák necíti, nehýbe sa samovoľne, jako zviera; ale ani nebere do seba potravu, nežije a neroste, jako rastlina; preto hovoríme: vápenák je **nerost**.

K nerostom patria: *)

1. **kamene** a utvorené z nich **zeminy**. Kamene sú *obecné*, jako: vápenák, žabica, pieskovec, kremeň, tajtík čili pena atď., a *drahé* čili *drahokamy*, jako: rubín, granát atď. a najtvrdší i najvzácnejší: **diamant**. Zeminy sú: prst, hlinačka, piesočnatina, štrkovatina, vápenačka atď.;

2. **solí**, jako: kamienka čili zvánovka, varienka, horká soľ, liadok, sanitra atď.;

3. **horlaviny**, jako: sirka čili živý oheň, kamenný olej (petrólej), kamenné uhlie atď.;

4. **rúdy** a **kovy**, jako: železo, meď, olovo, cín, živé srebro čili ortuť, zlato, srebro a iné. Zlato a srebro voláme *vzácnymi kovmi*, železo, meď atď. ale *obecnými*.

Nerosty nachodia sa nektoré hľatené čili kryštalo-
vané, iné zas nehľatené čili v nepravidelnej podobe.

183. Chvála Tvorcovi.

Čo len koľvek v božej
prírode sa javí,
všetko, všetko svojho
Tvorca vďačne slávi.

Škovránok, čo k nebu
vysoko sa vznáša,
neunavne Bohu
chválospev prináša.

Strom, odiaty na jar
v krásne rúcho kvetov,
dobrotu nám javí
Stvoriteľa svetov.

Aj ty skaly, čo tak
nemo vyzerajú,
k Božej sa s vetrami
chvále ozývajú.

*) V. Naučnej Čítanky II. č. 154.

Maľunký chrobáček,
čo sa skrýva v tráve,
bárs tak nepatrný,
bzučí k Božej sláve.

A my, jako dietky
Otea nebeského,
milujme Ho vrele
zo srdca celého.

S telom s dušou sa Mu
navždy obetujeme,
čnosťným Ho životom
stále zvelebujeme!

IX. V L E T E.

184. Leto.

Na spanilé jaro nasleduje leto so svojimi horúcimi dňami. Slnko skvie sa na jasnej oblohe a vylieva teplotu svoju na zem plodohojnú. Ľubovonné kvetiny, štiavnaté zeleniny, zrejúce ovocie, vlniace sa osenia dychtia za dážďom. Tu zakalí sa nebe i kopia sa čierne mračná jedno na druhé; blesky križujú povetrím, hrom rachotí, blahodejný dážď sa zpusťí i napája smädnú zem a jej rostlinstvo. V čerstvej zeleni skvie sa teraz les i niva; kvietočká pozdvihujú zase svoje hlavinky a obracajú ligotavé očká naproti slniečku; vesele prespevuje sbor vtákov v pookrelom háji.

Rostúca horúčosť začína letnie ovocie ku zralosti privádzať. Čerešne sa rumenia a usmievajú sa milo na nás zpo medzi stromovia čerstvo zeleného. Na nízkom kroví zreje egreš (pôlky) a rýbezlia, ktorých si dieťa snadno trhať môže. Klasy bujnejú, raž a pšenica žlknú vždy viac a viac, kosec brúsi kosu a žnica srp, bo už kyne túžebne očakávaná žatva. Bohate naložené vozy tiahnu ku práznemu humnu, a so zaľúbením vidí roľník, jako sa ono požehnaním poľným znovu naplnia, i veľbí nekonečnú dobrotu Božiu.

✱ 185. V lete.

Po doline vetrík veje,
na doline kosa zvoní,
šuhaj bystrý kosou točí,
pred kosou sa tráva kloní.

Po doline vetrík veje,
na doline chasa mladá
hráblíčkami seno snáša
a pekne ho v kopy skladá.

*Po doline vetriek veje,
a na briežku znejú hlasy,
pod srpami pilných žencov
zkláňajú sa bujné klasy.*

186. Letnie ráno.

Zašla už noc temná za lesy, za hory; ranní chlad previeva milo po povetrí; jedna za druhou už vyhasly hviezdičky. Mládenec rohatý zbladnul a temní sa; z výšky nebeskej on vidí, jak oblaky ku východu bežia, a v purpúr zlatistý spieša pristrojiť sa k uvítaniu slnka.

Hľa už zjavuje sa! Veselo a bodro na nebe sa hore vznáša slnko zlaté. Lúčami jasnými budí ono riečku, pole, háj a horu, budí vtáčka v hníezde, budí zviera v húšti, budí aj chrobáčka, čo v zelenom machu trochu si podriemkal. Ku všetkým sa nežno ozve slnkó zlaté: „dost už odpočinku, čas je zas do práce!“

Prez noc prez tichučkú pookrelo všetko: sady, polia, nivy pod chladnou rosičkou plné novej sily, sviežosti a krásy. Lístočky na stromiech, trávka na lúčine, klásočok na poli — všetko zotavené. Vtáčky sa prebraly s hláskom mohútnejším, veselšie do práce predošlej berú sa. Krátka tá noc v lete, lež bohatá silou.

Aj dietočky sa už zbudily a vstaly zo svojich postielok; dost si už oddýchly údočky mladušké; nôžkam chce sa behať, rúčky prosia prácu, v hlávkach kudlatých sa, sta včeličky v úloch, roja myšlienochy. Dietky sa obliekly, studenou vodičkou šumne sa umyly, a po modlitbičke zašly si do školy. Slnko hľadá z neba na dietočky pilné, hovorí jim nežno: „Pomáhaj vám Pán Boh!“

187. Pásák.

Šťstý časník pásoľ krawu neďaleko jednej zahrady. Brazu wyzrel hore na jednu čerešseň i zočil na nej zo pár už zrahlých čerešsní. Šhneď dostal chuť na ne. Pufftil teda krawu na samopaš, a liezol hore na čerešseň.

Krava pásła sa teraz, jačo chcela. Za chvíľku bola w blízkom pšeničnom záhone: tu požrala mnoho klasow, a esšte wiacej jich postúpala a polámala.

Chasník náš zazrel to až wtedy, keď už škoda bola hotová. S napajedil sa, zoskočil zo stromu, wyrwał z plota hrubý drúk, pribehnul ku krave a bil ju fruto.

Tu pristúpil k nemu otec, ktorý to wšsetko zpoza jedného uhla zahrady widel, pozrel naň s prislym okom a pýtal sa ho: „Kto zaslužil takúto bitku: ty alebo to zwiera, ktoré samo newie, čo je dobré a čo zlé? Kto wiae zawinil: ty, čoš wyliezol na čerešseň, alebo to zwiera, ktoré wofflo do pšenice, preto že si ty nedal naň pozor? A teraz esšte tak nemilosrdne wrššiš sa na ňom, a zabúdzáš, že ty si dal zlý príklad nerozumnému zwieraťu!“

Chlapec sa zahaňbil, uznal winu swoju, prosil o odpuštenie, a sľúbil, že sa polepší.

Aj zwiera též bolast' citi,
maj aj k nemu útrpnost';
oblubu mať w jeho bití
ukazuje diwú zlost'.

188. RUŽA.

Ružu volajú právom kráľovnou kvetín. Ona zajiste vyniká nad iné nádhernou krásou a lúbežnou vôňou. Bez ruže nielo dokonálej kvetnice a kytice; ona jim hlavne krásy a vône dodáva. Preto si ju ľudia aj tak pestujú v zahrade i doma vo kvetníku. Pre množstvo kvetných na nej lístkov voláme ju **plnou** alebo **stolistou ružou**, na rozdiel od jej prostej sestry, ktorá vo plote alebo pri ceste na **šípe** roste, len päť bladočervených kvetných lístkov nosí a **planou ružou** sa nazýva.

Pniky čili prútky ružového keru, tak jako aj šípu, obrostlé sú pichláčami čili ostnami alebo trňami. Listy stoja striedavo na prútkoch. Každý list pozostáva z päť, sedem alebo aj deväť malých lístkov; jeden z nich je vždy na konci stopky, ostatnie nachodia sa párne po jej stranách: o takých listoch hovoríme, že sú *nepárno sperené*. Ty malé lístky sú vajcovité a po kraji majú ostré zúbky šta pilka; u šípu sú hladké, u ružového keru ale jemnoplstnaté.

Z kvetných lístkov čili lupenov stolistej ruže prašuje sa ružová vodka a vzácny ružový olej. Z ovocia šípu t. j. zo šípok varieva sa lekvár.

Ružový ker a šíp vyhánajú hneď od koreňa viacej drevnatých pníkov čili prútov, a rastú len málo do výšky; to isté môžeme pozorovať aj na lieske, egrəsi, rýbezi, baze, hlohu, trni, viniči a iných ešte rastlinách: sú to všetko kre čili kroviny.

**Vtedy trhajú ruže, keď kvitnú.
Nieto tej ruže, čoby neuvädla.**

✱ 189. Zvädlá ruža.

„Škoda ruže, krásnej ruže!“
želie Róza malá;
„včera ešte krásne kvitla,
dnes už opadala.“

Otec práve prichádzajúc
čul ty smutné hlasy:
„Tu máš, povie, dcéra moja,
obraz ľudskej krásy.“

Ruža v sade, ruža v líci,
obe chytro hynú;
čnosti len a srdce čisté
nikdy nepominú!“

190. Božia kravička.

Chlapčik. Pozrite len, tatuško, jakého pekného, okrúh-
lunkého chrobáčka som ja polapil. Hlavičku má čiernu, kry-

delká červené, a na nich sedem bodkov. Ba či je živý? Jakosi sa mi nič nehýbe.

Otec. Živý je on, len sa ti zatajil, jako by bol mrtvým: keď si sa ho dotknul, to on stiahol svojich šesť nožičiek a svoje fúziky t. j. tykadielca, i čaká, žebys ho zas na trávu pustil. Je to — **božia kravička** (ináč aj: kravička Matky božej, lienka, alebo slniečko), veľmi užitočný to chrobáček. On, a ešte viac jeho húsenica (larva), kántria množstvo škodlivých *mšíc* t. j. zelenkavého hmyzu, čo na listoch rastlín žije a štavu z nich vyžiera.

Dieťa. Pozrite že, tatinko, chrobáček precítnul a vyliezol mi na palec. Kam že to on poleze ďalej?

Otec. Však uvidíš; pozri, jako zdvíha svoje tvrdé krovky a rozpúšťa z pod nich vlastné krýdelká — ľahučké a priezračné.

Syn. Hľa už mi uletel: jaký to on furtáčik!

191. Hádka.

*Príroda sladká,
naša dobrá matka,
krásu mi dala;
kade letím,
sama si svetím
lampa malá.*

192. Tmavomodrá lúka.

OTEC. Ja znám jednu veľkú, tmavomodrú lúku.

CYRIL. Tatuško, to vy len žartujete; veď takých lúk nielo, lúky vyzerajú zelené, a nie modré.

OTEC. Moja lúka ale preca modro vyzerá, a je väčšia nežli všetky lúky na svete.

LUDMILA. Tatinko, či som ju ja videla?

OTEC. I ty i vy všetci ste ju videli a vidate ju deň po deň. Na túto moju lúku chodí z roka na rok, jeden deň tak jako druhý, nesčíslné množstvo oviec a ovečiek na pašu, trebárs tam nič neroste.

VOJTECH. Nuž ale, tatínko, čo že tam robia, keď nenachodia čo zrať? Veď len nemôžu hladovať?

OTEC. Moje ovce a jahniatka ani nehladujú, ani nežerú.

CYRIL. No, to je čosi za lubom; to veru nie sú žiadne živé ovce; lebo ty musia zrať, ináč zahynú od hladu.

OTEC. Živé sú moje ovce; žijú ony už tisíce rokov, a sú ešte vždy také, jako kedýkoľvek predtým, trebárs ani nehladujú ani nežijú.

BOŽENA. Tisíce rokov žijú ty vaše ovce, tatínko? To mi je veru veľmi podivno; veď ovce, jako náš pán učiteľ povedal, najviac za štrnásť rokov žijú.

OTEC. A preca je tomu tak, jako som povedal, dieťa moje; a krásne sú ty moje ovečky, tak krásne a skvostné, že ovce vo — vo — no ktože zná jako sa volá tá krajina, kde jesú ty najvzácnejšie ovce?

CYRIL. Vo Španielsku, vo Španielsku!

OTEC. Ano, že ovce vo Španielsku nemôžu sa s nimi ani len porovnať; lebo celé moje stádo nosí zlaté kožušky.

Dietky divaly sa udivené jedno na druhé, zrazu ale daly sa do hlasitého smiechu a volaly: Nie, takých oviec nieto; so zlatými kožkami — jako že by len mohly ty slabé zvieratá takú ľarchu vláčiť! Tatínko, vy len chcete videť, či my to uveríme!

OTEC. No naozaj, dietky, jich kožky ligocú sa skutočne jako zlato, tak sú jasné a tak sa svieťa, a vy ste sa už neraz tomu tešili.

CYRIL. Tatínko, a či sú celý deň tam na tej paši? Či jich nepočuť bėkať?

OTEC. Sú ony tam síce celý deň, len že jich veždy nevidno. A bėkať som jich ešte nepočul.

BOŽENA. A keď prichodí k nim zlý vlčisko, vtedy len musia kričať a preč utekať?

OTEC. Na tú pašu vlk nikdy nemôže prísť, a potom majú ony aj jedného pastiera, čo jich stráži.

VOJTECH. Jedného pastiera? Len jedného pastiera? Nuž či ten vládze dávať pozor na toliké ovce? Jako že vyzerať?

OTEC. Ten vám nosí šat krásny, jasný, biely, čo šta sriebro sa blyští a nikdy neotčerneje. A bárs on už tisíce rokov stádo svoje

stráži, nikdy preca ešte nezaspal, nikdy šat svoj nevyzliekol. Zostáva on vždy jasný a čulý, a šat jeho vždy čistý.

CYRIL. Nie, to mne neide do hlavy; to musí byť nejaký pochabý človek, nemusí vedieť ani stáť ani chodiť a musí byť slepý, jako starý Tobiáš tamto naproti nám, ktorý ale má ešte len osemdesiat rokov.

OTEC. Nestojí on, lež chodí vždy pomedzi svojimi ovečkami, ani není slepý, vidí veľmi jasne.

EUDMILA. Tatínko, že on vraj nikdy ešte nezaspá? Horkýžel nie; vy to len tak hovoríte, aby sme my dlho nespávaly. Prečo by aj nespá? Však jeho psi dajú i tak pozor na stádo jeho.

OTEC. Jeho psi? — Psov on ani nemá, ani nepotrebuje.

EUDMILA. Ale dúčel (píšťalu) len má a píska na ňu?

OTEC. Dúčel síce nie, lež má pekný, srieborný roh; pískaľ alebo trúbiť ale nevie, a roh jeho ani nevydáva žiadneho zvuku zo seba.

VOJTECH. No, to sa pletie vždy podivnejšie. Pastier oviec, čo s ním už tisíce rokov žijú, čo má roh a nevie trúbiť, čo nikdy nespí a preca vždy je čerstvý — to ja nemôžem pochopiť.

CYRIL. Tatínko, v ktorej že krajine leží tá lúka, na ktorú ty podivné ovce chodia?

OTEC. Tá lúka neleží v žiadnej krajine, lež tiahne sa ponad všetky krajiny.

BOŽENA. Teda v povetrí, tatínko, v povetrí?

OTEC. Ano, tam ona leží.

BOŽENA. Nuž a jako že vychádzajú ta ty ovce? Veď len nevedia lietať?

OTEC. Ó ano, moje ovce vedia v povetrí prechádzať sa a lietať, a nepadnú dolu.

VOJTECH. Ej, ty bych ja rád videl lietať.

OTEC. Každý deň jich môžeš vidieť chodiť. Keď sa zvečerie, vtedy sa ony objavujú a pasú cez celú noc.

CYRIL. Hľa! teraz ja už viem, čo sú to ty zlaté ovce; ale pastier?

OTEC. Ten je tiež tam pri ovcach, a chcete-li ho vidieť, poďívajte sa len tu von oblokom, hľa tamto práve vychodí.

VŠETKY DIETKY. To mesiac, mesiac! Ó, teraz to už vieme, a hviezdy sú ty ovce, a tá modrá lúka — to nebe. Hej čiže ste nám to len ťažkým učinili, tatinko! No ale ešte jednu takú hádku, bolo to tak pekné; ešte jednu!

OTEC. Zajtrá, dietky, zajtrá!

Mesiac vychodí, tak jako slnko, na východe, a zapadá na západe, i vídame ho takže v podobe kruhu, ale nie vždy. Nekedy nevidíme z neho zhola nič. Vtedy hovoríme, že je **nov**. Nekoľko dní po nove vídame z mesiaca krivý pruh čili srp alebo rožok na *pravej* strane; srp ten je čo deň väčší, a asi vo siedmy deň po nove vidíme *pravú* polovicu mesiaca osvieť: to je, jako hovoríme, **prvá štvrt'**. O týdeň nato vidíme celý kruh mesiaca t. j. máme **splň**. Potom svetla jeho vždy ubýva, a síce na pravej strane, a vo siedmy deň po splne vidíme len *ľavú* polovicu kruhu mesiacového, i hovoríme vtedy, že je **poslednia štvrt'**. Nekoľko dní na to vidíme už zase len srp, ale na *ľavo* obrátený, a o týdeň po poslednej štvrti nevidíme z mesiaca zase nič: máme teda zase **nov**. Takto to ide ustavične: mesiac *mení* porád podobu svoju, tak že ho už pribýva, už zase ubýva.

Čo je **večernica**? *) — Čo je **dennica** čili jutrenka? *) — Prečo nevidíme mesiaca a hviezd vo dne? *) — Večer a v noci vídame na nebi dlhý, skvelo biely pás: sú to samé hviezdičky, jedna pri druhej jakoby nasiatè, a voláme to **mliečnou cestou**. Kto si dobre zapamätal, kde je sever, ten môže tam

*) V. Naučnej Čítanky II. č. 167.

videť na nebi sedem hviezd, ktoré pre jich podobu **veľkým vozom** (aj „medvedicou“) volajú. V rovnom smere s jeho zadnými kolesami vidno **malý voz**. Tak poznajú ľudia ešte aj mnohé iné skupeniny hviezd čili **súhvezdia**.

193. N o c.

*Tmou sa kraje ovinuly, Jediný len dom zračí sa,
v noc sa zmenil jasný deň, z jehož okien plane žiar,
svetlá v chyžach vyhasnuly: sviec tisíce v ňom blyští sa:
ticho v nich a sladký sen. kto to bdí? čia je to tvár?*

*Na nebesách bdí to Večný,
hotový nám na pomoc;
vzdajúc Jemu vďak srdečný,
spíte ticho! Dobrú noc!*

194. Hviezdy.

Hádaly sa hviezdy, ktoré by z nich krajšie svietila;
vyšlo slnko, hádka hneď sa skončila.

195. Voda v povetří.

„Len zkade sa to berú tyto utešené perličky na tráve a kvetinách?“ pýtal sa malý Samko otca, keď s ním v pekne letnie ráno po zahrade chodil. „Veď včera na noc bolo tak jasne, tak pekne svietily hviezdičky, nikde nebolo žiadneho obláčka, ani teraz nepoznať na ničom, že by bolo cez noc pršalo, a preca blyští sa na rastlinách teraz tolká sila kvapočiek, tak že aj mňa už zamokrily, čo povedľa nich chodím. Odkiaľ sa len bere táto rosá?“

Otec. Pekne, syn môj; to sa mi líbi, že si taký vedo-
chtivý. Nuž čuj teda: vysvetlím ti to.

Či vieš, kam sa dieva tá mokrota, čo od dážďa na ulici
a inde povstáva, keď jej neraz už o pár hodín nevidno viacej?

Samko. Slnko ju vysuší.

Otec. Tak je; od teploty slnečnej obracia sa voda na drobulinké čiastočky, tak zvané **pary**, ktoré do povetria vnikajú. Tak tiež od teploty slnečnej vyparujú sa všetky potôčky, potoky, rieky, morá, vôbec vody, potom aj rastliny a zvieratá, t. j. z nich vystupujú ustavične drobné vodné čiastočky čili pary hore do povetria. V povetrí je teda vždy mnoho vodových pár, tým viacej, čím je teplejšie; najviac teda nachodí sa jich tam v lete.

Samko. Jako je to ale, keď ja tých pár v povetrí nevidím?

Otec. Pravda že jich teraz nevidíš, tak jako ani nevidíš svojej pary, ktorú tiež, tak jako každý človek, zo seba vydávaš, keď vydychuješ. Ale rozpomeň sa, čis nevidel nekdy dech svoj?

Samko. Ach áno, tatínko, v zime.

Otec. Tak je. Keď je povetrie teplé, jako teraz v lete, vtedy si pary nevidíme; keď ju ale do studeného vydychujeme, vtedy ju vidíme. Aj z potiacich sa koní vídame pary vystupovať, keď je povetrie studené. A tak je to so všetkými vodnými parami v povetrí. *Vodné pary v teplom povetrí neviditeľne hore vystupujú; vo studenom ale chladnú, hustnú a premeňujú sa na malunké bublinky, a stávajú sa viditeľnými.* Z takýchto bubliniek pozostáva ten biely závoj, čo za rána nad vodami sa vznáša; či vieš, jako sa on vlastne volá?

Samko. Či to snáď hmlu mienite, tatínko?

Otec. Ano. Keď pary, čo najme z vôd vystupujú, cez chladnú noc hneď blízko nad vodou alebo zemou ostydnú, stanú sa nám viditeľnými, a my hovoríme, že je **hmla**. Keď je ale povetrie pri zemi teplé a vodné pary až vysoko v povetrí ostydnú a zhustnú, vidíme jich až tam hore, a hovoríme o nich, že sú to **oblaky**. Vlastne ale nie je oblak nič iného jako hmla, len že vysoko v povetrí sa vznášajúca; a o hmle tiež môžeme povedať, že je to oblak, len že dolu pri zemi sa vinúci. — Aby sme už ale prišli na to, na čo si sa ma vlastne pýtal, povedz, že mi, čo sa stane s pohárom, keď doň v teplej izbe čerstvej studenej vody naleješ?

Samko. Zajde.

Otec. A čo so studenou obločnou tablou, keď na ňu nadýchaš?

Samko. Aj tá zajde, zpotí sa.

Otec. Tak je: i ten pohár i tá tabla zajdú t. j. povstanú na nich drobné kvapočky vody. Teplé totiž vodné pary v izbovom povetrí, keď prídu do styku s pohárom a s tablou obločnou, ochladia sa náhle na jich studenom skle natolko, že sa srazia v malé kvapočky. Tak je to aj vo prírode. Po západe slnka totiž — keď je jasná obloha a povetrie tiché — zem a všetko, čo je na nej, chytró ostydne, a tak sa aj vodné pary, čo sa hneď v blízkosti v povetrí nachodia, zrazu ochladia, srazia sa vo kvapočky a padajú dolu jako rosa. Najrýchlejšie chladnú ale rastliny; preto ony najchytřej a najhustejšie bývajú rosou posiaté. — Keď je noc veľmi chladná, studená, vtedy padlá rosa zamrzne a tak máme **mráz**. To býva obyčajne na jar a v jaseňi. Vtenkrát vyzerá vonku všetko jakoby pocukrené.

Samko. No už budem vedieť, zkadiaľ je tá rosa, aj čo je hmla, oblak a mráz.

Otec. Keď sme už pri tom a že ma tak pozorne počúvaš, poviem ti, syn môj, ešte nečo. — Jako v noci pri samej zemi, tak ochladzujú sa nanáhle pary vodné aj v oblakoch. Oblaky totiž, jako vieš, putujú sem i tam na oblohe, preto že jich vetry honia. Na tejto povetrnej púti dostanú sa ony neraz do povetria vlhkého a studenejšieho. Tu sa zrazu jich drobné bublinky ochladia na toľko, že sa dohromady srážajú a slievajú vo kvapky, ktoré sú už ťažšie nežli povetrie, a preto padajú dolu na zem. My hovoríme vtedy, že prší **dážď**. — Keď je ale oblak vo veľmi studenom povetrí, jako to v zime býva, keď vietor oblaky z teplejších krajov k nám, do studeného kraja, priháňa, vtedy sa bublinky v oblaku nestačia poslievať vo kvapočky, lebo mrznú, i spojujú sa len zľahka jedna ku druhej a padajú čo **sňaha** dolu na zem. — Ale aj v horúcom lete povstáva neraz v povetrí taká zima, že voda v oblakoch, keď sa už v dážďové kvapky poslievala a dolu padá, pri tom padaní mrzne a na väčšie menšie kúsky ľadu sa obracia: to je potom **ľadovec** čili **kamenec** alebo

krupobitie, ktoré často za krátku chvíľu všetku úrodu na poli a v záhrade zpusťuje.

*Pary, hmla, oblaky, rosa, mráz, dážď, sňah a ľadovec — to všetko ukazuje čili zjavuje sa nám v povetří, i hovoríme, že sú to zjavy čili **úказы pove-trné**. Ktoré úказы v povetří znáte ešte menovať?*

196. Hádka.

Častokrát k nám mocný jeden pán prichodí,
čo celý krov z domu v hneve naraz zhodí.
Je to pre nás veľmi podivná chlapina,
ho si často milo, často zle počína.
Keď sa nekde v dialnom nahnevá on svete,
žúri, kde len môže, všetko spolu smete.
Zbrane nemá žiadnej; — nač by mu aj bola?
pred jeho sa krokom třese dom, stodola.
Tak je veľký, že ho ani len nevidáť.
Kto ten obor? — Znáš ho; nač sa máš pýtať?

197. Búrka.

1. V lete vídame neraz, jako sa kopia na oblohe tmavé, čierne oblaky; sú to **mračná**, ináč aj: mra-ky, mrákavy, čierňavy. Z týchto mračien vyletúva ohnivá, krížokrážna čili klukatá žiar, ktorú **bleskom** voláme. Blesk preletuje z jedného mračna do druhého; často ale zpušťa sa aj dolu na zem, a síce najviac do vysokých, končitých predmetov, jako: do stromov, väží, domov, pri čom jich neraz aj zapaluje. Križovanie bleskov voláme **blýskaním**. Po zablysknutí očuť temné rachotanie t. j. **hrmenie**. Blýskanie s hrmením spojené nazývame **búrkou**. Čím bližšie je búrka, tým chytrej nasleduje hrmenie na blesk.

Nekedy po zablysknutí ihneď, okamžite nasleduje hrúzny rachot, tak že sa všetko zatrase; vtenkrát sa hovorí, že **uderilo**, že hrom (vlastne: blesk) uderil.

Pred búrkou je povetrie obyčajne sparné, tak že ťažko v ňom dýchať. V čas búrky ale padá dážď, najprv len kvapkami, potom celou **lejou**. Aj **pove-trica** čili **víchor** sprevádzavá búrku. Napokon sa mračná rozídu, nebe sa vyjasní, slnko znovu svieti, a tu ukazuje sa nám často v oproti ležiacom oblaku utešená sedmibarevná **dúha**, toto znamenie úmluvy, ktorú Boh po potope sveta s Noemom a s ľudským pokolením uzavrel. Povetrie už není sparné, lebo búrka ho ochladila a prečistila. Všetko, čo žije, dýcha teraz tak voľno a cíti sa jakoby znovu oživené.

2. Keď blýska sa a hrní, tichne ostatní svet i ľudia; cíta to oni wtedy moc a veľikosť Božiu, i vlastnú svoju mdlobu a ničotu. Za to ale nemáme sa w čas búrky po detsky báť a ľasť; lebo keď Boh je ocom našim, náš život je w Jeho rukách, a bez Jeho wôle neodpadne nám ani vlas z hlavy. Dvŕsem ale máme byť obozretnými po čas búrky. Doma pozatvárajme oblohy a dwere, aby nebol ťah powetria; len jeden obloš nechajme otworený, (aby sme sa uchránili pred zadušením, jať by trařilo uderiť); nebudme blízko pri dwerach, oblořoch, ťtenách, pri peci alebo ťachľach, lež najlepřie w prostred izby; neľadme ohňa, a jať už horí, to ho rýchle zahajme. Zastihne-li nás búrka w onku, nedržme sa blízko wysokých múrow a budow, lež naľko možno prostriedku ulice; neuchylujme sa pod stromy, ani pod triže, ťtohy a fenné kopy, lebo wystupujúce z nich wýpary priťahujú blesk k sebe; taťtéž chráňme sa rýchleho bežania, wozenia alebo inakřieho rýchleho pohybowania, aby sme sa veľmi neuparili;

odďalujme sa aj od riek, potokov, jazier a iných vôd, lebo aj voda blešť priťahuje. Keď nekdě uderilo, nechodme hneď na to miesto, lebo často hrom do tohože miesta ešfte druhý raz udiera.

198. BOH V BÚRKE.

Valí sa desne mrak na mrak,
nastáva búrňava,
Tvojej to, Bože, moci znak;
lež nelakám sa ja!

Veď Ty sa, hrmiac, nehneváš;
Ocom s' nám jednako,
či blesky, hromy vysieláš,
alebo slniečko.

Len tomu, kto Ťa nechce znáť,
prichodiš strašlivým;
lež kto za Otca chce Ťa mať,
tomu s' milostivým.

Tvoj blesk nám čistí povetrie,
dážď živí rastliny,
a keď hrmíš, to hlas tvoj znie:
Buď čistý od viny!

Ó daj mi, Pane, vždy tak žiť,
bych, keď Tvoj hrozí hrom,
bez úzkosti vždy mohol byť,
súc Tvojím dieťaťom!

199. Velikánsky stôl.

Jeden zbožný učiteľ pravil raz na začiatku žatvy ku svojim žiakom: „Dnes vám ukážem velikánsky stôl, z ktorého nasycujú sa tisíce ľudí, celé mestá a dediny so všetkými jejich zvieratami.“ Dietky divily sa veľmi nad takýmto sľubom a boly plné očakávania.

Tu vyviedol jich učiteľ na vysoký vrch, a kázal jim dívať sa ztade na ďaleko rozliehajúce sa utešené obilniská (obilné polia). „Ajhľa!“ riekol potom k nim, „toto je ten velikánsky stôl, ktorý každoročne dobrotivý Otec nebeský pre tvory svoje prestiera a hojnosťou pokrmov pokrýva! My všetci sme hosťami Jeho, nás všetkých i s nescíslnými zvieratami nasycuje On štedre a laskave. O kieże Ho veždy vďačne vzývate, tohoto

milostivého, neviditeľného Dobrodinca, kedykoľvek budúcnosť uvidíte prestrený stôl tento!

Celé dojaté stúpalý dietky dolu vrchom, a jedno z nich zvolalo: „Oj teraz len pochopujem ja náležite ty slová:

**Oči všetkých dúfajú v Teba, o Pane!
a Ty dávaš jim pokrm v čas príhodný;
otváraš štedrú ruku Svoju
a nasycuješ každý živočích požehnaním!“**

200. OTÁZKA.

**Či znáš, kto učí vtáka piesenkám lúbežným?
Že laň a jelen skáka, kto dáva radosť jim?
Či znáš, kto vetrom velí viať jemne, búrlive?
Kto časy ročné delí, kto dážd a úslnie?
Kto zo skaly vyvádza potôčky hrčivé?
Kto v šíre more svádza vôd prúdy jačivé?
Kto slnko v ranňom čase, by vstalo, budieva?
Po nebi hviezdy pase a mesiac vodieva?
Kto pokrm udeľuje zvieratkám na poli?
Bylinou uzdravuje, keď nás čo zabolí?
Kto v mračnách rozkresáva kľukatý hromu blesk?
Kto žíznivým podáva rastlinám rosy lesk?
Ó povedz: kto k životu i teba povolal,
A v telesnú ti hmotu svoj obraz, dušu, vliat?
A kto, po svojom čase, keď skončíš pút svoju,
Príjme ťa k sebe zase k večnému pokoju?
Vieš, kto Ten dobrotivý, vieš kto ten Otec náš,
Čo tvorí lásky divy? Nuž či Ho, dieťa, znáš?
Ó znaj Ho, jak On teba, a vždy Ho poslúchaj,
Až rekne u brán neba: „Sem, dieťa, zavítaj!“**

OBSAH.

Znak * znamená báseň, **hád.** hádanku, **prôp.** própoved, **por.** porekadlá, **čit.** čítanku, **č.** český, **m.** maďarský, **n.** nemecký, **p.** poľský, **r.** ruský prameň; † značí, že článok patričného pôvodu, pri ktorom stojí, je od spisovateľa tejto čítanky viac menej premenený.

Prvá Čiastka.

Čítanie rozličné.

I. ŠKOLA.

	Strana
1. * S Pánom Bohom. <i>G. Zaymus.</i>	3
2. Učebňa. <i>Haesters, n.</i>	3
3. * Načo sme vo škole? † č.	4
4. Nerovné cesty. <i>Reinick, n.</i>	5
5. * Hlúpy Kubo. <i>Rečnovanka I.</i>	6
6. Porekadlá.	6
7. Papier. — (Hád.) <i>G. Zaymus.</i>	7
8. * Papier, černidlo a pero. <i>G. Zaymus dla č.</i>	8
9. Pokrok vo škole. <i>Z n.</i>	8
10. Hnilé a čerstvé jablká. — (Por.) <i>Kolínska čít. n.</i>	8

II. V JASENI.

11. * Jaseň. <i>II. Čít. a Ml.</i>	9
12. * Oberanie ovocia. <i>Rečnovanka I.</i>	9
13. Dobrá deťba. <i>Paulson, r.</i>	10
14. * Zlé svedomie. <i>Rečn. II.</i>	10
15. Plod ovocných stromov † č.	11
16. * Chlapec a jablko. <i>Z č.</i>	12
17. Zrnko obiln. † <i>Vlasák, č.</i>	12
18. * Salamón a rozsievac. † <i>II. Čít. a Ml.</i>	14

19. Vinič. <i>G. Zaymus.</i>	14
20. Hádky	15
21. * Liška a hrozno. <i>J. Záboršký.</i>	15
22. Preletavé vtáčiko. † <i>Čít. a Ml.</i>	15
23. * Lúčenie vtákov. <i>G. Zaymus dla Löwensteina, n.</i>	17
24. Obrovská kapustná hlava. (Por.) <i>Kr. Schmid, n.</i>	17
25. Poľovačka. <i>Usinskij, r.</i>	18
26. * Lovecká. <i>Louvena, p.</i>	18
27. Žaloby zajaca. <i>Usinskij, r.</i>	19
28. * Hádky. <i>Hrdý, č.</i>	20
29. <i>Ismael, n. Zaymus, n.</i>	20
30. Jelen. <i>Schätz, čít. n.</i>	21

III. DOMA.

31. * Rannia pieseň. <i>G. Zaymus.</i>	22
32. Služky a kohút. (Por.) <i>Paulson, r.</i>	22
33. Kuchynňa. <i>G. Zaymus.</i>	23
34. Hádky	23
35. Príslovia a porekadlá.	23
36. * Hankine radosti. <i>Rečnovanka I.</i>	24
37. Vdačné deti. <i>Gáspár, čít. m.</i>	24

	Strana.
38. * Nábožné dieťa. <i>J. Bella</i>	25
39. Podobizeň. <i>Z n.</i>	26
40. * Prôpovede	27
41. * Hlas siroty ku dietkam <i>Rečnovanka I.</i>	27
42. Nečistotná Katka. <i>Z n.</i>	28
43. * Rozcuchaný. <i>F. Doucha,</i> <i>č.</i>	28
44. Mlieko a voda. <i>Korf, r.</i>	29
45. Nebezpečná obyčaj. — (Prôp.) <i>Čít. svajc.-n.</i>	29
46. Vesta. <i>G. Zaymus</i>	30
47. * Prôpoveď. <i>F. Doucha, č.</i>	30
48. * Jaká práca, taká pláca. <i>Rečnovanka II.</i>	30
49. Kto sa nemodlí? <i>Bumüller,</i> <i>čít. n.</i>	30
50. * Nezabúdžaj na Boha! <i>G.</i> <i>Zaymus</i>	31
51. * Hádanka. <i>Z č.</i>	21
52. * Kain a Abel. <i>Rečnov. I.</i>	31
53. Dobrý braček. <i>Čít. p.</i>	32
54. * Evička osiralá. <i>Nár.</i> <i>spievanky slov.</i>	33
55. Čeliadka. <i>G. Zaymus</i>	33
56. Baruška a Ludmilka. — (Prôp.) <i>Sokol, č.</i>	34
57. * Pieseň večernia. <i>G. Zay-</i> <i>mus, dla č.</i>	35

IV. DOMÁCE ZVIERATÁ.

58. Pes. 1. <i>Falvay, čít. m.</i> 2. <i>Čít. svajc.-n.</i>	35
59. * Mopsík a chrt. <i>G. Zaymus.</i>	38
60. Cigán a jeho kobyľa. <i>J.</i> <i>Záborský</i>	38
61. Rožný statok. 1. <i>G. Zay-</i> <i>mus.</i> 2. <i>Čít. rak.-n.</i>	38
62. * Mladý a starý vól. <i>S.</i> <i>Godra</i>	40
63. Myš domáca. <i>Mníchov.</i> <i>čít. n.</i>	41
64. * Chytená myška. <i>F. Dou-</i> <i>cha, č.</i>	42

	Strana.
65. Kohút, pes a líška. (Por.) <i>Čít. rak.-n.</i>	42
66. * Kohútik. <i>G. Zaymus,</i> <i>dla p.</i>	44
67. Sliepka. (Por.) <i>Z n.</i>	44
68. Vrabec. (Por.) † <i>n.</i>	45
69. Hádanky	46

V. V ZIME.

70. * Zima. † <i>II. Čít. a Ml.</i>	46
71. Zlostné figle staruchy Zi- my. <i>Ušinskij, čít. r.</i>	46
72. * Sv. Mikuláš. <i>G. Zaymus.</i>	48
73. Sňah. <i>G. Zaymus</i>	48
74. * Chvála Božia v zime. <i>G. Zaymus, dla n.</i>	49
75. * Hádky	50
76. Pán Boh svojich neopú- šťa. (*Prôp.) <i>Menge, ame-</i> <i>rik.-n. čít.</i>	50
77. * Jédľa. <i>G. Zaymus dla n.</i>	52
78. Spor stromov. † <i>Curt-</i> <i>mann, n.</i>	52
79. Brečtan a zimozel. <i>Schu-</i> <i>rig, n.</i>	58
80. * Kvetinky v zime. † <i>Štulc, č.</i>	54
81. Svetlo vo štedrý večer. (Prôp.) <i>Černohouz, č.</i>	55
82. Pri jasličkách. <i>G. Zay-</i> <i>mus, dla Kr. Schmida</i>	55
83. * Sv. nevinniatka. †. <i>F.</i> <i>Doucha, č.</i>	56
84. * Pri zmene roku. <i>G. Zay-</i> <i>mus</i>	57
85. Rok a jeho čiastky. (Hád. a prôp.) <i>G. Zaymus</i>	57
86. * Nemárni čas drahý. <i>J.</i> <i>Graichman</i>	60
87. Vtáci v zime. <i>Síkorka.</i> <i>G. Zaymus</i>	60
88. Stehlik. <i>Vlasák, č.</i>	61
89. * Vrabec v zime, †. <i>Vriát-</i> <i>ko, č.</i>	62

90. Králik a králiček. † <i>Bumüller, čít. n.</i>	63
91. Strnádky. <i>Mníchov, čít. n.</i>	64
92. * Pieseň vlkov v zime. <i>G. Zaymus dla Petöfi-ho m.</i>	65
93. Vlk. (Por.) <i>G. Zaymus</i>	65
94. * Vlk a baránok. † <i>Zábors.</i>	67

VI. DEDINA a MESTO.

95. * Že vraj smutno na dedine! <i>D. M. Bachát</i>	68
96. Sedliak. <i>G. Zaymus</i>	68
97. Pyšný panoš. <i>Schätz, n.</i>	69
98. * Poctivá chudoba. <i>Rečn. I.</i>	
99. Voz. (Por. a hád.) <i>G. Zaymus</i>	70
100. Na voze a peši. (Por) <i>Paulson, čít. r.</i>	71
101. * Hádka. <i>Paulson, čít. r.</i>	72
102. Vrabci pod klobúkom. <i>Curtmann, n.</i>	72
103. * Dolu klobúk! † <i>J. Graichman</i>	73
104. Cigánkina chuľ. <i>Záborský</i>	73
105. * Milosrdná Katka. <i>Rečnovanka II.</i>	73
106. * Pieseň slepeho žobráka. <i>Národ. spiev. Kollárove</i>	74
107. Jarmok. <i>Kasinski, p.</i>	74
108. Tak sa nemá hovoriť o Pánu Bohu! (Prôp.) <i>Zn.</i>	76
109. * Smutný príbeh o lenivom Janíkovi <i>G. Zaymus dl. n.</i>	77
110. Stolár. <i>Münsterbergská čít. n.</i>	77
111. * Hádky	78
112. * Pieseň kováčova. <i>G. Zaymus, dla p.</i>	78
113. Železo. (Por.) <i>G. Zaymus</i>	78
114. * Malý husár. <i>G. Zaymus dla m.</i>	81
115. Nedeľa. <i>Haesters, n.</i>	82
116. * Živý zvon. <i>G. Zaymus dla Göthe-ho n.</i>	83

117. Dvanásťročný Ježiš. <i>So. Písmo</i>	84
118. * K Ježišovi. <i>G. Zaymus</i>	85
119. Umrčia hlava. (Hád.) <i>Zn.</i>	85
120. * Chod ku hrobu. <i>G. Zaym.</i>	86

VII. ČLOVEK.

121. * Prednosti človeka. <i>G. Zaymus</i>	86
122. Bohatstvo. <i>Jäger, n.</i>	87
123. * Jako mám údy upotrebovať? <i>G. Zaymus, dla n.</i>	88
124. Prislovia a porekadlá	88
125. Hádky	88
126. Telo ľudské. <i>I. a II. G. Zaymus, III. Haesters, n.</i>	89
127. Miluj čistotnosť! <i>Zn.</i>	93
128. * Nektore zdravotné pravidlá. <i>J. Graichman a G. Zaymus</i>	93
129. Vtipné dievča. <i>Gáspár, čít. m.</i>	94
130. Otázky k rozpamätaniu sa. <i>G. Zaymus</i>	94
131. * Jako upotrebujem dar reči? <i>Hodža, čít.</i>	95
132. * Dobrá a zlá cesta. <i>F. Doucha, č.</i>	95
133. Úctu starobe! (Prôp.) <i>Bumüller, čít. n.</i>	96
134. * Budúce lúžko. † <i>F. Vacek, č.</i>	96

VIII. NA JAR.

135. Útek zimy. <i>Mníchov. čít. n.</i>	97
136. * Pieseň jarnia. <i>G. Zaymus</i>	97
137. Sňazhenka (sj*). <i>G. Zaym.</i>	98
138. Fijalka. (Hád.) <i>Haester, n.</i>	99
139. * Na Velkúnoc. <i>G. Zaymus.</i>	100
140. Škovránok. <i>G. Zaymus</i>	100
141. Bociáš. <i>G. Zaymus</i>	101
142. * Vrabec a lastovka. <i>Šumavský, č.</i>	103

Strana.	Strana
143. Dejoprava jednej jablôňky. <i>Ušinskij, čít. r.</i> 103	173. Poslúchaj! <i>Schätz, čít. n.</i> 121
144. *Mladý stromček. <i>Rečn. I.</i> 104	174. Rak. (Por.) <i>G. Zaymus</i> 121
145. *Stromky máme šetriť. <i>F. Doucha, č.</i> 104	175. *Zelené mesto. <i>G. Zaymus, dla n.</i> 123
146. Ovca. (Por. a hád.) <i>G. Zaymus</i> 105	176. Dub. <i>G. Zaymus</i> 123
147. *Baránček. † <i>Št. B., č.</i> 106	177. Čiže pohnul rozumom! <i>Zn.</i> 124
148. *Dve kozy. † <i>Rečnov. II.</i> 106	178. Huby. <i>Čít. rak.-n.</i> 124
149. Slímáci. † <i>Wagner, n.</i> 106	179. *Vtáci. † <i>Slov. Slabikár</i> 125
150. Húsenky. (Por.) <i>Černohouz, č.</i> 108	180. *Pokoj vtáčkom! <i>F. Doucha, č.</i> 126
151. *Obilíčko vstáva. <i>J. K., č.</i> 109	181. Pálenie vápna. † <i>Gásár, m.</i> 126
152. Jašterka. † <i>Ušinskij, r.</i> 109	182. Vopenák a nerosty. <i>G. Zaymus</i> 127
153. Dážď. (Por.) <i>Z n.</i> 111	183. *Chvála Tvorcovi. † <i>F. Hora, č.</i> 128
154. *Slnko a dážď. <i>G. Zaym.</i> 112	
155. Chrúst. <i>G. Zaymus</i> 112	
156. *Chrúst a chlapec. <i>Z č.</i> 114	
157. Kapustný motýľ. <i>Ušin. r.</i> 114	
158. *Motýľ a húsenka. <i>Z č.</i> 115	
159. *Mravci a kobyľka. (Por.) <i>J. Záborský</i> 115	
160. *Hádka. <i>Hrdý, č.</i> 115	
161. *Nasledujte vzor pilnosti! <i>J. Graichman</i> 116	
162. Tulipán. <i>G. Zaymus</i> 116	
163. *Tulipán a fľaška. <i>Zábor.</i> 116	
164. Konvalinka. † <i>Schurig, n.</i> 117	
165. *Pieseň májová. <i>I. Čít. a Ml.</i> 117	
166. *K bl. P. Marii. † <i>Cyr. a Meth. 1860.</i> 117	
167. Turice. † <i>Nache, n.</i> 118	
168. *K Duchu Svät. † <i>Slov. Slabikár</i> 118	
169. Potôček. † <i>Černohouz, č.</i> 118	
170. *Kaluž a potočná voda. <i>Rečnovanka II.</i> 119	
171. Pstruh. † <i>II. Čít. n. Ml.</i> 119	
172. *Rybíčka vo skleníku. <i>Z č.</i> 121	
	IX. V LETE.
	184. Leto. <i>Schmidt, čít. n.</i> 129
	185. *V lete. <i>Rečnov. I.</i> 129
	186. *Letnie ráno. <i>G. Zaymus, dla r.</i> 130
	187. Pasák. (*Prôp.) <i>Krummacher, n.</i> 130
	188. Ruža. <i>G. Zaymus</i> 131
	189. *Zvädlá ruža. † <i>Rečn. I.</i> 132
	190. Božia kravička. <i>Ušinsk. r.</i> 132
	191. *Hádka. <i>A. Sládkovič</i> 133
	192. Tmavomodrá lúka. <i>Z n.</i> 133
	— O mesiaci a hviezdach. <i>G. Zaymus</i> 136
	193. *Noc. <i>Gróf R. Chotek, č.</i> 137
	194. *Hviezdy. <i>Nejedlý, č.</i> 137
	195. Voda v povetrí. <i>G. Zaym.</i> 137
	196. *Hádka. <i>J. Kršák</i> 140
	197. Búrka. 1. † <i>Haesters, n.</i> 140
	2. <i>G. Zaymus</i> 140
	198. *Boh v búrke. <i>G. Zaymus</i> 142
	199. Velikánsky stôl. <i>Z n.</i> 142
	200. *Otázka. † <i>Č. čít. 3. tr.</i> 143

